

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

2017
4

N. Tóth Anikó prózája | Dimény H. Árpád, Kőrössi
P. József, Payer Imre versei | Bihari Balázs, Böcskei
Balázs, Santa Miriám, Vass Norbert tanulmányai |
László Márk képregénye | Kritikák Szegő János,
Zsille Gábor, Tolnai Ottó, Háy János, Szálinger
Balázs, Rafi Lajos, Tolvaj Zoltán könyveiről

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlész folyóirat

Szerkesztők:

Biró Annamária (*tanulmány*), Demus Zsófia (*képregény*), Vass Norbert (*kritika*),
Vincze Ferenc (*főszerkesztő*), Zsávolya Zoltán (*szemle*)

Főmunkatársak:

Buda Attila, Csillag István, Zahari István, Zsolnai György

Korrektor:

Kovács Emőke, Mariska Borbála

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1462 Budapest, Pf.: 629.

Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif@racio.hu

www.szepirodalmifigyelo.hu

Szerkesztőségi titkár: Rodics Eszter

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Layout Factory Grafikai Stúdió

Megjelenik minden második hónap végén

Előfizetési díj: 3000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Búvópatak, Confessio,
Credo, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvár), Hévíz, Híd, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Szőrös Kő, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múzsza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,
terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknél,
az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban
és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).

További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: *mondAt Kft.*, www.mondat.hu

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány
Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke
ISSN 1585-3829

TARTALOM

■ SZEMLE

Payer Imre: <i>Pince Tokajban</i> (Alföld, 2017/5.)	3
Nagy Magdolna: <i>Az egész világ</i> (Irodalmi Szemle, 2017/6.)	4
Dimény H. Árpád: <i>hullám/törés</i> (Helikon, 2017/12.)	6
Molnár Miklós: <i>Mákos tészta kovászos uborkával</i> (Kortárs, 2017/6.)	8
Benedek Miklós: <i>A felfedezők</i> (Napút, 2017/4.)	14
Csete Soma: <i>ha valami (exkaváció)</i> (Vigilia, 2017/5.)	15
Kőrössi P. József: <i>Angyal hófúvásban</i> (Eső, 2017/1.)	16
N. Tóth Anikó: <i>Úti jegyzetek</i> (Ambroozia, 2017/1.)	17

■ PUNK

Vass Norbert: <i>Tockosok, trágya, technokol</i>	25
Böcskei Balázs: <i>Punk büszkeség mint a világhoz való viszony</i>	37
Sánta Miriám: <i>Balkan Punk</i>	44
Bihari Balázs: „Ez a vállalkozás nagyon punkosra sikerült”	55

■ KÉPREGÉNY

László Márk: <i>Punk</i>	70
--------------------------	----

■ KRITIKA

Pataki Viktor: <i>Párhuzamos jelenlét – megjegyzések két antológiáról</i> (Szegő János [szerk.]: <i>Szép versek 2017</i>) (Zsille Gábor [szerk.]: <i>Az év versei 2017</i>)	76
Mechiat Zina: <i>Balkáni kaleidoszkóp</i> (Tolnai Ottó: <i>nem könnyű</i>)	83
Kulcsár-Szabó Zoltán: <i>Amit az én hátrahagy</i> (Háy János: <i>Az öregtó felé</i>)	88
Csécsei Dorottya: <i>A hazaszerető topográfia fraktálszimmetriája</i> (Szálinger Balázs: <i>360°</i>)	93
Vincze Ferenc: <i>A megszólalás igyekezete</i> (Rafi Lajos: <i>Halottként él az Isten</i>)	99

Tolvaj Zoltán: <i>Fantomiker</i> (Vigh Levente: <i>Formavesztés, ösztönkárosulás</i>)	104
---	-----

■ REPERTÓRIUM

2017. május–június (Zahari István)	110
------------------------------------	-----

Számunk szerzői	132
-----------------	-----

Lapszámunk borítóján László Márk grafikája látható.

Lapunk megjelenését támogatták:

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti
Együttműködési
Alap

SZEMLE

Payer Imre

PINCE TOKAJBAN

A föld alatt is van egy Magyarország.
Takarosan sötét labirintus,
selyemfinom korom bazaltsúlyos falon,
mint óceán mélyére süllyedt hajó,
táncol a máglyán pusztult boszorkány,
lélegzik holtan, meleg tapintású,
a Nagy Vész előtti falba cirkalmazva
hangra várnak néma ábrák.
Érkezik dübögve
iromba társaság – száll alá csevegve.
Mohos hordóból kupa bort
nyújtanak felénk a voltak,
azonban vakok rájuk a mobilsuhancok,
letelepednek a pinceközépre. És...
A sötét fényben virágba borul a szó,
a szájukon keresztül ükükkel, ősökkel
kérdez és válaszol. Nagyságos fejedelmek,
káder brigadérosok
önzésből, gyávaságból, kudarcból
magukra hagyták őket, külön-külön
maradtak, itt ülnek most együtt
három négyzetméternyi időben. De...
Már fröccsen a vicc. Csörtetés
előre-vissza. A begubódzott szóba,
csonkított napfénybe.

Alföld, 2017/5.

■ Payer Imre 1961-ben született Budapesten. Verset ír. József Attila-díjas.

Nagy Magdolna

AZ EGÉSZ VILÁG

A nagyanyám mellé feküdt, mint áporodott testszagot és páraszagot választotta ki magából a salakként felgyülemlett időt, ami állandóan visszarángatta a hétköznapiakba, mint egy kicsi csillagot, ami hiába ragyogna és kívánczozna a többi fénylő forma közé. Mint egy sétatrepülőgép, aminek a motorja folyton lerobban, vagy kigyullad és csak kering a földön, a homokban, jobb esetben ufőnyomokra utaló köröket szánt a friss reggeli harmatban. És a nagyanyám még lihegett is mellé, mert keserűen nyomta tüdejét a temérdek bennrekedt sóhaj, a ki nem szakadt ige, ami ha kijut onnan folyamként, a Niagarát táplálja legalább egy évig és mennydörög tovább a habokban.

Csak táncolt és a körhintában himbálózott időnként. Örök szerelme a kacagás és Soós Imre, szakasztott nagyapám. Igaz, nagyanyám megelőzte korát, mert amikor a filmet látta Orion készülékén, ő már mindezekén túl volt, a kacaj már gyöngyözött, ahogy a lágy esti szélben hátrahajtotta fejét, göndör fürtjei mint az ágyrugó spiráljai csapódtak vállára az átmeneti naplemente rávetülő fényében. A szoknyája alá befűjt a szél és épp az isteni Monroe-val egy időben kellett lesimítania az alját, mert túl sok férfi mustrálta a gyakori pedálozástól és téglahordástól megizmosodott vádliját és megejtően kerekded térdkalácsát.

A nagyapám alig kért enni, igaz foga már rég nem volt és maga alá csinált időnként. Mint a gyerek, ő már visszatért az időben, magzatkorba igyekezett, ahol a testmeleg lében újra cumizhat. Tudta, hova tart, ösztönei megsúgták, ahol az élet vége, ott a kezdete. Nagyapám a maradék erejével a legyeket csapkodta. Minden egyes agyonvágott állat egy derékba tört érzelem. Aminek helye nem lehet. A padlásra már többször felvitte az önsajnálát, ha nem is serényen és a ruhákat sem teregette. Egy holdvilágos éjjelen nem akart többet szenvedni az életben. Ahogy a köldökzsinórt

vágja el a bába, nézett rá nagyanyám az üvöltő babára,
menekült meg nagyapám élete, kötél által nem jutott halálra.

Irodalmi Szemle, 2017/6.

Dimény H. Árpád

HULLÁM/TÖRÉS

nem hitted el nekem
a gravitációs hullámok létezését/
aztán ott volt az újságok címlapján/

leragadtál a hullám szóhoz tapadt
törésnél és morajnál/
hogy álmokat/ sírokat/ sókat sodor/
a mindenek fölötti éjjelt hiába mutattam/
te csak az utcát láttad/
a házakat/ s a barmok taposta köveket/

gyöngyhalász vagyok/
légről légre élő/
aki megkarcolta tüdejét/
és megfulladhat a korall milliárd élete között/
mielőtt felhozhatná neked a melagrina vulgátát/
a mélybe hullt ragyogást/
a szemzugokban robbanó meteort/
mely egyszerre hordozza a sötétség lehetőségét/

talán most sem hiszed el/
hogyan forgatagában bármely évszak leírható/
úgy ahogy esővel/ új búzával/ gólyákkal/ rüggyel/
tested meghámozott fehér kenyérére szoknyát húzol/
ez ugyanolyan nagy jelentőségű esemény univerzumomban/
mint mikor összeolvad két fekete lyuk/
vagy felizzik és szétfeszül egy neutroncsillag/
parányi szikrát villant/
aztán a hirtelen fellépő erők/
hullámszerűen terjedő rezgést keltenek/
ahogy húsom a húsdobban/
só a tenger vizében/
íze szerteárad/
habról habra tapad levegőhöz/

kőhöz/ barmok taposta földhöz/ csillagporhoz/
ahogy a láthatatlan semmi
a fizikai közegben észrevehetetlenül egyesül/
miközben ásít körülöttünk
a világ szövédékének napsütötte része/
és két fekete lyuk egymás körül kering/
összeolvad/ mint savba süllyesztett
vasak/ majd a beszívódás csendje/
ahogy beépülnek a holocén-méhbe/

és mindez a hullámok miatt/
a zavaros ragyogáson keresztül/
olyan gyengén még itt remegsz bennem/
a titkos víz sápadt tájtékában/
alámerülök/ majd felhozlak a mélyből

Helikon, 2017/12. (június 25.)

Molnár Miklós

MÁKOS TÉSZTA KOVÁSZOS UBORKÁVAL

(*A Magyar novellák sorozatból*)

„Éljen a rabszolgaság! Éljen Übü papa”

(Alfred Jarry)

Hajdanában-danában („az idő akkoron szép folyással vala”), az üveg-hegyeken innen, az Ópicsarácán túl, ahol a kurta farkú malac túr, s ahol a tetűt meg a bolhát rézpatkóba verik, volt egyszer egy kaporszá-kállú megmondóember, aki *Logikai-bölcséleti elménckedés* címmel írt egy furfangos kis könyvecskét. A furfangos kis könyvecske arról ugyan nem szólt, hogy mit jelent, ha az ember lánya döggkeselyűkkel álmodik, vagy álmában ő maga válik döggkeselyűvé, mindamellett igen magvas el-meszüleményekkel hozakodott elő: „minden mondat azonos értékű”, „a logika nem tan, hanem a világ tükröképe”, „a világ és az élet egy”, „a világ tények, nem pedig dolgok összessége”, „nyelvem határai világ-gom határait jelentik”, „hogy holnap fölkel a nap, ez csupán föltevés; magyarán nem *tudjuk*, csakugyan fölkel-e”, „amiről nem beszélhetünk, arról hallgatnunk kell”, „minden, amit egyáltalán leírhatunk, lehetne másképp is”, „amit leírhatunk, az meg is történhet”. No, ez már döfi! Megtörtént dolgokat meg nem törtéنتé írhatunk át, visszamenőleg személyeket és eseményeket iktathatunk ki a történelemből... Nosza, rajta, jó katonák, igyunk egészséggel, menjen táncba ki-ki köztünk az ő jegyesével! Húzzátok, cigányok, kivilágos kivirradtig! Ez biz’ akkor is döfi, ha az utoljára idézett magvas sziporka így folytatódik: „és amit az okság törvénye kizár, azt nem is írhatjuk le”. Mi azonban leírjuk, az okság törvénye meg elmehet a búsba:

Dörgicsei Gáspárné mindszentkállai parasztasszony lovas kocsin hordta a tejet a tapolcai piacra. Aranka, Dörgicseiné csitri lánya sokszor rimánkodott az anyjának, hogy hadd vihesse be ő a tejet Tapolcára, de soha nem kapott rá engedélyt, kivált mióta híre járt, hogy egy vándor-cirkusból megszökött a Kilimandzsáró nevű hím gorilla, és a Balaton-felvidéken kóborol.

Hanem egyszer megbetegedett az asszony, és napokig nem kelhetett föl az ágyából. Mit volt mit tennie, kénytelen volt megengedni, hogy Aranka vigye be a tejet a tapolcai piacra. Mielőtt útjára bocsátotta a nyú-

lánk, szöszske, ígéretesen bimbózó keblű leányt, elhalmozta intelmekkel: – Fontold meg jól, mibe fogsz! Válaszd meg az eszközöket okosan! Munkálkodj fáradhatatlanul! És ha mindent megtettél, amit erőd és körülményeid engednek, nem vádolhatod magad, még ha óhajtasodnak nem felel is meg az eredmény. – Végezetül a lelkére kötötte: – Aztán nehogy fölengedj valakit a szekérre, hallod-e, lelkem, édes lányom! Attól a kóbor gorillától meg pláne óvakodjál!

– Sose féltsen engem, kedves édesanyám! – rikkantotta Aranka. Hámba fogta a két almásderest, szénát rakott a saroglyába, fűgén a ba-
kon termett, olyan cifrát csördített az ostorral, hogy hét vármegye meg-
hallotta (egy kisgőlya kiesett a fészkeből ijedtében, a környék összes
kutyái veszett ugatásba fogtak, azonnali harci készültséget rendeltek el
a Bakonyban állomásozó katonai alakulatoknál, a Dörgicseiék eresze
alatt lakó fecskepár pedig azonmód Ukrajnába költözött), elkurjantotta
magát – Gyia, nye! –, és a szekér útnak eredt. Végiggördült Mindszent-
kállán, kiért az országútra, aztán áthaladt Gyulakeszin is, és egykettőre
beért Tapolcára. Aranka az utolsó csöppig eladta a tejet, és dolgát jól
végezve, déli harangszókor hazafelé indult. Nekieresztette a gyeplőt,
hagyta a lovakat, hadd szaladjanak. A szíve telides-teli volt jó érzések
lobogó kis rőzselángjaival. Az élet szent, ifjonti örömet érezte pez-
dülni minden porcikájában.

Tapolca határában kerekedett egy kerek dombocska, azon növe-
kedett egy édes almafa. Az almafa (vagylagos lehetőségek: eper / dió /
galagonya / vadkörte / madárcseresznye / vadgesztenye / hárs / platán /
juhar / szil / éger / kőris / nyír / gyertyán / cser / tölgy / bükk / cédrus /
páfrányfenyő / jegenyenyár / kaliforniai mamutfenyő) alól egy öltönyös,
kalapos úrféle lépett a szekér elé, megragadta a lovak zabláját: – Hő-ha!
Meg ne ijedj, szép szöszske leánya: sem ördög nem vagyok, sem pedig
kísértet! –, és kérte a leányt, hogy vegye föl a kocsijára. Aránaknak
nem akaródzott kötélnek állni; anyja intő szavai jártak az eszében. De
az úrféle addig puhította, míg meg nem esett rajta a szíve – tolnak
csöstül, egymás hegyén-hátán a laptop (magyarul *hajtetű*: ’hajlítható
tetejű’) billentyűzetét püfölő ujjbegyeink alá a magyar nyelv ízesnél
ízesebb fordulatai –, és meg nem engedte neki, hogy mégiscsak fölszáll-
jon. Az ismeretlen utas a bakra telepedett, és savanyú képpel, szótla-
nul pöffeszkedett Aranka mellett, mint a nyársat nyelt pulykakakas.
Borzasztóan meg volt illetődve a süldő lányka sugárzó egészségétől,
szépségétől és üdeségétől. A lovak, Ráró, a rudas és Rigó, a nyerges
csöndesen kocogtak az országúton, időnként – a „Megismerni a kanászt

cifra járásáról” kezdetű kanásznóta ritmusát kiverve – egymáshoz kocantak az üres tejeskannák. Egyszer csak fuvolázó kappanhangján megszólalt az idegen: – Nyilvánvaló igazság, hogy minden ló egyenlőnek születik, és mindnyájukat elvitathatatlan jogokkal ruházza föl a természet: az élethez, a szabadsághoz és a boldogságra törekvéshez való joggal. – „Jezzusom, ennek nincs ki a négy kereke!” – gondolta megszeppenve Aranka.

Ahogy közeledtek Gyulakeszihez, a savanyú képű utas – se szó, se beszéd – kikapta a lány kezéből a gyeplőt meg az ostort, és gyorsabb nyargalásra nógatta a két almásderest. Aranka majd’ bepisilt, úgy elfogta a félsz. A megvadult lovak száguldottak, mint a fergeteg. A süldő lányka elcsukló hangon könyörgött a kappanhangú idegennek, hogy hagyja abba, a Krisztus szerelmére, de az rá se hederített, hanem csak hajsolt a lovakat ész nélkül. Fölágaskodott az ülésről („ha állandóan egy helyben ülsz, bünt követsz el a szentlélek ellen”), és belebömbölte a világba:

Polgártársak, barátaim, rómaiak!
Elöttem a Nap, mögöttem az éj,
fölöttem a menny, alattam a tenger.
Hátamon a zsákom, zsákomban a mákom,
mákomban a rákom, kirágta a zsákom.
Szaladjunk, hadd lobogjon a hajunk!
Olyan szeretnék lenni minden népek
közt a föld kerekén, mint akik
vad lovakon, véres homlokkal
száguldoznak az éjszakában, s hajukat
lobogtatja a veszett vágatás keltette szél.
A Kárpátoktól le az Al-Dunáig
egy bőszi üvöltés, egy vad zivatar!

Gyulakeszi határában aztán, hogy a nyavalya törje ki, megtörtént a baj: megrepedt és levált a szekér egyik hátsó kereke. Az idegen megállította a lovakat, és leszállt a kocsiról, hogy megállapítsa, mi a helyzet. Aranka nefelejskéék szempárja elzöldült és szikrákat hányt. Dühében sírva fakadt; elhagyta a béketűrés („Agyó, szöszi!”), mondta a béketűrés, és távolodtában még sokáig integetett), és cefetül legorombította az utast. Legszívesebben megcsapdosta volna az ostorral: „Nesze, te madáríjesztő, hörpints valódi világot, habzó éggel a tetején!” A savanyú képű úrféle hiába próbálta lecsillapítani. Látva, hogy a tüneményes kis

fúria egyre jobban belelovalja magát a szapulásába, sarkon fordult, kalapját a szemére, nyakát a vállai közé húzta, és beiskolt a közeli Bivaly-korty csárdába. „Nem is sejti ez a szeleburdi, hogy egy mindenható istenséget, Patagónia királyát, Nakonxipán herceget, Meslohes grófját, a patafizika és a szifilisztika professzorát pocskondiázza, aki játszva teremt akkora követ, amelyet maga sem bír fölemelni, kénye-kedve szerint fölfüggesztheti az okság törvényét, meg nem történtté teheti, ami megtörtént, s aki emberek sokaságát gyilkolta már meg, és most is csak vérengzésen, koncoláson, gyilkosságon, agykilocsantáson jár az esze...”

Ráró, a rudas ló („Most zendít rá a rezesbanda!”), rikoltotta Aranka) a csárda felé iramodó idegen után eresztett egy takarosan megformált, tekervényesen recsegő fingot, aminek akkora volt az ereje, hogy lesodorta a fejéről a kalapot. Akkor látszott csak, hogy kopasz az istenadta, mint a szopott gombóc. A légáramlás törvényei elismerően csettintettek: az almásderesből távozó orkánszerű végbélszél ugyanis udvariasan megkerülte Arankát, hogy annál hevesebben találhassa telibe Patagónia királyának, Nakonxipán hercegének, Meslohes grófjának, a patafizika és a szifilisztika professzorának tökfödőjét.

Szerencsére arra szekerezett Dörgicseiék egy nemesgulácsi ismerőse, és kölcsönadta a saroglyájába erősített tartalék kereket. A nemesgulácsi ismerős szaporán kereket cserélt Aranka kocsiján, és a lány folytathatta útját Mindszentkállá felé.

Az anyja rettentően dühbe gurult, mikor értesült a szerencsétlenségről, és a sárga földig lehordta Arankát a szófogatatlansága miatt. – Lesheted, lelkem, édes lányom, hogy még egyszer rád bízam a szeremet meg a tejet!

Mindez egy szombati napon történt. Márpedig a verebek is csipelik, hogy kedden, csütörtökön és szombaton a Sátán igazgatja a világegyetemet, mégpedig a kvantumelmélet szerint (hétfőn, szerdán és pénteken az Isten van soron: ő a hullámelmélet szerint működteti a mindenséget, vasárnaponként pedig, az Isten és a Sátán pihenőnapján, egy özönvíz előtti traktorból kiszerelt és erre a célra megbuherált motor segítségével, mindenféle elméletre fittyet hányva, Káposzta Kristóf csongrádi ezermester).

Harmadnap Dörgicsei Arankának szóló vastag, lepecsételt levéllel állított be hozzájuk a postás. Az asszony meg a lánya se látott, se hallott izgalmasában, mikor föltépték a borítékot. Egy köteg papírpénz, tekintélyes summa hullott ki belőle, meg egy névjegy, hátfelén ezzel a mondat: „Történt, ami történt, ne kérdezd az okát, gondold a rózsára!”

Volt nagy ijedelem, mikor kiderült, ki volt az ismeretlen, aki fölkéredz-kedett a szekerükre. A kár ugyan többszörösen megtért, de Arankában meghűlt a vér, mikor eszébe jutott, milyen szidalmakat vagdosott az ismeretlen utas fejéhez. Bánhatta már a meggondolatlan szavait! Bár csak inkább Kilimandzsárót, a gorillát engedte volna föl a szekérre! Meg volt róla győződve, hogy előbb-utóbb érte jönnek, bilincsbe verik, és elhurcolják. De nem így történt. Arankának egyetlen haja szála sem görbült. Az eset miatt, amely minden részletében mélyen beivódott az emlékezetébe, soha nem zaklatta senki.

Késő öregségéig, miközben folyton tárgult a szakadék a születésekor megígért élet meg a körülmények hatalma által rákényszerített élet között – ekkor már nem vala oly szép folyással az idő –, gyakran idézte föl a történeteket a gyerekeinek meg az unokáinak (és soha nem sejtett föl benne, hogy a kalapos idegenben a szőnyeg alá söpört „másik én”, az *animus*, az árnyék, az ő „belső férfija” öltött testet, miként a Bivaly-korty csárdába beiszkoló úrféle Aranka személyében találkozott a „belső nővel”, az *animával*, szőnyeg alá söpört másik énjével, önnön árnyékával). Olyankor mindig ott motoszkált Aranka fejében a hátborzongató gondolat: hátha csak megfélemedtek róla, és egy napon letartóztatják, hogy könyörtelenül számadásra vonják. Csakhogy – a jelenkort komolyan összevetve a messze jövővel – nem is ostorral, hanem korbáccsal várta volna őket, hogy megtegye, amit annak idején elmulasztott. Mert talán nemcsak az ő sorsa, gondolta Aranka, hanem a fajtájáé is másként fordul, s a haza fényre derül, ha nemcsak szidalmakkal küldi el a pokolba: „Az égi madarak legyenek anyáid, az erdei vadak szerteszaggassanak, a húsdot ágról ágra hányják!”, hanem addig ostorozza, amíg rá nem hül a bőr a körülmények hatalmát az okság otromba törvénye folytán akkoriban megtestesítő főnacsalnyikra.

Hogy kire? Negyvennégyes volt a folyton izzadó lúdtalpas lába, csipke alsóneműt viselt, szeretett sakkozni, bridzsezni csak szeretett volna, de nem tudott, sihederkorában vécépapírra írt anarchista verseit elküldte egyszer Kassák Lajosnak, és ezt a választ kapta: „Uram, jó volna, ha lenne ma Petőfink és Adynk, segítenének eloszlatni a ködöket, szétkiáltanák a szenvedők panaszait, az igazságosság és a szabadság eszményének nevében nyílt kiállásra buzdítanák az alakoskodókat és alkalmazkodókat”, rettentően szeretett volna balett-táncos lenni, de nem vált be a lúdtalpa miatt, ugyanezért lovas tengerésznek sem kellett, pedig úgy tudott fejen állni, mint senki más, akármikor hibátlanul elfütyülte Rossini *Tell Vilmos* című operájának nyitányát, terített asz-

talokról úgy tudta lerántani az abroszt, hogy tányérok, tálak, poharak meg se rezzenek, anyanyelvi szinten beszélt ószlávul és katalánul, szüntelenül lázadt és lázított a kétszer kettő négy zsarnoksága ellen, semmilyen vallásban nem lelt nyugalomra, a vallások szent iratait, így vélte illendőnek, az illemhelyen tanulmányozta, a szükség megszabta adagokban, az elolvasott lapokat kitépve, és velük törölve ki a fenekét, legszívesebben Schopenhauer, Lenin, Hašek és B. Traven írásait bújtá, Kafkától kilelte a hideg, Joyce-tól fölfordult a gyomra, legkedvesebb költői Baudelaire, Heine, Pessoa és Majakovszkij voltak, imádta Wagner-t és Satie-t, Schönbergtől falra mászott, a darás metéltet baracklevárral, a mákos tézsztát kovászos uborkával szerette, kapadohányból maga sodorta cigarettát szívott, utált borotválkozni, úszni nem tudott, mert víziszonya volt, kinyomott emberi szemek halmaza díszelgett egy meissenai porcelántálban a főnacsalnyiki íróasztalán... „A nagy időn se lesz hozzá hasonló.”

Ha kíváncsiak vagytok rá, hogy kicsoda ő, nézzetek tükörbe. Ő néz vissza rátok: *tat tvam asi*, ez vagy te!

Mielőtt fölkapnátok a vizet, amiért emlékeztetve vagytok a lét és minden létező misztikus egységére („Van persze kimondhatatlan: a misztikus, ami *megmutatkozik*”), vegyétek eszetekbe, hogy ez patagóniai meskete, nakonxipáni bohóság, szavak helybenfutása csupán; fölösleges játék, céltalan erőpazarlás, kelekótya alakok magánügye. Vagy mégsem? Gondoljatok a rózsára...!

Kortárs, 2017/6.

Molnár Miklós 1946-ban született Kecskeméten. Verset és prózát egyaránt ír. József Attila-díjas.

Benedek Miklós

A FELFEDEZŐK

minden felfedező hitt valamiben
 vagy csak arra gondolt ideje lenne
 lelépni és valamit kezdeni az élettel
 hogy utána azt mondhassák nem élt
 hiába hanem igenis letett valamit
 az asztalra nemcsak házat épített
 gyereket nemzett és felnevelt
 hanem olyat vitt véghez ami mindenki-
 nek hasznos a köz épülésére valami
 olyat ami másnak talán eszébe sem
 jutott volna csak neki és teljesen lényegtelen
 hogy hitt-e benne vagy tényleg vakon
 vágott bele hogy lesz ami lesz én úgyis
 valami nagyot fogok alkotni bár még az
 nincs eldöntve hogy a felfedezés alkotás-e
 lépésekkel valami létrehozható-e
 és mindennek mennyi köze van a véletlenhez

Napút, 2017/4.

Csete Soma

HA VALAMI (EXKAVÁCIÓ)

Alföldi mezőség. Szavak.

A délelőtt elegáns vonalvezetése lankáról lankára,
 elhaladó kocsiról kocsira. Oda-vissza, oda-vissza
 huzalozzák ki a képet a váltakozó irányú szelek.
 Biztos kezű, szerény teremtés van.

Ver a nap, mintha büntelenül.

Amerre az országút vinne, hajnali hűvösség,
 aratók remegése. De még időszerűtlen lenne
 valaminek a végébe – *korai?*

Más.

Terít, lejárt húsjegyeket osztogat az itteni
 földek bárgyú káplárja.

Ottfelejtett női torzót, szilárd könnyököket nem
 rejt semmi a környéken. Mégis figyelemre
 méltó módon fordul most át a helyzet
 kiáshatatlansága.

Nincs ősi összefonódás a mélyben, csak a
 felszínre hányt, gazdátlan törmelék. Elcsúszó
 illesztések, átvilágítási tilalom.

Elhalad még egy kocsi.

Koridegenség, parasztkorok, híg kárhozat.

Ha valami, hát kollázs vagyok.

Vigilia, 2017/5.

Kőrössi P. József

ANGYAL HÓFÚVÁSBAN

Hófúvásban érkeztem haza,
az autópálya tele volt gonddal.
Jöttek, mentek rajta gépjárművek
meg én meg én meg én.

Egy-két szekér, komolyan mondom,
a fejemben itt, meg ott,
autók, szekerek és emberek,
akik, vajon miért, ki tudja, miért,
unzsenír újra és újra megjelentek.

Karambol? Nem! De mégis, karambol!
Kérdezik, kijelentik, én már megszokom,
észre sem veszem, mondják a többiek:
karambolokban élsz. Ez az életem.

És akkor ott van, ahol van karambol,
lennie kell valahol, és akkor éppen ott,
ahol egyszerre vagyok és nem vagyok.

Megint, sokadszor, mint mindig,
miért megint?
Miért már megint jelenik meg az angyal?
Most megint mit akar?

Kérdezlek, angyal, mit akarsz?
Nem fölöttem, bennem,
ott, bent, legeslegbelül
mit akarsz?

Eső, 2017/1.

N. Tóth Anikó

ÚTI JEGYZETEK*(kisprózák)**Szerencsés kimenetelű roham*

A csúcsforgalom miatt lassan araszoltunk a városban, rögtön elaludtam. Kiabálásra ébredtem. A busz állt, többen lenn ácsorogtak. Egy darabig semmit nem értettem. A szomszédom mondta, amikor visszajött, hogy mi történt.

Utálok busszal utazni. Ezen a járaton mindig tömeg van. Bunkók az utasok, gorombák a sofőrök. Vagy betegek. Mint ez is. Egyáltalán hogy lehet hivatásos sofőr? Ilyennek ne adjanak jogosítványt!

A második ülésen ültem, a jobb oldalon. Szeretek elől, szoktam figyelni az utat. N.-ben szálltam fel, sokáig tartott, mire kiértünk a városból. Alig hagytuk el az utolsó épületeket, csak látom, hogy átcsúszunk a másik sávba. Szemből meg nyomul egy kamion. Nézem: a vezető, mint valami zsák, rádől a kormányra. Aztán csak látom, hogy az előtem ülő pasi odaugrik, elrántja a sofőrt, lepattan az ülésre, és hirtelen lefékez. Szerencsére a kamion lassított, mikor észrevette, hogy valami nincs rendben. Az utolsó pillanatban az is megállt. Húsz centi hiányzott az ütközéshez. Először nagy csend volt, aztán elkezdtek kiabálni az emberek. A sofőr magához tért, még csak nem is esett el, kábultan forgatta a fejét, mint aki nem érti, mi van. Én is csak akkor fogtam föl, mi lehetett volna. Nemsokára két rendőrautó is jött meg a mentők. Nem messze volt egy pihenőhely, oda irányították a buszt. Teljesen kétségbeestem, hogyan érek majd haza. Nem tűnt sima ügynek, amíg megoldják a helyzetet. Aztán nagy mázlim volt, mert ahogy ott ácsorogtam az út szélén, egyszer csak lelassított egy kocsi. A második szomszédunk volt, éppen P.-ből jött, az hozott haza. Nem is akarta elhinni, mi történt.

Hogy van?

Köszönöm, jól... sokkal jobban.

Előfordult már ilyesmi?

Egyszer... talán húsz éve. De akkor nem vezetés közben.

Volt orvosnál?

Akkor?

Igen, akkor.

Nem... nem emlékszem, hogy lettem volna.

Most viszont ajánlatos lesz elmennie.

Valami komoly?

Feltételezem, hogy epilepszia.

Na ne! De hiszen nem is rángatóztam!

Ennek a betegségnek sokféle tünete van, egészen enyhék is. Akár ilyenek, mint a magáé.

Ha tényleg epilepsziás vagyok, akkor nem vezethetek? Atyaúristen, hogy tartom el a családomat?

Uram, tudatosítania kell, hogy nem kockáztathatja emberek életét. A sajátját se. Most szerencséje volt.

Egy kamion és egy autóbusz néz farkasszemet az N. és V. közti úton.

Minket a kamion vezetője riasztott. Két hete volt egy kisebb balesete, nem az ő hibájából. A másik fél igyekezett eltussolni, de aztán mégis problémája lett belőle. Ezt most el akarta kerülni. Rögtön hívott, még mielőtt bárkivel is beszélt volna a busz utasai közül.

Fogyasztott a buszvezető alkoholt?

Nem, már szondáztuk, rendben.

Érvényes a jogosítványa?

Igen, nemrég újították meg.

Van valamilyen egészségügyi problémája?

Azt állítja, hogy nincs.

Majd beszélék a doktorral.

Mi legyen az utasokkal?

Úgy tervezte, alszik hazáig. Két óra alatt valamit csak behoz az utóbbi hét alvásdeficitjéből. Mégsem tudott elaludni. Az első ülésről tökéletes látvány tárult elé: figyelte a városi forgalmat. Szerette a nyüzsgést, az autópályák egyhangúsága után kifejezetten üdítette a járdán rohanó vagy andalgó gyalogosok, hátizsákos diákcsoportok, zebrán átsuhanó nők, baktató bácsikák, gyereket vonszoló anyák forgataga. Aztán kiértek a városból. Hogy kényelmesebb legyen az esetleges szundikálás, kissé hátradöntötte az üléstámlát. Éppen megtalálta a megfelelő testhelyzetet, amikor a sofőr előrebukott. Rögtön felugrott, kirántott, fékezett. Farkasszemet nézett. Fellélegzett.

Angol nyelvleckét hallgattam. Csukva volt a szemem, hogy jobban tudjak figyelni. A nagy fékezésre persze kinyitottam, de semmit se láttam. Egy dagi nő aludt mellettem a külső ülésen, az meg se rezzent,

a kiabálás se zavarta, percekig bökdöstem, míg végre hajlandó volt felébredni. Nagy nehezen kiengedett. Lent mindenki összevissza beszélt. Hogy részeg volt a sofőr. Hogy rohama volt. Hogy egyszerűen csak elaludt.

...tuti, hogy nem érek haza, életem, hétre... Nem, nem volt hosszabb pihenés, muszáj folyton ezzel jönnöd? ... Mondom, hogy majd nem baleset... nem, nem olyan, mint a múltkori, ebből jobban jövök ki... 'csába, mit hisztizel! Csinálok képet, küldöm esemesbe, na? ... Azt hiszed, jókedvemből tökölköl itt az út szélén? Száz évig bámulták a papírjaimat a zsernyákok, fújattak is... persze, hogy rendben minden... nem, senkinek semmi baja... tudom is én... a jegyzőkönyvvvel szarakodnak, vagy mi... majd csörgök, ha sikerül elindulni... persze, hogy éhes vagyok, egész nap nem ettem, nem volt időm kaját venni... az jó, bevágok egy egész fazékkal... jó, jó... jó... No, abbahagyom, mert integet a zsernyák... puszi, puszi. Tarts ki, életem.

Torlódásra számítsanak N. és V. között, ahol szembefordult egy kamion és egy autóbusz. Rendőrök irányítják a forgalmat. Felhívjuk az autósok figyelmét, hogy különösen vigyázzanak az út mentén sétálgató utasokra, akik a mentesítő járatot várják.

Maga állította meg a buszt?

Én voltam, uram.

Hogy csinálta?

Észrevettem, hogy valami baj van a sofőrrel. Rádólt a kormányra. Egyszer csak a másik sávban voltunk, szemből meg jött a kamion. Kirántottam őt a volán mögül, gyorsan fékeztem. Az utolsó másodpercekben. Nem mentünk nagyon gyorsan, hiszen alig hagytuk el a várost. A kamion vezetője szerencsére szintén lassított, meg is állt.

Vezetett már autóbuszt?

Hivatásos sofőr vagyok, uram. Három évig egy autóbusz-társaságnál dolgoztam, igaz, ez régebben volt.

Micsoda véletlen!

Igen, az is nagy szerencse volt, hogy az első ülésen ültem. Hogy egyáltalán láttam, mi van.

Ezt a lélekjelenlétet! Nem semmi!

Hozzá vagyok szokva a meleg helyzetekhez, uram.

Tudja, mennyien utaztak a buszon?

Sokan. Hiszen többen álltak is, remélem, senki nem sérült meg fékezéskor.

Magát ezért ki kéne tüntetni!

Nem a kitüntetésért csináltam.

Persze, persze.

A saját bőrömről is szó volt.

Nyilván.

Tudja, uram, az egy kicsit rosszul esett, hogy a kamionos kolléga otrombán viselkedett. Azt hiszem, nem nagyon hitte el a mesémet.

A sofőrcsereit biztosan nem látta.

Én tudom, de akkor se kellett volna olyan cifrán káromkodnia, mindenki előtt.

Legalább elnézést kért?

Nagy kelletlenül. Az utasok közül viszont többen hálálkodtak.

Szép tőlük.

Tudja, uram, engem azért megrázott ez az eset. Hogy velem is bár-mikor előfordulhat. Órákat, napokat, heteket vezetek egyedül végtelen, unalmas sztrádákon.

Egyszer aztán majd csak úgy rádőlök a volánra.

Tűrőhatáron

Hétfő hajnalban hosszú sor kígyózik az 1.-i autóbusz-állomás távolsági járatokat indító-fogadó hármaskocsiállásán. Már befutott a busz, a le-szállók rég eltűntek a büfék mögött, egy utas már fellépett a második lépcsőre. Mégse mozdul percek óta a várakozók többé-kevésbé türel-metlen sora. Párafátylak lebegnek az arcok közt. A vállakat kisebb-nagyobb táskák, hátizsákok, retikülök, szatyrok húzzák. Kellemetlen borzongás kúszik a lábszárakon. A hír, hogy lefagyott a jegykiadó gép, lassan terjed a metsző hidegben.

Én a munkahelyemről kések el.

Én az iskolából.

Én a bírósági tárgyalásról.

Én az állásinterjúról.

Én a termékbemutatóról.

Én a forgatásról.

Én az orvosi vizsgálatot késem le.

Én a szakvizsgát.

Én a temetést.

Én a repülőt.

Én a fodrászt.

Én az avatást.

Én a versenyt.

Én a próbát.

Én a változtatás lehetőségét.

Nem érem el a csatlakozást.

A fogadóórát.

A megnyitót.

A felvételt.

A meghallgatást.

A boldogságot.

Elgémberednek a lábujjak, megdermednek az arcok, lefagynak a fülcimpák.

A sofőr újraindítja a gépet. A képernyőn hidegkék mező kér türel-met. Pendülnek a percek az ajtó és a sor végén állók között feszülő hú-ron. Végre sárgába vált a monitor, fűrgé ujjak pötyögtetnek kódokat, cirreg a gép. Az utas azonban hiába nyúl a jegyért, a jegykiadó nem akasztja meg a papírszeletet, csúszik, surrog megállás nélkül a papír-csik, hasztalan kapkod utána, kicsúszik a sofőr kezéből, körbetekeri az utas lábszárát, leereszkedik a lépcsőkön, kúszik a várakozók között, megkerüli a leghátsó utast, néhány szemvillanás alatt gúzsba köti a meg-lepetéstől megmerevedett ácsorgókat. A sofőr nem veszíti el lélekjelen-létét. A nagy fehér csomagot a buszhoz görgeti, majd a csomagtartóba tuszkolja. Miután lecsapja a csomagtér ajtaját, összedörzsöli a tenyerét, majd ruganyos léptekkel a helyére megy. A monitor hidegkék üdvöz-lésével mit sem törődve hirtelen startolja a motort, nagy gázzal indít. Be kell hoznia a késést.

Útikönyv

Egy könyv az ülés és az ablak közti részben.

Gerincén fekszik, lapjai szorosan összesimulnak a szűk helyen.

Még a múlt héten felejtették itt. Senki nem kereste. Sokan utaztak, nem tudtam megjegyezni az arcokat. Belelapoztam, sajnos számomra ismeretlen nyelven van. Megnézi?

A könyv vastagsága ellenére szokatlanul könnyű. Papírkötés, a fehér borítón vörös és barna kriksszkrakszok, alig észrevehető méretű sötét-kék betűkkel két név. Az egyik női.

Az előzéklapon megismétlődnek a nevek, de a borítótól eltérően fordított sorrendben.

Hiányzik a kiadó, a megjelenés éve.

A lapok sárgásszürkék.

Maga is meg szokta szagolni a könyveket?

Zavartan ölébe engedi, borítóval felfelé.

Nekem is mániám. Ha nem fog meg a szaga, el se kezdem az olvasást. Vannak kifejezetten csábító illatú könyvek. Egyszer sikerült egy vaníliaillatút találnom. Tudja, nagy kedvencem a vanília. Nekem tetszett, a feleségemnek viszont nem jött be. És képzelje, van olyan nyomdafesték, amitől szédülök és hányingerem van.

Ennek papírszaga van.

Tudom, szagoltam. Tényleg semmi különös.

Pörgeti a lapokat. Néha megáll. A szöveg hosszabb-rövidebb szakaszokra tagolódik. Mindegyik rész fölött keltezés a kilencvenes évekből. Májusban indulnak a bejegyzések. Alighanem napló. Vagy inkább levélregény? Minden szövegrész fölött más és más helyjelölés. A naplóíró talán folyton változtatta tartózkodási helyét?

Na, milyen nyelven van?

Azt hiszem, dánul.

Dánul? Dán utasom lett volna? Ez érdekes.

Lehet, hogy nem volt dán, csak beszélt a nyelvet. Vagy tanulta.

Meglehet. Maga tud dánul?

Nem tudok.

Nincs véletlenül ismerőse, aki tud?

Nincs.

Hát akkor fogalmam sincs, mi legyen.

A könyv végére lapoz. A tartalomjegyzék a helynevek szerint tájékoztat. A helynevek sajátos módon ismétlődnek. Mintha hosszabb-rövidebb vagy több-kevesebb megállóhellyel megszakított útvonalakat jelölnének ki oda-vissza. A visszaúton olykor beékelődik olyan helynév, ami odafelé nem szerepelt. A könyv közepén mindössze három megállóból álló útszakaszhoz az előzőekhez képest szokatlanul hosszú szövegrészek kapcsolódnak. A középső helynév ismerős, nagyon sokszor olvasta feljebb. Skarvenæs. Minden út oda vezet. Fellapozza. A bekezdések rövidek, gyakran egyetlen mondatból állnak. Legtöbbször tömondatból. A szöveg tele van három ponttal, sorközzel. Feltűnően sok a zárójel. Egy név, csupa nagybetűvel, szintén sokszor ismétlődik. Női név. Az, amelyik a borítón is látható. Több mondat gondolatjellel ér véget. Megtorpanások, nekirugaszkodások.

Mit hallgat el?

Miért szakít meg?

Mit mond el mégis?

Kinek beszél?

Mit mászkál annyit?

Minek megy folyton oda?

Nem akarja elvinni? Látom, érdekesnek tartja.

Köszönöm, nincs sok értelme, hiszen nem értem.

Minek megyek folyton oda. Mit mászkálok annyit. Kinek beszélek.

Mit mondok el mégis.

Miért szakítok meg. Mit hallgatok el.

Becsukja a könyvet. Visszacsúsztatja az ablak és az ülés közti résbe. Gerinccel fölfelé. A gerincen kék betűkkel az ismerős női név. Egy vörös S kigyózik körülötte.

Várok még néhány napot, hátha keresik. Aztán majd meglátom. Tudja, sajnálom csak úgy kidobni. Mégiscsak egy könyv.

Amikor S.-be érve leszáll, azonnal vágyni kezd a könyv után.

Ambroozia, 2017/1.

A punk élt, él és élni fog. Legalábbis sokan azt állítják, főként a punkok. Érdemes viszont feltenni a kérdést, kik azok a punkok és mi az a punk. Színes tarajak, bakancsok, polgárpukkasztás és egy kis technokol? Ennyi lenne? Vagy sokkal inkább egy életérzés, talán lázadás a (polgári/munkás/bármilyen?) társadalom konvenciói ellen? Társadalomkritikus szövegekkel fellépő, zenében néha nem túl erős együttesek? A Szépirodalmi Figyelő néhol kellően „punk” szerzői többek között ezekre a kérdésekre is válaszokat keresnek, és mindeközben megkísérlik feltárni a punk magyar és környező országokbeli vonatkozásait, jelentőségét. A jelenség vizsgálata során nemcsak a közép- és kelet-európai punkzenekarok történetére derül fény, egyúttal a politikai hatalmi gépezet működése is előtérbe kerül, hiszen a hatalom a kritikát tűri a legkevésbé. Mindenesetre azt már előre megállapíthatjuk: PUNK'S NOT DEAD!

Vass Norbert

TOCKOSOK, TRÁGYA, TECHNOKOL

Morfondírozás a magyar punk kezdeteiről

Intro

Új Látásmód Fúzió koncerten vagyok a Rohamban. Történik 2010 táján. Csapolt sört iszom, és a kimódolt keménységen kacarászok a hátsó sorban. A kibicnek semmi sem drága. A lehangolt ipari akkordokhoz jól passzol a teremben szétáradó bágyadt meleg. Mintha egy lezárt gyárrészlegben lennék, ahol spleennel ütötték fel a Szabad Nép-félóra és a két perc gyűlölet remixét. Az UV-szűrős szintetizátorzenére bólogató lelkes fiatalok teleizzadták már az alsónadrágot és a tangát. Dohányfüst helyett vihar előtti testszag gomolyog a nézőtéren. Valami készül. A Csermanek Lakótelep egyik tagja tántorog fel a színpadra, és szót kér. Nem tiszta már az artikulációja. Morog valamit, aztán a nála lévő műanyagüveges koccintósból pár kortyot a meglepett rajongókra locsol. A performansz gyönyörű. Az addig a delírium katatóniájában mozgó – mintha sebet kaptak volna – felháborodva hagyják el az első sorokat. Dühösek. Arra gondolnak alighanem, hogy a mélyvörös műtrágyalét nem lesz egyszerű kiszedni majd a finom textilből. Igazuk van. Én meg arra gondolok, hogy a punk itt van, és halott.

Pöcsök a plakáton – Tetemrehívás

Csak hogy most nem halálról lesz szó, hanem születésről. Az alábbiakban annak a kornak a törvényszerűségeit igyekszem feltárni, amelyben a punk itthon megjelent. A helyet és a helyzetet próbálom vizsgálni, amelyet tökéletesen ír le a fentebb megidézett zenekar neve: Csermanek Lakótelep. A talajt felmérni, amelybe az első akkordok hullottak, és a sajátos körülmények közül is számba venni párat, amelyek eredőjeként idehaza atipikusan tipikus punkszintér jött létre, hogy végül beismerjem: voltaképpen mit sem tudunk erről ez egészről. Mielőtt azonban elvesznénk a blokkházak között, nem árt pár dolgot tisztáznunk.

A punk nem győzni jött, de nem is békével. Nem menyegzős ruhát viselt és nem is festőkezeslábast. Nem igaz, hogy a punkok nem tudtak zenélni, és nem igaz az sem, hogy igen. A punk sosem festett jól nagyszínpadon, de kötelességszerűen utálta a dohos pincéket és a tornaszertárákat is. A punk nem a tagadásról szól, a punknak a nem kell sem kell ugyanis. Nem kell. A punk maga az idézőjel. Annak hasonlít is a formája a biztostűhöz, amit az orrában, fülében, mellbimbójában, farmerén, bőrdzsekijén vagy tolltartóján visel. A köröm alatt összegyűlt piszok a punk, amivel kezdeni kellene valamit, de csak bámuljuk szörnyülködve. Hogy Duchamp bajszot pingált Gioconda arcára és hetyke kisszakállt, hogy valaki pöcsöt rajzolt egy felszab téri moziplakátra, az a punk. A punk ugyanis akkor jó igazán, amikor eltér a környezetétől. Nem lenne belőle valami jó kaméleon. Ha például túl harsány a háttér, akkor jobbnak ítéli szürkének maradni. Ha viszont egy szürke korban muszáj léteznie, csónaklakkal fényesíti ki a fürtjeire föl vitt színeket. A punk megállítja az időt és fölszámolja a teret. Nem kell gondolkodni rajta, ezért aztán minden róla szóló okoskodás – ez is – felesleges. A punk bumfordi és bölcs, úgyhogy megtalálja magát benne az esztéta és a hullamosó is. A punk agyában kopasz cenzor ül, úgyhogy módszeresen pusztítja az agyát. Tudja, hogy figyelik, figyeli, hogy tudják-e. A punk válságtermék, a hetvenes évek vajútda ki magából. Csodáljuk-e, hogy ilyen csúf lett, ha egyszer a szülőanyjára ütött?

„Trágya”

A hetvenes évek végén háromezer-nél is több válási árvát tartottak nyilván Magyarországon. Az egy év alatt felderített nyolcvanezer bűncselekménynek egytizedét követték el fiatalok. A (zömmel elhallgatott) statisztikák szerint jelentősen növekedett akkoriban a tizenéves évi alatti alkoholizmus, öngyilkosságok és elmebetegségek száma. A két és fél millió fiatalok majdnem tíz százaléka élt olyan családban, ahol az egy főre jutó jövedelem legfeljebb havi 1200 forintot tett ki. Tökfőzeléket tizenkilencért adtak a Lenin körúton, ha volt diákigazolványod. Igaz, vagdalttal. A kiskorú veszélyeztetettek nagyjából háromezeren voltak, de nemigen látszott számukra a menekülési útvonal, hiába épültek ugyanis panelok, a friss házas lakásigénylők kérvényének elutasították úgy a tizedét.¹ És akkor a slágerlistákról még nem is beszéltünk.

1 SEBŐK János, *Magyar-rock 2.*, Zeneműkiadó, Budapest, 1984, 249–250.

Apostol, Gemini, Neoton. Nemcsak a hetvennégyes év volt átkozott, hanem az egész dekáda.

Butaság lenne azt állítani persze, hogy minden magyar punk az előbb elsorolt csoportok valamelyikéből érkezett. Abból a szempontból viszont beszédek mindenestre a fentebbi mutatók, hogy a hatvanas években tetőző ifjúsági probléma láthatóan nem oldódott meg az új gazdasági mechanizmus beuccsolása után sem. Sőt. Amikor a punk besétált a placcra, és kannásborral képen köpte a kádári hétköznapokat, a Magyar Népköztársaság kiüresedett és elidegenedett, frusztrációkkal teli és embertelenné váló betonszürke államalakulatnak látszott. Csak-hogy az ördög a disztópiákban sem alszik, és hát a titkosrendőrséget sem ejtették a fejére.

1978. március 20-án Réti József rendőr főhadnagy a következő jelentést találta az asztalán. „Az utóbbi időben új irányzat terjedt el a fiatalok között, a »Punk«. Angliából indult el, lényege a megbotránkoztatás. Gyenge együttesek használták ki, Magyarországon most télen kezdődött a hatása, itt is zenekarok kezdték terjeszteni megjelenésükkel és dalszövegeikkel. Jelenleg legismertebb ilyen együttes a P. Mobil. Kialakult törzsközönségük fiatal (13–17 év) gyerekekből áll, akik szakadt, piszkos ruhában igyekeznek minél botrányosabban viselkedni, berúgnak, vagy a náluk szokásos módon kábítják magukat (technokol rapid, pálmatek szívás).”² A szűkszavú ismertetést „Zefír” titkos megbízott adta, aki pár dolgot félrehallott ugyan – a P. Mobil mint punkzenekar, atyavilág! –, az apró tévedéseknél sokkal fontosabb viszont, hogy alig két hónappal a Spions zenekarnak az Egyetemi Színpadon tartott *Anna Frank Emlékest* című performanszt követően – az 1978. január 15-i fellépést kezdettől az első magyarországi punkkoncertként tartja számon a szóbeli és az írott emlékezet – az állambiztonság megneszelte és veszélyesnek ítélte a punkot. A hálózat készen állt, és nem teketóriázott. Ez talán a legfontosabb és leginkább ijesztő része a történetnek.

A vészcsengőt megkongató „Zefír” nulladik típusú találkozásánál és az ennek nyomán tett első identifikációs kísérletnél is érdekesebb a belügy válasza. Réti főhadnagy szavait idézem: „A jelentés értékét az adja, hogy egy olyan új – Angliából származó – irányzatra hívja fel a figyelmünket, amely nagymértékben dezorganizáló hatású lehet, különösen a fiatalok körében. A »punk« magyarul trágyát jelent és a szó

2 „Zefír” titkos megbízott munka dossziéja. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, ÁBTL, 3.1.2. M-39258, 46–47.

tartalmának megfelelő külső megjelenést és viselkedési módozatot takar. Az új irányzat a tmb. [titkos megbízott – V. N.] szerint a »hippizmus« ellenpólusaként jelent meg, tehát nem erőszakmenteséget és »szeretet« hirdet, hanem erőszakot, megbotránkoztatást. Konkrét politikai következtetést még nehéz lenne levonni, de bizonyos jelek azt mutatják, hogy a »mozgalom« könnyen az anarchizmus irányába csúszhat.”³ Érdemes megfigyelni, ahogy az állambiztonság kóstelgatni kezdi, majd egyből saját észjárásához és szókincséhez igazítja, ezzel pedig voltaképpen birtokba veszi a számára új jelenséget, amelyről szemfüles besúgója révén értesült.

Az egyik fő vádpont a brit pedigre, vagyis hogy a punk a nyugati világból jött, de különös az is, ahogy a jelentésben szereplő „irányzattól” az értékelésben „mozgalom” lesz, a „megbotránkoztató” viselkedésből, illetve önpusztító életmódból pedig az ifjúság „deorganizációjától”, valamint „anarchiától” való félelem. A történelmi szükségszerűség marxi-lenini logikája szerint működő szinonimaszoftver jól végezte a dolgát, és rendszerellenes sejtet detektált. Nínó-nínó!

„[...] szinte az öntudatlanságig hevíteni”

A punkok jobbára ösztönösen zenéltek, a rájuk tapadó állambiztonságiak viszont kottából játszottak. A belügy irataiban a punkkoncertek közönsége egyből egyenes ági leszármazottja lett a hetvenes években üldözött galeriknek, de a hatalom narratívájában a punkok felmenői között föltűntek az 1956-os forradalmárok is, akikre a punkokhoz hasonlóan hulgánokként hivatkozott az állambiztonsági szleng és a hivatalos sajtó. Az önnön legitimációja bizonyításán dolgozó belügyi szervek szemében a punkok kezdettől veszélyes elemek voltak. Az volt a fő vádpont velük szemben, hogy ahelyett, hogy a szocializmus építésén szorgoskodnának, tulajdonképpen tétlenek. A Kádár-kor megkeserített és frusztrált társadalma márpedig nem szívlelte túlzottan a róluk festett képnek többé-kevésbé megfelelően cinikus – nem ritkán köztörvényes ügyekbe is keveredő – fiatalokat, akik szkeptikusnak mutatkoztak a kommunista kánaán elkövetkeztével kapcsolatban. Ellenálltak. A hatalom pedig ahelyett, hogy az okokat és az eredőket – vagyis végső soron saját felelősségét – vizsgálta volna meg, egyből támadott.

A belső reakció elleni elhárítás feladatát az általunk tárgyalt időszakban a Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnöksége látta el.⁴ Hozzájuk tartozott a kulturális területen zajló ellenséges tevékenység felderítése is. Az ellenség „fellazító” propagandája természetesen a fiatalokat – és életkoruk okán stabil szocialista életeszménnyel még kevésbé rendelkezőket – „mételyezte” leginkább. Különösen veszélyesnek számítottak ezért állambiztonsági szempontból a könnyűzenei koncertek, amelyeken az ifjúság nagy számban vett részt, az előadók pedig nem átalloztak olykor a közönség értékrendjének befolyásolására, összekeverésére törekedni. Egy 1984-ben kelt irat így fogalmaz: „Különböző zenei együttesek, amelyek kifejezetten ellenséges uszító dalszövegekkel, produkciókkal lépnek nyilvánosság elé, a jelen lévő – gyakran több ezer – ifjúsági tömegekre káros politikai-erkölcsi hatást képesek gyakorolni. Ez egyrészt az azonnali botrányokozásban, másrészt a hallott, gyakran felhívásszerű szövegek befogadásában, elfogadásában jelentkeznek. Ezekkel a produkciókkal képesek a fiatalok érzelmi telítettségét szinte az öntudatlanságig hevíteni. Ennek esetleges célzatos felhasználása adott esetben kiszámíthatatlan következményekkel járhat.”⁵

Ha a szocialista ifjúság úgy döntött tehát, hogy kikapcsolódásképpen egy könnyűzenei koncertre látogat el, a titkosrendőrség munkaszervezési mappájában összekapcsolódott egymással a kulturális elhárítás és az ifjúságvédelem. Nem meglepő, hogy a belügyminiszter az állambiztonsági szerveknek szóló, 1973-ban kiadott utasításában az ifjúság védelmével kapcsolatos államvédelmi munka szakirányítását, szervezését, ellenőrzését és koordinációját is a BM III/III. Csoportfőnökségére bízta. „A Belügyminisztérium valamennyi szervének kötelességévé teszem, hogy az ifjúság védelmével összefüggő államellenes és más, hatáskörükbe utalt bűncselekménnyel kapcsolatos jelzésekről, ügyekről, rendkívüli eseményekről folyamatosan adjanak jelentést a BM III/III. Csoportfőnökségének.”⁶ Tiszta beszéd.

Az állambiztonság természetesen politikai megrendelésre dolgozott. Noha bizonyára a Belügyminisztérium (vagy az attól egy időben függetlenül működő Államvédelmi Hatóság) korábban sem szűkül-

4 CSEH Gergő Bendegúz, *A magyarországi állambiztonsági szervek intézménytörténeti vázlatok = Trezor – A Történelmi Hivatal Évkönyve*, szerk. GYARMATI György, Történelmi Hivatal, Budapest, 1999, 73–91.

5 *Ellenséges erők tevékenysége az ifjúság ellen. Az állambiztonsági munka tapasztalatai, feladataink* (1984) Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára, ÁBTL, 1. 11. 1 13 doboz 1115/K irat 15.

6 016/1973 Belügyminiszteri utasítás – *A BM állambiztonsági szerveinek az ifjúság védelmével kapcsolatos feladatai*, Magyar Országos Levéltár, MOL, 10-22/16/1973. 95. doboz, 6.

ködött a tevékenységét és annak kereteit meghatározó utasításokban, a hetvenes-nyolcvanas években a kultúra területén zajló hálózati munkát a belügyminiszter 1970-ben kelt 0022-es parancsa szerint végezték.⁷ A parancs kulcsszavai a felderítés, a megelőzés, a leleplezés és az együttműködés. *Search and Destroy*, ahogy Iggy Pop pár évvel később énekelte. A parancs értelmében ellenőrizni és adott esetben bizalmas nyomozás alá kell vonni azokat a személyeket, csoportokat, szervezeteket, akik „[...] támadják a társadalom politikai és állami vezető szerveit, [...] a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi, politikai rendjét. [...] Az állam kulturális és tudománypolitikáját, irányító szerepét saját irányvonalukkal és csoportjaik tevékenységével kívánják felváltani. [...] Kapcsolatban állnak külföldi személyekkel, esetleg külképviseleti szervekkel. [...] kártevést, rombolást terveznek [...], klubokat, irodalmi, zenei és egyéb művészeti egyesületeket, köröket, ellenséges céljaik megvalósítására felhasználnak, vagy ezt tervezik”.⁸

A felsoroltak között jó néhány nehezen megfogható passzussal találkozunk, az viszont jól látszik, hogy az ifjúsági kultúrának kevés olyan szeglete maradt, ahova az állambiztonság keze ne ért volna el. A különböző intézkedések között a rendőrhatalom figyelemztetést, a rendőri felügyelet alá helyezést, az egyes helyszínekről való kitiltást, a figyelemztető jellegű beszélgetéseket, valamint a bomlasztást és a csoporton belüli ellentétek szítását említi a parancs.⁹ A punk még meg sem jelent tehát, az állambiztonsági szervek – amelyek feladata ezek szerint az volt, hogy kisebb-nagyobb tényleges vagy éppen idézőjelben értett (verbális vagy írott formátumú) tockosokat osztogassanak a veszélyesnek ítélt fiatalok számára – már készen álltak a fogadására.

„Fokozták aktivitásukat”

A belügyminisztérium aztán a hetvenes évek második felében még nagyobb fokozatba kapcsolt.¹⁰ Azt már a korábban idézett 0022/1970-es belügyminiszteri parancs is előírnyozta, hogy az eredményes munka

7 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, ÁBTL, 4.2.-10-21 / 22 / 1970; illetve bizonyos részeit idézi: Szőnyi Tamás, *Nyilván tartottak – Titkos szolgák a magyar rock körül 1960–1990*, Magyar Narancs – Tihanyi Rév Kiadó, Budapest, 2005, 92–95.

8 ÁBTL, 4.2.-10-21 / 22 / 1970 3–5.

9 Uo., 7.

10 CSATÁRI Bence: *Az ész a fontos, nem a baj – A Kádár-rendszer könnyűzenei politikája*, Jaffa Kiadó, Budapest, 2015, 230.

érdekében a besúgóhálózatot, illetve a technikai apparátust (például lehallgató berendezések, levélgőzőlő) is növelni szükséges, az erőket pedig a legveszélyesebb ellenséges gócpontokra kell összpontosítani.¹¹ Örület ez a hidegháborús retorika, nemde? A már szintén idézett 1984-es irat szerint a tervek a következőképpen valósultak meg: „Ifjúságvédelmi területen a vizsgált időszakban (azaz 1976–1983-ig) 724 személy beszervezésére, 240 személy társszervektől való átvételére került sor. A szükségessé vált kizárások (416 fő) hírszerző lehetőség megszűnése miatt következtek be. Társszerveknek 374 fő került átadásra. [...] Összességében megállapítható, hogy a hálózati létszám optimális szinten stabilizálódott, számszerűleg megfelel az ifjúságvédelmi feladataink ellátására.”¹² Az állambiztonság berkein belül országosan 110 fős állomány végzett akkoriban konkrét ifjúságvédelmi munkát.¹³

Áldozatos tevékenységükre szükség is volt, hiszen a hetvenes évek második felében – derül ki ugyanebből az anyagból – „fokozták aktivitásukat az egyes »punk« és »új hullámos« popzenekarok rajongói körében kialakult galerik. Megjelenésük, nihilista életvitelük, agresszivitásuk, garázda magatartásuk – amelyek sokszor összefüggésben állnak kábítószer vagy kábítószerpótló készítmények és mértéktelen alkohol fogyasztásával – a társadalmi morállal való szembenállásuk megbotránkozást vált ki, nyugtalanságot kelt, hatással van a közbiztonság alakulására.”¹⁴

Az ifjúságot természetesen a koncertek alatt is megfigyelték. A legfontosabb klubok és művelődési házak eseményeit külön objektumdossziékban tartották számon.¹⁵ Kár, hogy ezek az anyagok nem – vagy csak nagyon foghíjasan – kerültek még elő a levéltárakból, nagy segítséget jelentenének ugyanis a honi koncertkultúra kronológiájának összeállításában.

Tűrni vagy szűrni?

A klubhálózatot országosan a KISZ felügyelte,¹⁶ ám rendszerint magasabb pozíciót betöltő döntéshozók kezében voltak ők is, úgyhogy

11 ÁBTL, 4.2.-10-21 / 22 / 1970., 7.

12 ÁBTL, 1. 11. 1 13 doboz 1115/K irat *Ellenséges erők tevékenysége az ifjúság ellen. Az állambiztonsági munka tapasztalatai, feladataink (1984)*, 22–23.

13 Uo., 24.

14 Uo., 13.

15 „Azokat az objektumokat kell biztosítani, amelyek az ellenséges személyek által veszélyeztetettek, fertőzöttek, illetve kártevésre, diverziókra különösen érzékenyek.” ÁBTL, 4.2.-10-21 / 22 / 1970. 8.

túlzottan progresszív produkciók ritkán kerülhettek reflektorfénybe. A Nagy Testvér viszont nem látott már mindent túlélesen, léteztek olyan alulvilágított terek, amelyekben egyszer-ször lehetőség nyílt a tudta nélkül zenélni. Az egyes helyszínek kultúrfelelőseinek szerepével külön kutatás keretében lenne érdemes foglalkozni, a népművelők ugyanis roppant fontos tényezői a „tanulóifjúsághoz” eljutó muzsika szűrésének. Most legyen elég annyi, hogy tisztázzuk: a művelődési házakat, kultúrotthonokat a mai koncerthelyszínektől eltérően igazi közösségi helyekként kell elképzelnünk. A magnós- vagy éppen hímzőszakköröktől kezdve a színjátszókörökig, a sci-fi olvasókluboktól az origamihajtogatásig számos elfoglaltság közül választhattak itt a fiatalok. A kínálatnak részét képezték természetesen a zenés-táncos estek is, amely alkalmakkor sokszor élőzenés kíséretet is adott valamelyik banda. Léteztek olyan helyszínek is – például a Benkó Klub, a Scampolo Klub vagy az Illés Klub –, ahol heti rendszerességgel lehetett hallani a rezidens zenekarokat. Ezek köré közösségek épültek, amelyek tagjai nemcsak egymáshoz, de a rajongott együttesek zeneszeihez is közel kerülhettek. Mindig akadt néhány klubvezető, aki – felmérve a piaci igényeket, és a zsíros kenyérre meg a Kőbányai sörre alapozva, kicsiben kapitalizmust valósítva meg a szocializmusban – felvállalta a kísérletezőbb kedvű formációk felléptetését is. Addig mehetett ez, amíg az adott kultúrosnak a körmére nem néztek föntről. Ilyenkor az addig foglalkoztatott zenekarok hipp-hopp kikerültek a programból.

Előfordult, hogy az elhangzó műsorokat rissz-rossz minőségben rögzítették is. Ne élelmes kalózközpontok gondolkodjunk azonban, hanem a belügyminisztérium embereire, akik aztán másnap vissza is hallgatták a koncerteken készült szalagokat. Különös munkanapok lehettek ezek. Igaz, elsősorban nem az elhangzó számok esztétikai minősége vagy művészi megvalósítása érdekelte őket, hanem a dalok között a mikrofonba mondott átkötő szövegek, hiszen lázító, uszító, rendszerelleneségre felbujtó megnyilatkozások után kutattak.

Meglehetősen ritka volt persze, hogy valaki a színpadon bolondokat beszélhetett, az előadni kívánt szövegeket elvégre szükséges volt előre egyeztetni a fellépés helyszínének vezetőségével. S hogy milyen eszmények szerint járhatott el egy óvatosságtól? Az MSZMP Köz-

ponti Bizottságának 1958-ban hozott határozatából idézek, amely lényegében az egész Kádár-rendszer ideje alatt érvényben maradt: „Tánczenében mindenekelőtt a szövegek igényelnek gondos figyelmet, mert a kispolgári életérzés, a giccses érzélgősség ide nyomul be a legörömesebb. A tartalmatlanság, betegesség, nihilizmus, cinizmus nem tűrhető meg dalszövegeinkben. Egészséges tartalmú, életörömet árasztó, jól énekelhető, gazdag, eleven ritmikájú táncdalokra van szükség.”¹⁷ Ezt követően a határozat elkészítője a Szovjetunió példájának vizsgálatát ajánlja az olvasók figyelmébe. Nehézségekről, fájdalomról, kilátástalanságról dalolni nem volt tehát ildomos. Még akkor sem, ha ezek részei voltak a mindennapoknak.

„Támadáás!”

A párszáz fős koncerttermek a könnyűzenei nyilvánosságnak csak a legszűkebb tereit jelentették. Hatásában így egy-egy fellépés össze sem mérhető a többszázézer példányos lemezmegjelenésekkel, vagy a többmillió hallgatóhoz eljutó rádióhoz. Tiszta sor, hogy a punk sehol a világon nem volt kifejezetten rádióbarát muzsika, itthon azonban a punkzenekaroknak arra sem volt esélyük, hogy lemezük jelenjen meg. A hanglemezkiadásért a Kádár-korszakban egy monopolhelyzetű állami cég, a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat (MHV) felelt. Őket – és többnyire magát Erdős Pétert, az MHV márkamenedzserét – nem lehetett megkerülni. Az ősz szakállú popcézár bakelitből épült várában pedig a punkok különösképpen nemkívánatos vendégnek számítottak. Igaz, ha a CPg *Erdős Péter* című dalára gondolunk, erre azért rá is szolgáltak valamelyest.

Egy zenetörténeti korszak, stílus, szcena vizsgálatát magától értetődő volna az elkészült felvételek felől kezdeni. A magyar punk hőskorát azonban – sajátos helyzetéből adódóan – lehetetlen lemezzel lemezre haladva vizsgálni. A „sajátos helyzet” persze azt is jelenti, hogy a punk jóval több bakeliten vagy kazettán rögzített hangzóanyag. A punk attitűd, esemény, egyszeri és megismételhetetlen. Bármennyiszer könnyűszerrel reprodukálható, de igen nehezen elbeszélhető. „A rock and roll maga az akció: olyan történet, mely csak a saját pillanatában érvényes; mindenfajta dokumentáció csupán megismételhetet-

16 Erről lásd: CSATÁRI Bence, *Akárhogy is fáj, te is lehetsz sztár! – Kádári ifjúsáspolitikai az Ifiparkban = Volt egyszer egy Ifipark*, szerk. Vass Norbert, Cseh Tamás Program könyvek, Budapest, 2015, 60–72.

17 Magyar Nemzeti Levéltár, MNL OL M-KS 288. f. 33/1958 1. ó. e. 254–278.

lenségének bizonyítéka. [...] A SPIONS minden egyes koncertet teljes értékű – egyedi – műalkotásnak tekint; ennyiben punk, ellentétben a rock-gyárak szakmunkásaival” – olvassuk a *Spions Rock and roll* című programadó manifesztumában.¹⁸ Más hangnemben ugyan, tartalmát illetően viszont roppant hasonlóan fogalmazott fellépéseik előtt a másik nagy ős, a Beatrice énekes, Nagy Feró is. „Hölgyeim és Uraim! Ezt nem hallhatják a rádióban, nem nézhetik a televízióban, nem láthatják az újságokban. Ez itt és most születik... Ez a Beatrice! Támadáás!!! Egy-kettő-három.”¹⁹

Zsákutcák és paradoxonok

Mielőtt lenyomjuk 2017-ben a play gombot, és elkezdjük a darálást, azt javaslom, merevítsük ki egy pillanatra a képet, és nézzünk szét még egyszer a punk megjelenése előtt a hazai harctéren. Képzeliük el, hogy egy langyos, fáradt, nyugtatón és vodkán élő, ezért kapkodó és ideges diktatúrában vagyunk, amely időszodik, ezért egyre többször vesztí el a fonalat. Ilyenkor tanácstalanul rezzen össze, viszont hogy zavarát palástolja, erejét pedig bizonyítsa, gondolkodás helyett iziben lecsap. Jellemzett alakulat – skizofréniája okán – olykor nem is emlékszik kristálytisztán arra, hogy egy szempillantással korábban mézescsuprot vagy ostort tartott-e a kezében, ezért a logikát megkerülve használja egyiket vagy a másikat. És éppen emiatt tragikus ez a történet. Vagyis hát jó okunk van rá, hogy ezt feltételezzük.

Biztosat ugyanis nemigen tudhatunk a punk magyarországi kezdeteiről. Az egyik oldalon az írott vagy a szóbeli emlékezet irányából érkező, nem ritkán indulatoktól sem mentes, heroizáló vagy dehonesztáló elbeszélések állnak, amelyek hitelének eleve korlátot szabnak az emlékezet határai. Másfelől állambiztonsági iratok állnak még rendelkezésünkre. Vagyis virtuális valóság. E két forráscsoport pontatlanságait a szerencsére egyre nagyobb mennyiségben előkerülő fény-, netán mozgóképek, az online újraépülő közösségek közlései, esetleg a sistergő-sípoló hanganyagok enyhítik. Ettől függetlenül szembe kell néznünk azzal, hogy nem lesz egyszerű dolgunk, ha rekonstruálni igyekszünk az alig negyven éve történeteket. Zsákutca alighanem egy-egy zenekar működését és hatását külön-külön vizsgálni (átláthatatlan-

nul sokan voltak és java részük viszonylag kevés ideig működött), ezért a legjobb, amit véleményem szerint tehetünk, hogy a lokális színtereket igyekszünk minél alaposabban feltárni, és azoknak az egymástól, a punkkal párhuzamosan létező egyéb színterektől, valamint a korszak könnyűzenei életének mégiscsak a vázát adó központi direktíváktól való eltéréseiket figyeljük meg.

Nem vagyok benne biztos, hogy az aczéli „3T”-vel jellemezhető kádár-kori kultúrpolitika megfelelő elméleti keretet nyújt ehhez a kutatáshoz. A punkokat ugyanis a hanglemezkidadás monolit struktúrájához hasonlóan ez is hidegen hagyta. Üdvösebb talán a „csináld magad”-szellem és a közösségi szemlélet felől közelíteni. Elmaradhatatlan aspektusa ennek a még el nem beszélt östörténetnek, hogy a hetvenes évek második felére a látszólagos jólét ellenére a gazdaságban hiányok, a társadalomban pedig komoly feszültségek mutatkoztak. Ezeket persze a rendszer hajlamos volt – önfenntartása érdekében – elhallgatni, és az alapos önvizsgálat helyett tüneti kezeléseket alkalmazni. A punkokkal szemben is például.

A szocializmust nem dzsesszmuzikusok találták ki, ennek megfelelően követők és kiszolgálók sem igen szerették az improvizációt. Éppen ezért nem kizárt, hogy az állambiztonság többet foglalkozott a punk identifikációjával, mint a punk maga. A színtér egyébként szerintem – mégha ebből a kis híján történelminek mondható távlatból halálra szántsága előtérbe tolakszik is – esetlegességében és esendőségében a legizgalmasabb és legtökéletesebb. És a hozzá kapcsolódó paradoxonoknak csak az egyike, hogy a történész számára éppen ez a réteg a legkevésbé hozzáférhető.

Outro

Néhányan Spions koncertre mennek az Egyetemi Színpadra. Történik 1978 januárjában. Fröccsöt fogyasztanak, kacarásznak vagy a félhomállyal dacolva olvasni próbálnak a sorok között. Az egykori kápolna rossz akusztikájú terében elvesznek szinte a szavak. Nincs túl meleg, épp annyira csak, hogy bepárasodjanak a Pesti Barnabás utcáról belépők szódásszifon-szemüvegei. A megjelentek zömmel a Vörös Október Ruhagyárból származó zakókban vagy trevira pulóverekben várják az előadókat. Valami készül. A színpadon két kombinés lány. Lehet, hogy cidriznek kicsit, de nem mutatják. Szerepben vannak. Egyikük egy régi

¹⁸ Uo.

¹⁹ NAGY Feró, *Boldog szép napok*, Nagy Feró Produkció, Budapest, 2005, 39.

Zarah Leander-lemez hangjaira zsillettpengével levagdossa a másíkról a fehérneműt, felvesz egy világháborús uniformishoz hasonló kosztümöt, aztán bábuvá merevedik. A levetkőztetett lány ezután – jelképesen, rúzzsal – összevagdossa az immár érzéketlen kirakati baba arcát. A performansz szokatlan. Kezdődik a zene is, de annyira rossz a hangosítás, hogy az egyik gitáros tíz perc után fejcsóválva lesétál a színpadról. Arra gondol talán, hogy ez az este aligha lesz emlékezetes. Nincs igaza. Mi meg arra gondolunk, hogy a punk megszületett, itt van. Hát...

Böcskei Balázs

PUNK BÜSZKESÉG MINT A VILÁGHOZ VALÓ VISZONY

Vidéken egy tizeniksz éves fiú – legyen inkább férfi, ha már punkszöveget írunk – milyen zenére induljon el a panel hetedik emeletéről, ha nem punkra. Vagy heavy metálra. Valahogy a free dzsessz vagy a kortárs kísérleti zene nem jutott el hozzám. Persze, opció volt még a rap, de akkoriban a győri adyvárosi lakótelepen rapet hallgatni együtt járt a kosarazással is. Azt meg nem szerettem és/vagy nem tudtam jól. Így a punk meg a metál, nekem e kettő volt, amelyek azt az időszakot, aztán a gimnázium végét és az egyetemi évek elejét jellemezték (illetve a Kossuth-díjat érdemlő Zámbo Jimmy is, de erről majd máskor és más miatt). Ebből a heavy metál elmaradt, és szerencsémre, mert az idei, dunaújvárosi Rockmaratonon kelletlenül vettem tudomásul, hogy az Ossian nem tudja már olyan lassan játszani *A rock katonáit*, hogy Paksi Endre lendülettel bírja azt énekelni – már ha énekhangnak lehet nevezni azt, ami Paksi torkát elhagyja. Olyannyira más volt már ez az Ossian, hogy például a rockindulóból lényegében balladát csináltak.

Álltam Dunaújváros szélén a porban, néztem a valahai fémzene szilánkká lett zenekarát, és ezer ok közül, hogy miért is szeretem a punkot, ott fogalmazódott meg egy. Hihetetlen módon zavar ugyanis az, amikor a gitáros – jelen esetben az Ossian nem túl bonyolult akkordokat figurázó húrosa – állandóan hátracsapkodja a haját. Mintha valami irgalmatlan hangulat lenne, soha korábban le nem fogott hangokkal és olyan gitárszólókkal, amelyekbe annyira bele kell állni, hogy a hangszeres el is felejt, hogy van olyan, hogy előre nézés, s nem csak lefelé, majd pedig abból a haj-hátracsapás. Az Ossian mindkét gitárosa úgy húzatta a levegőbe a haját, hogy kijött belőlem a kispolgár, és elképzeltem, ahogyan ezek a WU2 fényességű hajszálok mondjuk az italomba csapódnak. Nem kerülgetett hányás, de vártam a végét ennek a hajkoronás tépustitításnak. Punkkoncerten punkzenekar haját nem lóbál.

„Kispolgár” – emlékszem, amikor 17 évesen ezt hajtogattam a csajomnak. Hogy milyen „kispolgár” ő meg a faterja. Nem értik, hogy miért ugatnak fünek-fának, miért nem tetszik nekem, ha valaki tetszeni akar. Miért nem érti, hogy „gyáva vagy, mert tőlünk félsz, mint egy kispolgár pont úgy élsz, otthon van a gépkocsi, emeletes házban pénz, szemedet

ne takard, a világot nézd, így nem közénk való vagy, inkább akkor maradj otthon, nem hiányzol sehonnan”. Mentem a csaj mellett az utcán, jött szembe egy punk, és daráltam: „nézd őt, ki máshogy él, nézd őt, ki senkitől se fél. Ahol rájön, ott csinálja, ahogy akarja, úgy kiabálja, hogy hahahahaaaa” – aztán vártam a megerősítést. De mivel a lány nem különösebben vette a CPg sorait, az nem jött, így még ingerültebben ismételt meg, és mutogattam az elhaladó punkra, mint aki nem egy kispolgár. Nem mintha bármi öröm vagy elismerendő lett volna abban a punkviseletben és viselkedésben, ami akkor Győrben dívott.

Győrben a 2000-es években a punk látható utcai jele a klasszikus biztostűpunk volt. Taraj, felvarrókkal ellátott bőrdzseki (bőrjakó), orrán felvágott acélbetétes, meg az elmaradhatatlan vörösboros kóla, ami a mai napig a teljesen értelmezhetetlen italok közé tartozik szerintem. Mind ízre, mind kivitelezésre. Nem nagy jövőt jósoltam akkoriban azoknak a gyerekeknek, akik vörösboros kóla fogyasztásának hatására fogannak meg. Azóta egy-két ilyen honfitársat látva, nyugtázhattam magamban: ebben nem is tévedtem. Tulajdonképpen taszított ez a közeg. Nem azért akartam punk lenni, hogy aztán hippie legyek. Számomra ebben a vbk-kultúra, Macskanadrágra, Rózsaszín Pitbullra egymást taszigáló, majd a koncertterem előtt egymás cipőfűzőjét összekötő és nyalakodó punkokban csak az ernyedtség és puhaság volt. Szememben a vitalitás, a felállás büszkesége, a „végig bírom”-mentalitás teljes hiánya jellemezte és jellemzi őket. Amik az élethazugságokban utazó hippik sajátosságai. A mai napig gyűlölöm a *Hairt*, és mindig figyelek is arra, hogy ne legyen olyan barátnőm vagy barátom, aki szereti. Hippinek lenni erőtlenség. Nem véletlen, hogy az Oi!, mint fehér munkásosztály zene – ami tulajdonképpen át- és megmentette a punk eredendő zenei dühét – jött a hippiség, a virágos gatyában sétáló civilizációs zsákut-cák után.

Persze, nem állítanám, hogy a fenti, punknyi ernyedtség ugyanaz lenne, mint a politikai Hamupipókéé *Let the Sunshine In* pacifizmusa, de sok ellenállás nincs az összeomlásban és a szétcsúszásban. Nem mozgog, és nem tartom semmire a deklasszálódást. A punk ugyanis nem a marginalizálódásról szól, hanem a marginalizálódás elleni küzdelemről, a perifériára szorítottság elfogadhatatlanságáról, a perifériáról történő visszatérés akarásáról. A punk egyértelmű, nevén nevez dolgozat, ha szövegében nem is mindig (kivétel ez alól The Clash, amely szövegben is majdnem mindig), de határozottságában „intellektuális”. Gyökere van, és nem individualista gyökere.

Mindennek ellenére van abban mókás – és csak az –, amikor a szokásos decemberi Nagy Karácsonyi Punkünnepeken összejönnek az ország biztostűs punkjai. Mellettük azok, akik a zuglói Bőilerre jönnek csak, azok is, akik már a Fegyelmező Részlegen ott vannak, jönnek azok is, akik év közben elhúzódnak, vagy inkább hardcore-ra járnak. S megszámlálhatatlanul jönnek azok a srácok, lányok, akik találkoznak ismeretlenül egy vidéki pályaudvaron, és mire „felérnek” a Keletibe, már nyakig úsznak a szeszben, s már úgy teli vannak, hogy előfutam nélkül indulhatnak az elalvási versenyben. Öt éven át a Dürer Kert mellett laktam, láttam, ahogyan a koncert napján már délután megszállták a dülöngélések a városrészt. Gazdáik artikulálatlan hanghordozása izgalommal töltött el az este iránt. Tavaly nem voltam, idén megyek.

Győrinek születtem, ma budapestiként élek, biztosan nem győriként halok meg. Hiába szülővárosom, lényegében soha nem hallgattam agyon a győri Aurórárt. A *Viszlát Iván*, az *Előre kurvák, gengszterek* és a *Kis kurva* című dalok említése persze bekíváncozik egy punkkal foglalkozó szövegbe, de ezt is nehezen teszem, miután 2015-ben ellátogattam (már ha az ember punkkoncertre „ellátogat”, bár az Aurórárt a következők miatt eleve nem tartom punknak) egy több zenekaros estére. Meggyőződhettem róla, hogy az Auróra mára egy elpusztított életmód lett. Holott pár (győri) nemzedék egy részének koszos, bűdös, másnapos, aznapos, igénytelen, de sokmindent tudó, igazságra törekvő, az elnyomásra szaró, a nagyokat és nagyszájúakat, majd azok bukását ki-figuráló punkzenekar volt. Ez arra az időre esett, amikor fel lehetett nőni a punkkal, és csak azzal lehetett felnőni, nem volt értelme máshogy.

Korosztályombeli punkkörökben konszenzus van abban, hogy ma már egy Auróra koncertért nem érdemes elindulni, bármilyen közel is van. Nyilván nem csak értük mentem. Volt ETA, QSS, Konflikt, Ramonez, stb. Végül az Aurórára is ott maradtunk. Aki elkísért, először volt punkkoncerten, magyarázhattam is neki, hogy mennyire van (pontosanabban nincsen) rendben, hogy egy punkzenekar énekese szókített szakállpamacsát ölelő haját fújatja a videoklipben, és hogy az mennyire nem lázadó, hogy a „térerő” kifejezésre keresgél, és sajnos talál is páros rímet. Sose tudtam volna elképzelni, hogy az Auróra egyszer akusztik koncertet ad egy budapesti Kazinczy utcához hasonló városi térben, pedig ott éppen erre invitáltak bennünket. Ilyenekkel időben vastag, emlékezetesben vékony múltját teszi csak tönkre. A régi számok ezzel valahogy más számok lesznek, hiába ugyanaz a szövegük. A „bulizzunk punkot” haknizenekarok nem emlékeztetnek ugyanis másnap semmire

bennünket, csak hogy feleslegesen költöttünk el pár ezer forintot. Az Auróra előtt ugyanazon a színpadon az ETA olyan koncertet adott viszont, olyan közönséggel, hogy senkiben egy percig sem merült fel, hogy rosszul hall, rosszul érez, rossz helyen van.

Mikor elmegyünk egy olyan punkkoncertre, amelyen majdhogynem egészségügyi összecsavározással színpadra lépő punkokra nyomjuk, akkor hajt talán leginkább bennünket a sok régi album, a régi hangulat, az igazságérzet. A régi düh, a holnapi indok. A célra tartó ellenállás koncertnyi tiszteletei ezek az esték.

Ezt volt szerencsém átélni Budapesten például The Business vagy a Cockney Rejects koncertjein, Bécsben a Cock Sparreren. Kelet-londoni zenekarok, ömlik belőlük és szövegeikből a brit munkásosztály, a foci, a melósság, a kocsmá és az ökölharc. Maszkulinitás, ami nem kér magának kutatási programot, sem studied. Nem patriarchális, hanem közösséglvű. Amikor a *Suburban Rebelst* élőben meghallottam a Business-től, akkor kerültem abba az állapotba, hogy beláttam: nekem már nem lesz más életem, ezt már a punkban, a munkásosztály-mentalitástól nem engedve élelem le.

Alig vártam pár éve, mikor Londonban voltam, hogy beszívjam azt a Kelet-Londont, ami a Cockney Rejects *East End*-jében plasztikus és tiszta, nem lepődtem meg, hogy a londoni szociális világ már nem a kommunitarista munkásosztálynak [Sham 69: *If The Kids Are United (then we'll never be divided)*] a neoliberais Leviatánnal való csattanásairól szól. A City láthatatlan és áramló pénzeinek dobhártya-próbáló sercegéséről inkább, az identitáspolitikai-elismeréspolitikai liberális akarnokságról. Mondanám, ha csak annyit láttam volna Londonból, mint amennyit a mindig kozmopolita ismerőseim tanácsoltak megtekinteni, vagy amennyit Kelet-Londonból az iszlám közösségek reprezentálnak, akkor az is jó lett volna, mert dühöm csak erősödött volna. De megnyugtató, idegeimet kisimító, (politikai) vágyaimat elrendező (rég) munkásközégeket is leltem a zenegépből jövő ska-t játszó Madness-szel vagy a West Ham United-meccsre induló, az utcán rohamtempóban, üldözött kiszabaduló sebességével fogyasztó melósokig. Biztonságban éreztem magam.

A múltkor felhívta a figyelmemet egy a figyelmet mindig valamire felhívó figura, hogy a pólómra a „working class – proud” felirat felett a két ökölbe az van írva: „skinhead”. Kérdezte, hogy tudom-e? Általában a fontoskodók ilyen ostoba kérdéseket tesznek fel, és túl semmilyen a helyzet ahhoz, hogy elkezdjem magyarázni a skinhead-mozgalom

történetét, miként és hogyan válik el a skin- és bonehead, és hogyan élnek (túl) az egyes szubkultúrák, hogyan találkoznak (néha a széleik) egyes koncerteken. S hogy mennyire szarság ez az egész, mi sem bizonyítja jobban, mint a tavaly nyáron elmaradt Peter and the Test Tube Babies koncert. Történt ugyanis, hogy internetes zsebantifasiszták – hiszen offline azokat egyszer sem látta még senki akár saját árnyékuknak felállni – feljelentették az ETA-t, hogy olyan helyre szervezte a bulit, ahol fellépett már szélsőjobb zenekar. Ezen az alapon vidéken nem is lehetne punkkoncerteket tartani, hiszen ott eleve nincsen széles választék a potenciális rendezési helyekre. Aztán jött mindenféle karlengetéses képosszevágás az ETA énekeséről, Sáthly Róberttről. Kádár Jánosék is betiltották az ETA-t, 2016-ban az új „mint a mókus fenn a fán” úttörői most egészen a brit zenekarig mentek a különböző kreatív megoldásokkal és koholmány feljelentésekkel. A Peter and the Test Tube Babies megunta a dolgot, lemondta, senki nem nyert semmit. Viszont ettől függetlenül, annyi évtized után megjelent az ETA első albuma, szóval a „bizonyíték-gyáros” házmesterek közül, ha valaki úgy gondolja, fogadja meg a zenekar egy tanácsát: „nézz a világ seggébél”.

Itt jut eszembe, hogy két mondat van, mely bármelyikének a kiejtésére tökéletesen leírja az illető punkkal kapcsolatos üres tudását: az egyik a „punk halott”, a másik a „punk’s not dead”. Ha a punk az, ami Johnny Rotten és a Sex Pistols volt, akkor sosem volt olyan, hogy punk, így nem is halhatott meg. A Pistols egy termék, Rotten meg inkább a Public Image Limited, mint a punk. Az a punk, amit punkzene alatt ért a közbeszéd, az valóban visszahúzódott nem utolsó sorban a munkásosztály és gyerekei munkaerő-piaci szektorának megszűnésével vagy megváltozásával, a városi tér átrendeződésével, a posztmodernizált szociológia felfutásával, így a munkáskérdés tudományos reprezentációjának visszaszorulásával, a futballipar felpörgésével (drága jegyárakkal stadionokból történő kiszorulással), napjainkban pedig a kommunikatív kapitalizmusnak hazudott individualista, digitális öngyarmatosításokkal.

Viszont a punk attitűd, a fentebb leírt lázadási-gondolkodási forma nem múlt ki, hiszen megelőzte a punkot. Kétségkívül nagy időszaka ennek a testet öltött lázadásnak az, amikor a (brit) munkás fiatalok hordják ki. De ott van az Fatih Akin rendezésében és Birol Ünelnek színészkedésének köszönhetően a *Fallal szemben (Gegen die Wand)* című film, amelyben Másik Farkas Zsolt éles meglátásával a „többszörös marginalitást, köztes létet felmutató autentikus kereső-románc hős”

totális szabadságra törekvését látjuk. Hiszen a punk amellett, hogy a perifériáról való kitörés, az oda sodródás elleni fellépés attitűdje, amellett a szabadságra – nem a szabadosságra –, hanem értelmes – ethosszal bíró – és közösségben megélhető szabadságra törekvés mentalitása. De ahol ennek érvényesüléséhez fal van, ott azt ütni kell, ahogyan teszi ezt Mike Leigh antihőse a *Naked* című filmben (a jellemző punkjelenetek Johnny és a biztonsági őr beszélgetései, előbbi prédikációszerű monológja, továbbá a film zárójelenete). Punk attitűd Hal Hartley amerikai független filmes olyan alkotása, mint a *Trust*. Punk az is, amikor a Celtic stadionnyi szurkolói rákezdnek 2007 októberében a Barcelona ellen a *You'll never walk alonera*. Nem gondolható el közösség depolitizáltan, történeti képzelgések, gyökerek – néha gyökérség –, hagyomány nélkül. A punk nem individualista műfaj, ezért tapad mellé stadion, kocsmá, sör, csapat, haver, „gyere menjünk, csináljuk meg” egymásnak osztott jótanácsa.

A punkkal együtt élni, pontosabban punk attitűdben élni kicsit talán olyan, mint David Lynch *Veszett a világban* a férfi, aki azt mondja: a „bördzseki a világhoz való viszonyomat fejezi ki”. Punkban élni a világhoz való viszonyt jelenti, szüntelen meg nem állást, az érzelmi és értelmi intelligencia folyamatos tesztelését. Kétségkívül a punk mint zenei műfaj, nem érzékletes, de a punk attitűd egy belülről fakadó intuitív erő a világ és saját magunk megismerésére. Így volt ez esetemben akkor is, amikor Győrben az akkori barátnőmet „kispolgároztam” vagy ma, amikor a klikkhumanizmus politikailag indulattalan pózolását a digitális magatartásokkal foglalkozó kutatóként „észlelem” és dolgozom vele, de azontúl passzivitásnak gondolom. Aki pedig passzív, az hazug („Hol az emberek mind némák, ott mindenki tetű” [CPg]). A punk mozgás, lökés a cselekvés felé, vágy arra, hogy „romboljatok, hogy építhessetek” (Kassák Lajos).

Éppen ezért közönséges lélek- és szabadságtolvaj, aki olyat állít, hogy a „punk halott”, tegye ezt The Skinflicks-szám előtti kötelező youtube-reklámban, egy főzőműsorban, miközben a kukta H&M-es Ramones-pólóban tetszelegve ízesíti a gasztroműalkotást, vagy éppen okos fejjel valaki művészetszociológus (ha még így hívják az ilyeneket) egy késő esti műsorban. Aki ezt hirdeti, az egyrészt nem is ismeri a punk attitűdöt, ráadásul – tudtán kívül – el is utasítja, és ennek az elutasításnak a jegyében a változatlanóság, a status quo híve, a Hatalom embere. Ezzel szemben a punk konfrontáció, a lázadás évszázados hagyományának, a józan ész parancsának és megkérdőjelező erejének me-

taforája. Másik Farkas Zsolt a *Jogos erő* című levélkiáltványában elég világosan fogalmazza meg ennek a metaforának a politikai kibontását: „Ami végre hitelesen, a múlt súlyos terheitől mentesen képviselni tudja a hatalomnélkülieket, azaz a lét peremén élőket. [...] Nem törve, zúzva, de határozottan és konzekvensen kell fellépni. Mindig éberén figyelni és józanul képviselni az oly sérülékeny kisemberi jogokat. [...] Kérlelhetetlenül és egyenrangúan. Jól hallhatóan, jól láthatóan, azaz nem ernyedt értelmiségi módon. Amire biztos szükség lesz ehhez az új típusú politizáláshoz: aktivitás, feddhetetlen múlt és funkcionalitás, vagyis mindig és minden helyzetben jól tudni, soha szem elől nem téveszteni, hogy kit és mit kell konzekvensen képviselni.”¹

Természetesen a punk akkor is politika, amikor nem politika. Immáron magam is 15 éve azon és úgy gondolkodom, hogy mit jelent újra és újra megújulni a lázadásban. Tizenöt éve szüntelen arra figyelmeztetem magam, hogy ne veszítsem el magam, ne álljak be oda, ahol nekem se gyökerem, se világom. A punk mentalitás engem, akárcsak a kereszténység, az önismerethez segít hozzá. Kétségkívül nehéz ezt a kettőt összehangolni, hiszen a punk a konfrontáció, a kereszténység a megbocsátás gyakorlata. Talán ezért nem vagyok „jó keresztény”, talán ezért egyszerűbb létezni úgy, hogy természet- és közösségellenes zárt rendszereket kívánok szétcsapatni. A punk (attitűd) nekem így lett önvizsgálat és figyelmeztetés.

Minor Threat, The Misfits, Angelic Upstarts – csak hogy azokat a zenekarokat soroljam, amelyeket hallgattam, míg készült ezen írás. Míg szólnak nekem, addig megvagyok. Addig élek.

1 FARKAS Zsolt, *Jogos erő*, Dinamo.blog.hu 2014.04.17., http://dinamo.blog.hu/2014/04/17/jogos_ero_levelkialtvany.

Sánta Miriám

BALKAN PUNK*A jugoszláv és a román punkzene történetéből**Előljáróban*

Bizonyos földrajzi tájegységeknek és kultúráknak a mentális térképünkön való elhelyezése ugyanolyan problémás lehet, mint bizonyos szubkultúrák lokalizálása, történeti és jelenlegi szempontból egyaránt. Szignifikáns politikai események – diktatúrák, rezsimok bukása, háborúk – értelemszerűen nagy hatással vannak ezekre, mind kialakulásuk, mind elterjedésük viszonyában. A balkáni és kelet-európai térség szubkultúráiban (gondolok itt a beat generációra, hippikre, rockerekre, punkokra és ezek derivátumaira) az a közös, hogy mind nyugati mintára jöttek létre, de olyan elnyomó politikai szférában, amely megpróbálta őket kisebb-nagyobb sikerrel megfékezni és 'kordában tartani', illetve – ahogy arról a későbbiekben szó lesz – felhasználni. Ezért még ha a szubkultúrákutatók korábbi törekvései szerint is próbáljuk meg értelmezni ezeknek a társadalmi gyakorlatoknak a szövedékét, akkor sem kapunk egységes és tiszta képet. Arra kell gondolni, amit a birminghami Centre for Contemporary Cultural Studies (például Hall, Jefferson, Hebdige) kezdett el a hetvenes években: a háború utáni Nagy-Britannia munkásosztálybeli fiatalok szubkultúrákba csoportosulását ellenállási mozgalmaknak tekintették, ugyanakkor kutatásaik negatív felhangja, kiterjesztetlensége miatt mára ez a modell megkérdőjeleződött, sőt, számtalanszor megcáfolták érvényességét. A cáfolatok elsősorban arra vonatkoztak, hogy a társadalom egy nagyon szűk rétegéről alkotott kép révén próbálták meg más jelenségekre alkalmazni azt a modellt, mely eredetileg fehér, munkásosztálybeli fiatal fiúkra vonatkozott, tehát sem nemi, sem osztálybeli, sem ízlésbeli vagy más kategóriák mentén nem történt distinkció.¹ Ebből adódóan szükség lett olyan szubkultúrákutatói modellekre vagy stratégiákra, amelyek az adott közösség beágyazottságát, más csoportokkal való viszonyát, megnyilvánulásait (így akár magát a társadalmi-politikai ellenállást is) és ízlésvilágát

1 *After Subculture. Critical Studies in Contemporary Youth Culture*, szerk. Andy BENNETT – Keith KAHN-HARRIS, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2004, 1–11.

is figyelembe veszik. Ezért a kilencvenes évektől kezdődően a szubkultúrákutatók olyan terminusai jöttek létre, amelyek a sokféle (elsősorban a hatvanas-hetvenes években kialakult) szubkultúra fragmentálódására adtak választ, ilyenek az ízléskultúrák (ha zenei szubkultúrákra gondolunk, akkor lehet, hogy valaki nem kizárólag heavy metált hallgat, hanem átjárása van más műfajokba is), a neotörzsek, clubbing-kultúrák, internetes csoportosulások. Természetesen a két fenti irányvonal nem zárja ki egymást, hanem inkább kiegészíti, kommentálja. Ami pedig a punk jelenségét illeti – mind a volt Jugoszlávia, mind Románia esetében – különös módon ütötte fel a fejét és terjedt el, hozzávetőlegesen négy évtizedet felölelve.

Punk és „novi val”

A volt titói Jugoszlávia mint a szovjet rezsim iránt el nem kötelezett ország kulturális élete némiképp üdítőnek és nyitottnak tűnik, ha a különböző zenei áramlatok ottani elterjedését és népszerűsödését vesszük figyelembe. Gregor Tomc úgy érvel, hogy gyakorlatilag a jugoszláv Szlovéniában ugyanabban az időben jöttek létre punkzenekarok, mint Nagy-Britanniában, ezeknek közvetlen hatásuk lévén a szcénára.² Ezt megelőzően, illetve ezzel párhuzamosan (vagyis a hatvanas-hetvenes években) a jugoszláv rockkultúra cenzúrázatlanabb keretek között alakulhatott ki Tito azon döntésének következtében, hogy nyitott Nyugat felé – ezzel lényeges különbséget hozva létre Jugoszlávia és a 'keleti blokk' között, ahova sokkal nehezebben jutott el bármiféle szubkulturális mozgalom. Elsődlegesen a liberálisabb gazdaság miatt létrejövő, fokozódó munkanélküliségre adott válasz volt, mely elindította a nyugati ifjúsági kultúra mintázatainak térhódítását Jugoszláviában: a munkanélküliség felszámolása érdekében megnyitották a határokat külföldi munkások számára, illetve engedélyezték a belső területeken élők „temporális kivándorlását”, így gyakorlatilag bárki jöhetett-mehetett – és behozhatott.³ Ez azt eredményezte, hogy a jugoszláv rockzenekarok nemcsak készen kapott nyugati mintára „gyarmatosíthatták” önmagukat, hanem egy részük hozzájárult Tito személyi kultuszának erősítésé-

2 Gregor Tomc, *A Tale of Two Subcultures. A Comparative Analysis of Hippie and Punk Subcultures in Slovenia = Remembering Utopia. The Culture of Everyday Life in Socialist Yugoslavia*, szerk. Breda LUTHAR – Maruša PUŠNIK, New Academia Publishing, Washington DC, 2010, 165.

3 *Uo.*, 167.

séhez is: azáltal, hogy az államszocialista hatalomnak nem volt központosított cenzúra-apparátusa, lényegében a szelíd bíráltnak is teret engedett, valamint elnyert egyfajta önkéntes bizalmat is. Ezeket néhány korabeli dalszövegben is tetten lehet érni, főként 1980 környékén, Tito halálának bekövetkeztekor, például az Indeks zenekar *Yugoslavia* című dalában: „*We knew that the sun was smiling on us, / because we have Tito for our marshall!*”, vagy Davorin Popović boszniai zenész *Mostar Rain: Our Name Is Tito* című albumán az *After Tito, Tito* című dal, mely az úgynevezett „panegyric rock” sajátosságait viselte (további ilyen előadók voltak például Bora Đorđević, Gorica Popović vagy Đorđe Balašević).

Noha a diktatúrák és a szórakoztatóipar számtalan egybefonódása mára már evidenciának minősül, mégis a jugoszláv rock és punk szcénák léte különös, két okból is: az egyik az, hogy a kultúrakutatás és ezen belül a szubkultúrák kialakulásának története mindig a nyugat-európai és észak-amerikai színterekhez kötődik, ezért a többi ezekhez képest viszonyfogalomként létezik (bármennyire is radikálisak), a második ok pedig – természetesen – a „couleur locale”. Itt a mainstream és az underground rétegzett viszonyaira tevődik a hangsúly: a kelet-európai zenei színterek globális, illetve nyugati perspektívából mindig undergroundnak tűnnek, ugyanakkor ezeken a színtereken belül is megvan a népszerűségi rétegzettség. A „jugó rock” fogalma azt tükrözi, hogy valamikor Kelet-Európában elég mainstreamnek számított (gondoljunk csak Goran Bregović Bijelo Dugme/White Buttons nevű zenekarára, mely az egyszerű hard rock és a balkáni népzenei sokszínűség jegyeit viselte). Viszont a jugoszláviai punk mindvégig undergroundban maradt, főként ha radikálisabb, karcosabb, agresszívebb volt a kelténél. A jugoszláv punkszintér ugyanakkor egybeolvad a new wave („novi val”) irányzattal, mely poposabb, „hallgathatóbb”, post-punk vonalon szerepelt a műfajok között, a hetvenes évek legvégétől kezdődően egészen a nyolcvanas évek végéig. A punk és a novi val egy adott időszakban egymással felcserélhető fogalmakként voltak használhatósak, ami azért érdekes jelenség, mert a nyugat-európai könnyűzene történetében ez jobbára egymásutániségében ragadható meg. A jugoszláv zenekarok esetében azért lehet erről az egymásmellettiségről beszélni, mert több zenekar elsőként kiadott albumán még egyszerű punkzenét játszott (ilyenek például a Šarlo Akrobata, az Električni Orgazam és

az Idoli, akik először a *Paket aranžman* című kompilációs lemezen jelentek meg a Jugoton lemezkiadónál, később ezek a zenekarok viszont mainstreamebb rockhangzásra váltottak). Azok a zenekarok, akiket valóban punknak lehet nevezni, először a *Novi Punk Val* című válogatáslemezen jelentek meg, a ZKP RTLJ kiadó által: Pankrti, Prljavo kazalište, Paraf, Problemi, Berlinski zid, 92, Buldogi, Termiti; illetve az *Artistička radna akcija* Jugoton-kiadós válogatáson, a következő zenekarokkal: Radnička Kontrola, Bezobrazno Zeleno, Profili Profili, Defektno Efektni, Urbana Gerila stb. A jugoszláv színtéren belül a horvát, a szlovén és a szerb területek zenekarai voltak kiemelkedőbbek, ugyanis Zágrábban, Belgrádban és Ljubljanában működtek a lemezkiadók (némelyikük együttműködve a regionális közszolgálati tévével és rádióval).

Fölmerül a kérdés, hogy egy államszocialista országban milyen ideológiai alapokkal rendelkezhetek a punkzenekarok. Jugoszlávia egyedülállónak számít, mivel az egyetlen olyan ország, ahol kommunista rezsim alatt létrejöhetett punk szubkultúra, bár Tito halálát követően, főként Slobodan Milošević fokozatos hatalomra kerülésének következtében ezek a szcénák sok más zenei áramlattal együtt lassan megcsappantak. Ami a punkzenekarok ideológiai oldalát jelentette, az elsősorban az ellenállás és hatalombírálat volt: szociálkommentár, anarchizmus, háborúellenesség, antiszovinizmus, antifasizmus, de leginkább nihilista dalszövegek születtek, jó adag humorral, szexualitással és fiatalos lázadással fűszerezve. A Berlinski zid együttes *Berlin Wall* című dalának egy részlete így szól:

I'm shut in my own damn room
I'm hitting my head against the wall
I can't rush through the window
Damn it, it's too bad
The brains would splash neatly
On the frozen sidewalk
People would pass by and smile
„Idiot”, they would say and relish.⁵

Ellentmondásosnak tűnhet, hogy egy alapvetően baloldali diktatúrában mégis milyen módon lehetett szintén baloldali eszmékkel protestálni:

5 Idézi Tomc, *I. m.*, 177. „Be vagyok zárva rohadt szobámba / fejem a falba verem / az ablakon sem siethetek ki / túl rossz ez így, a fenébe / az agyvelők szépen loccsannának / a fagyos járdán / az emberek mosolyogva haladnának el / »Idióta!« mondanák és élveznék” [A szerző fordítása.]

4 *Balkan Babel. The Disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to the Fall of Milosevic*, szerk. Sabrina P. RAMET, Westview Press, Colorado, 2002, 131.

az elnyomó stratégiákat elsősorban a francia típusú újbaldali eszmével vagy az amerikai békemozgalmak szlogenjeivel próbálták elensúlyozni. Tetten érhető ez bizonyos együttesnevek választásával is, például Vrisak Hirošime [Hiroshima sírása], Sistem Organizirane Represije [Szervezett elnyomásrendszer], Marselyeza [Le Marseillaise], Apatridi [Államnélküli személyek] stb. Az antifasiszta üzenet azonban teljes káoszt és félreértéshullámot eredményezett a jugoszláv (ezen belül is főként a szlovén) szcénán belül.

A Pankrti és a KUD Idijoti zenekaroknak már voltak korábban is olasz antifasiszta-kommunista dalfeldolgozásaik, például a Bandiera Rossa (a KUD Idijoti később a Bella Ciao-t is feldolgozta). A szlovén punkok között is elterjedtek azonban a „Nazi punk fuck off” feliratú, áthúzott svasztikát ábrázoló pólók és kitűzők, a népszerű szórakozóhelyeken ugyanilyen graffitis feliratok. Ez egy futótűzként terjedő hisztériát váltott ki az országban, ennek következtében államellenes tettekre hivatkozva sokakat letartóztattak, ugyanis a populista sajtó hozzájárult ezeknek a szimbólumoknak a teljes félreért(et)éséhez. Tito halálát követően a tagországokban megerősödött a nacionalizmus, ezért minden félreérthető (és teljesen félre is értett) szimbólumot vagy megmozdulást még csírájában el kellett taposni. Ezt a fajta morális pánikot leginkább az erősítette meg, hogy a Laibach együttes (ami egyébként hangzásvilágában inkább industrial/avantgárd) headlinerként lépett fel három másik punkzenekarral egy koncerten. Csakhogy a Laibach már a nevében is utalt valami olyasmire, ami szubverzívnek hatott a korban: Ljubljana neve volt ez a német megszállás alatt, a zenekar pedig előszeretettel alkalmazott totalitárius, leginkább a náciizmushoz hasonló katonai imázst koncepciójának kialakításakor. Kifejezéstelen arccal, uniformisra emlékeztető öltözékben, megrendezett előadásmóddal léptek fel; logójukat, Malevich fekete keresztjét pedig egy gyökeresen más kultúrából vették át – az orosz avantgárd szuprematista vonulatából. A botrány abból adódott, hogy a szlovén együttes performanszát a tévé is közvetítette.⁶ Ezzel elérték, hogy mindennemű ideológiai meggyőződést a velejük felforgattak úgy, hogy sem a hatóságok, sem a közönség nem tudott mit kezdeni vele. Havasréti József *Alternatív regiszterek* című könyvében az ilyesfajta megnyilvánulásokat ellenkultúráként értelmezi: „Az ellenkultúrában fontos szerepet játszottak a popzene mellett az avantgárd művészeti irányzatok, az újbaldali társadalom-

6 Uo., 176–177.

filozófia emancipációs törekvései, a pszichoanalízis, az »anti-pszichiátria«, a pszichedelikus kultúra, a különféle életforma-kísérletek, illetve a vallási szinkretizmus jelenségei.”⁷ Ez az értelmezés nyilvánvalóan nem csupán a punkra vonatkozik, hanem az azt megelőző vagy azzal párhuzamosan virágzó ellenkultúrára is. A Laibach esete némiképp hasonlít a brit Sex Pistols „God Save the Queen”-botrányához, viszont annál jóval veszélyesebb ideológiai terepre merészkedett, amikor különféle diktatúrák képi világával és nagyhatalmak ütköztetésével játszadoxva próbált meg szubverzíven üzenni. Ezért amennyiben a jugoszláv punk szubkultúrát a megengedő hatalmi viszonyokhoz simulónak tekintjük, a Laibach megnyilvánulásai némiképp felülírják azt, amit a punk lázadó attitűdjéről tudunk általában. (Összehasonlításképpen: a magyar neoavantgárd szubkultúrában, egy lényegesen diktatorikusabb, ellenőrzőbb hatalom perspektívájából a David Bowie-szerű soft rock és art punk zenekeverék számított a legszubverzívebbnek abban az időben, amikor a Laibach és kortársai zenéltek.) Ebből az következik, hogy a Laibach játszadoxása a totalitárius szimbolikával lényegében egy ideológiai szinkretizmust hozott létre, amelyet a szabad értelmezés úgy kezelhetett, ahogy akart: a felülemelkedés (lásd szuprematizmus) lehetett emancipatorikus is, de a hatalmi erők számára csupán egy nemkívánatos elem volt.⁸

A jugoszláv punk szcénája a fokozódó nacionalizmus(ok) miatt kevesebb médiafigyelmet kapott, ugyanakkor a fentebb említett zenekarok egy része viszonylag ismert maradt, újonnan alakuló zenekar kevés volt, Jugoszlávia 1991-es széteséséig pedig egyre sokszínűbbé vált a színtér. Tekintve, hogy az országba ellátogattak olyan nyugati vendégzenekarok is, mint például a Siouxsie and the Banshees, The Exploited, The Anti-Nowhere League, Discharge, Amebix vagy UK Subs, a punk szcénából ezek hatására kialakultak olyan subgenre-k, mint például a street punk, crust punk, crossover thrash, grindcore, new romantics, gothic rock vagy deathrock (ezek nagyrészt a punkzene egyszerű rock'n'roll-os gitárjátékára, monoton hangzására, agresszív vokáljára és pergő dobritmusára alapoznak, noha a novi val előszeretettel használt szintetizátort is, ami ritkaságszámba megy a nyugati punkzenekarok esetében, gyakorlatilag csak a goth elterjedésekor jelent meg). Az ország szétesé-

7 HAVASRÉTI JÓZSEF, *Alternatív regiszterek*, Typotex, Budapest, 2006, 30.

8 A Laibach-jelenségről további, mélyrehatóbb értelmezést lásd: Slavoj ŽIŽEK, *Why are Laibach and the Neue Slowenische Kunst not Fascists?* = Uo., *The Universal Exception*, szerk. Rex BUTLER – Scott STEPHENS, Continuum, 2006, 63–67.

sekor a horvát, bosnyák, szlovén és szerb punkok közül sokan skin-headekké váltak (noha a skinhead szubkultúra eredetileg nem szélső-jobboldali szimpatizánsokat jelentett), illetve harcolni kényszerültek valamelyik nemzet oldalán. Ilyen a 'Satan Panonski' költő, testművész és punkzenész esete is, aki nyíltan felvallalva homoszexualitását, aktívan küzdött a nacionalizmus ellen, míg végül a horvát haderőkhöz szegődve meg nem halt a polgárháborúban. A szarajevói ostrom alatt a szubkultúrák is ugyanolyan nehéz körülmények között léteztek, mint bárki abban az időszakban, a lemezkiadás, koncertezés azonban veszélyesnek számított. A *Rock Under Siege* szarajevói válogatáslemez olyan rock-és punkegyüttesek dalait jelentette meg, akik a pacifizmus mellett foglaltak állást, ezt a lemezt viszont holland lemezkiadó vállalta. A kétezres években valamelyest stabilizálódott a helyzet a volt jugoszláv térségben, több új zenekar is alakult, például No Limits, Fat Prezident, Deafness By Noise, No More Idols, Atheist Rap, Hitman stb., sokuk régebbi punkzenekarok tagjainak kiválása miatt, de egyre „angolszásabb” irányt követve. Az angol együttesnevekre való váltás abból is adódik, hogy míg Jugoszlávia a közös „szerbhorvát” alapnyelven kommunikált, így értelemszerűen a zenekarok kilencvenkilenc százaléka ezen a nyelven írta dalszövegeit, addig az ország széthullása egy újabb közös, lehetőleg világnyelvet követelt.

A fentieket sikeresen kombináló Dubioza Kolektiv például a jelenkori szintér kiemelkedő együttese. Bosznia-Hercegovinában alakultak 2003-ban és a tradicionális punkzenekarok három-négytagúságát meghazudtolva heten játszanak punk rockot, leginkább reggae, dub, ska és hip-hop elemek hozzákeverésével. Dalszövegeiket bosnyákul és angolul írják, attitűdjükkel pedig a 21. századi jelenségeket bírálják sajátosan balkáni módon. Ez azt jelenti, hogy egyszerre érintik a háborúk következtében jelentősen megnövekedett kivándorlás témáját, a balkáni „életérzést”, összetartást a „jugonosztalgia” bármiféle melankolikus felhangja nélkül, illetve kapitalizmuskritikát, valamint a balkáni térség negatív sztereotípiáit is humoros formában adják vissza interpretációikban. Az *U.S.A.* című dalukban (a *Wild Wild East* című lemezen) például a kelet-nyugat mítoszra, valamint a kivándorlás utáni asszimilációra, az öngyarmatosító létre utalnak:

I am from Bosnia, take me to America
I really want to see Statue of Liberty

I can no longer wait, take me to United States
Take me to Golden Gate, I will assimilate⁹

Legfrissebb dalaik közül pedig a kelet-európai kulturális tartalmak „lekalózkodására” hívják fel a figyelmet, kétségtelenül eredeti szójáték és egyszerűen megfogalmazott baloldali politikai aktivizmus segítségével:

We don't give a shit about a copyright law
We take it from the rich and give it to the poor
(like a) high speed internet Robin Hood
Pirate gang from file Share-wood¹⁰

Román punk?

Romániában nem volt punk szintér Ceaușescu bukásáig, legalábbis elenyészőnek számított. A nyolcvanas évek legvégén, Craiova városában tömörült össze egy punkzenét kedvelő csoport, ami elég nehezen volt szubkultúrának nevezhető. Nekik volt az egyetlen kapcsolatuk a jugoszláv szcénával úgy, hogy a város földrajzi fekvésének köszönhetően hallgathattak a jugoszláv Szerbia rádióadóin „külföldi” zenét, amit kazettára rögzítettek, majd eladták, elcserélték őket egymás között. A Securitate emberei többüket bántalmazták, megkínózták emiatt, ezért a craiovai szcénából csak a kilencvenes évektől kezdődően alakulhatott meg és koncertezhetett az Antipro vagy a Terror Art együttes.¹¹

A titkosszolgálat és az állami cenzúra a kelet-európai térséget tekintve Romániában volt az egyik legszigorúbb ellenőrzési forma minden olyan „nyugatos” jellegű szórakozási vagy viselkedésbeli jelenség felett, amely potenciálisan megakadályozta volna a „szocialista értékekre” való átnevelődést. Amikor Doru Pop a Ceaușescu-rezsim szórakoztatóiparának és propagandájának kapcsolatait vázolja fel, arra világít rá, hogy az állami szervek mindent megtettek annak érdekében,

9 „Boszniai vagyok, vigyél el Amerikába / nagyon akarom látni a Szabadságszobrot / többet nem várhatok, vigyél az Egyesült államokba / vigyél a Golden Gate-hez asszimilálódni fogok”. [A szerző fordítása.]

10 „Szarunk az szerzői jogra / a gazdagoktól veszünk el és a szegényeknek adjuk / mint egy nagysebességű Robin Hood / kalózbanda Share-woodból”. [A szerző fordítása.]

11 Az Antipro együttesről és nagyon kicsi színteréről lásd az alábbi interjút: Mihai POPESCU, *Romanian Punks Against Communism*, Vice.com 2013. 02. 25, <https://www.vice.com/sv/article/yv4avw/romania-punks-craiova>.

hogy a pop és a rock szcénája a propaganda szolgálatába álljon. 1965-ig, Gheorghe Gheorghiu-Dej haláláig Románia a diktatúra legsötétebb korszakát élte, Ceaușescu hatalomra lépésétől kezdve körülbelül egy évtizedig „liberálisabb” politizálás folyt, amelynek következtében a hippimozgalmak, a beat és a rock, illetve az újbaldali eszmék is beszivároghattak az országba. Emiatt több rockzenekar (főként soft, progresszív) is megalakult, például a Phoenix, a Sfinx vagy a Sincron, illetve a nyugati popzene néhány kiemelkedőbb alakja is népszerűvé válhatott (például az ABBA, a Beatles vagy a The Mamas and The Papas).¹² Amiatt viszont, hogy a hatalom az „idealizáló”, „kozmetopolita”, „mérgezően dekadens” szórakozási formák elterjedésének veszélyét látta, főként ifjúsági kultúrotthonok, állami tehetségkutatók megalapításával, illetve szigorú keretek között ifjúsági rádióadók is létrejöttek, hogy ellensúlyozzák a Szabad Európa és a Luxemburgi Rádió illegális hallgatását.

Ennek következtében Romániában a nyolcvanas évekre jobbra csak hard rock/heavy metál zenekarok léteztek, az 1989-es forradalom után viszont elemi erővel törtek be a különböző alpműfajok ismertebb-obszkúrusabb alpműfajai. (A metálszcénája kirajzása szintén azokról a területekről történt meg, amelyek közelebb voltak a jugoszláv határokhoz, így Temesvár környékén alakult meg a legtöbb metálzenekar.) A kilencvenes évek végétől kezdődően, de leginkább a kétezres évek elejétől a román punkszcénája első körben az amerikai pop-punk vonal sajátosságait adoptálta (például Green Day, Blink-182, Good Charlotte, NOFX, Rancid), legtöbbször alternatív rockkal és ska-val keverve. A kommerszebb hangzás kéz a kézben jött olyan öltözködési elemekkel, amelyek főként a gördeszkások kultúrájából eredeztethetők (bő, letolt nadrágok, skate shoes-ok, színes márkás pólók, kockás-csíkos-halálfejes szoknyák, sportos csuklószerítők – tehát kevésbé a szakadt és szegecses DIY-culture termékei). Ezek közül a punkok közül sokan áttértek az elektronikus zene hallgatására, ugyanis a gördeszkások között megnövekedett ennek népszerűsége, erre utal a Chester zenekar *26 de ani sunt de ajuns* című szövege is: „aveți acordul de la părinți, / pentru o ieșire în club cu etnobotanica în dinți / cele mai cool toale și părul perfect, 2010 / călare pe trend / și o să imi spuneți / că într-o zi la fel ca toți ceilalți și eu mă voi prăji / și o să merg în club / și o să ascult / dubstep și indie / ah ce tare

12 Doru Pop, *Pop-Rock and Propaganda During the Ceaușescu Regime in Communist Romania = Popular Music in Eastern Europe. Breaking the Cold War Paradigm*, szerk. Ewa MAZIERSKA, Palgrave Macmillan, London, 2016, 54–55.

ar fi.”¹³ A személyes drámák, a szerelem és általában a slágerekre jellemző szövegvilág uralja a román punkzenekarokat, kevés az olyan radikális/anarchista megmozdulás, amely kialakíthatna egy összefüggő színteret. Leginkább a féktelen szórakozás és a játékoság tartja össze a román szcénát. Ennek keveréke viszont a mára feloszlott kolozsvári Los Pogos, mely több okból is különleges: egyrészt azért, mert románul, magyarul és angolul is vannak dalszövegeik (a tagok magyarok, de széles közönséghez szólnak), valamint reflektálnak a romániai közéleti kérdésekre is, például így: „O țară minunată / salarii mari / la NATO-n alianță / it's a fuckin' joke // Armata-n Iraq / SUA-n cur lingem / ca târfele ne vindem / it's a fuckin' joke.”¹⁴ A maró ironia abból adódik, hogy a romániai amerikanizálódási kultusz lényegében egy torz öngyarmatosító folyamat.

Ezzel párhuzamosan kialakult az alternatív zenei köztudatban egyfajta ellenségkép, amelyben mind a metál, mind a punkszcénája osztozik: a főként cigányzenéből és egyszerű diszkó-mulatós ritmusból összekovácsolt „manele” a szubkultúrák szemében olyan szálka, mely a balkáni sztereotípiáktól való elszakadást hátráltatja. Az úgynevezett „kokálárok” (a manele zene kedvelői) azt a szellemileg elmaradott, ízléstelen társadalmi réteget testesítik meg, amely Romániát „normális társadalommá” válásában akadályozza. A Recycle Bin együttes *Ha-ha* dalában ezt üzeni: „Cocalari bujori / cu pantofi cu cioc / este Circul din Moscova / la modul serios // Cu manea ce rupe / orașul în două / de formații de-a noastră / cu ooo”,¹⁵ majd a szöveg további szakaszaiban a punkok tarajával és a manelesek felzselézett haja között von párhuzamot.

Más, a rendszerváltozást követő „kultúrsokkra” való reflexió leginkább a szappanoperák és töméntelen mennyiségű reklám térhódítását érinti, az E.M.I.L. zenekar például ezt mondja: „Toată lumea-i așa / am văzut în reclame / nu există nimeni cu probleme reale / ești în pas cu oferta, totul prospera / și uiți de viața asta efemera” vagy „Fumezi țigări cu filtru, ce cool / te-braci mereu cu toale de la mall / mănânci numai

13 Chester – *26 év elég volt!*: „megvan a szülői engedély / diszkóba kimenőre fogaink közt etnobotanikával / a legkirályabb cuccok és tökéletes haj / 2010/ trenden lovagolva / azt fogjátok mondani / egy nap én is lejáratom magam a többiekkel együtt / elmegyek a klubba és hallgatom majd / a dubstepet és az indiet / milyen jó is volna”. [A szerző fordítása.]

14 Los Pogos – *Fuckin' Joke* [*Kibaszott vicc*]: „Csodás ország / nagy fizetések / a NATO-val szövetségbe / kibaszott vicc az egész / A hadsereg Irakban / az USA seggett nyáljuk / kurváinkat eladjuk / kibaszott vicc az egész” [A szerző fordítása.]

15 Recycle Bin – *Ha-ha*: „Rózsás arcú kokálárok / hegyes orrú cipőben / moszkvai cirkusz / komoly köntösben / A manelel / kettészakad a város / s a mi zenekaraink / ooo”. [A szerző fordítása.]

junk food de trei ori pe zi / și-apoi un Tic Tac fără calorii”.¹⁶ A „román Green Day”, vagyis a ZOB együttes a román társadalom szappanoperamániáját veszi górcső alá, amikor a *Telenovele* dalukban a lehető legszatirikusabb latin-amerikai jeleneteket építik fel megcsalásokkal, féltékenységekkel, hirtelen halálokkal, illetve azzal, hogy a beszélő szinte minden ismerőse vagy rokona néz ilyen tévéműsorokat. Ez a fajta inszignifikánsnak tűnő, elég felszínes, bár a szintér számára kétségtelenül sokat jelentő globalizációs társadalomkritika arra mutat rá, hogy a romániai punknak nem voltak közvetlen kapcsolatai az elmúlt harminc-negyven évben más szcénákkal – a nyugatival semmiképp sem. Ami pedig a mostani színteret illeti, nem túl változatos, ideológiai alapjai nincsenek – a romániai underground leginkább a metálzenei alműfajokra összpontosít.

A jugoszláv és a román punkszcéna a fentiek értelmében alig-alig érintkezik. Esztétikai, politikai és történelmi kontextusaik felől nézve is kevés közös vonást találunk, lényegében a társadalomkritika maga adja az alapot, de ez a világ összes punkszcénájáról elmondható, hiszen ebből nőtte ki magát alapvetően. Ugyanakkor kétségtelenül fölmerül: Románia vajon balkáni-e? Honnan kezdődik a Balkán? A közép-kelet európai államok szívesen tolják mind keletebbre és délebbre mentális térképükön a negatív sztereotípiákkal bőségesen ellátott Balkánt: Magyarország úgy gondolja, hogy nála ér véget Közép-Kelet Európa, Románia szintén – bár a rossz tulajdonságokra való önreflexió azért időnként „balkánivá” teszi önértékelésüket. A punkszcénák kialakulásának története a jugoszláviai térségben azt bizonyítja, hogy ezeket a gonoszkodó skatulyákat át kell értékelni, hiszen a „balkáni” semmiképp sem szitokszó, hanem elsősorban földrajzi helymegjelölés. Románia pedig áttételesen továbbra is az észak-amerikai kontinensről importálja punkszcénájához az inspirációt.

16 E.M.I.L. – *Ca in reclame [Mint a reklámokban]*: „Mindenki ilyen / ezt láttam a reklámban / nincsenek valós problémáink / tartod a lépést az ajánlatokkal, minden virágzik / elfelejtetd a múlandó életet” vagy „szűrös cigit szívsz, milyen vagány / plázás ruhákba öltözöl / gyorskajákat eszel naponta háromszor / utána meg kalóriamentes Tic-Tacot”. [A szerző fordítása.]

Bihari Balázs

„EZ A VÁLLALKOZÁS NAGYON PUNKOSRA SIKERÜLT”

A magyar fanzinek első hulláma

I.

Jézusom.

Tulajdonképpen ez már megint micsoda?

Még az augusztusi naptárat sem raktam össze, de sorra halmozódnak a leadási határidők. Persze. Csütörtökre? Persze. Péntekre? Persze. Hétfőre? Persze.

Dehogy persze.

Egy világlágeren dolgozom, amit megakasztott a negyven fokos kánikula – a monitoron kis fekete kockák jelennek meg, a hangkártya bereccsen rendereléskor. Behozok egy ventilátort, ráküldöm magamra és a gépre, hátha ettől jobb lesz egy fokkal. Persze nem.

Sőt, a dal egyre rosszabbnak tűnik. Vannak dalok, amelyeket jóra hallgatsz, megszokod a demo verziót: itt pont fordítva zajlik minden és nem értem, miért. Persze közben már megint másra figyelek.

Olyan jó, hogy ennyi mindennel foglalkozol!

Persze.

Jézusom.

Figyu, megvan neked a ... száma?

Persze.

Istenkirálycsászár vagy, kösziiii!

<3

Tulajdonképpen mivel is foglalkozol?

Látom kívülről magamat, ahogy elkezdem mondani, hogy a zeneiparban dolgozom, és amikor ezt nem értik, akkor egy végtelen, többszörsön összetett mondatba bonyolódok, mintha egy szovjet tábornok mellkasán lévő összes érdemrendet kellene felmondani, miközben végtelenül nevetségesnek tartom az egészet.

Rácz Misi sokkal frappánsabban oldaná meg. Broci talán sosem küzdött ilyen problémákkal.

Pozsonyi úr azt mondaná, hogy ő író, aztán a konyhában megjegyzné, hogy *Bihari úr, tudja, hogy egyikünk sem nőtt fel?*

1986. Tulajdonképpen a szokásos köröket futottam. Képes voltam órákon keresztül mászkálni a városban, könyvesboltba be, lemezboltból ki. Speciel az Írók Boltja kirakatát bámultam, majd benéztem a mellette lévő lemezboltba, érkezett-e valami érdekes. Persze semmi. 1986 őszén milyen aktuális külföldi lemezt lehetett kapni egy állami lemezboltban? Maximum Dire Straitset, esetleg pult alól Queent. Akkor inkább a Labirintus, a Solaris vagy a Newport, ott majd a Pétertől átveszek valamit kazettára.

Valami mégis megragadta a figyelmemet. A portál melletti falon egy papírfecni-re ragasztva az alábbi sorok álltak: Gitártanítást vállalkoz. Hajnóczy Csaba, tel. 312 985.

Csabán keresztül nemcsak gitárok, kották érkeztek az életembe, hanem számtalan új, felfedezésre váró zene is, a new wave-től a zajzenéken, a noise-on át a kortársig és a world musicig. Egy meglehetősen új, szabadabb életszemlélet. Így lett életem első koncertszervezése egy Sípós (s) Gyula – Kampec Dolores – Sex-E-PIL-buli Zsámbékon, hiszen Csaba akkor már, a Kontroll Csoport feloszlása után, a Kampec vezetője volt. Itt ismerkedtem meg egy másik tanítvánnyal, Rácz Péterrel, a legszeretnivalóbb nyomdász-gitárossal, aki nem sokkal később beszállt a fél évvel korábban viharos sikert aratott fősulis zenekarunkba, amely nem sokkal később felvette a MariaHilfe! nevet. Csaba ajánlotta be egy E-Klubos minifesztiválra a MariaHilfe!-t, amelynek ekkoriban összesen három rettenetes száma volt. Ennek ellenére itt is meglepően nagy sikert arattunk.

És hát persze jöttek a koncertek és az első interjúk. Iszonyú gyerekek voltunk. Iszonyú hülyeségeket mondtunk. Jézusom.

És mindig minden összejött. És ez elég sokáig így ment.

1989. Ekkor találkoztam először Rácz Misivel. Misi az *Alterrock* című magazinba írt, de idejét leginkább fanzinkészítéssel töltötte. Már amikor nem könyveket árult egy pultnál a Sugár első emeletén. Csaba ismertetett minket össze. Persze.

Ennek eredményeképp nemcsak egy egyoldalas interjú született, hanem elég gyorsan össze is barátkoztunk. Ki ne barátkozott volna össze Misivel?

Jó, erre később még visszatérünk.

II.

A magyar írott popzenei sajtó története eleve egy zűrzavaros sztori, amely 1989-ig teljesen alá volt rendelve az éppen aktuális ifjúságpolitikai törekvéseknek. Nagyon sokáig nem is létezett önálló könnyűzenei lap, hanem egyrészt a korszak ifjúsági lapjai töltötték be hiánypótló szerepet, a Világ Ifjúsága, a Magyar Ifjúság vagy az 1965-ben indult Ifjúsági Magazin, később az úttörők lapja, a Pajtás. Másrészt időszakosan felbukkantak zenei témájú cikkek országos napilapok – Népszabadság, Népszava stb. – és megyei lapok hasábjain, hetilapok – Tükör, Új Tükör, Magyarország – kulturális rovataiban, programmagazinban, mint a Pesti Műsor, szórakoztató-tudományos havilapokban, mint mondjuk az IPM és nem elhanyagolható módon a korabeli értelmiség szócsovéiben, a Valóságban, a Mozgó Világban vagy éppen a Kultúra és Közösségben.

Jellemző módon a Poptika című lap mindössze egy számot élt meg 1982-ben, a nyolcvanas évek közepén a New Musical Express mintájára született Polifon a Lapkiadó Vállalat gondozásában már egy évet is, de igazából csak a rendszerváltás környékén indult be a könnyűzenével foglalkozó periodikák kiadása. Ilyen volt az Alterrock, a Polip és egyre nagyobb számban mutálódó társaik, vagy az egyetlen máig folyamatosan létező zenei lap, a ma Hammerworld néven működő egykori Metallica Hungarica, majd Metal Hammer.

Fura időszak volt, hiszen ez a fajta hiánygazdálkodás és rendszertelenség is táplálta az igényt az információra, az új szemléletmódokra, új gondolatokra, új szubkultúrákra, zenékre. Egy időben virágzott a miliós lemezeladásokat produkáló dorogi hanglemezgyár, miközben pilanatok alatt körbefutottak az országban punk-, avantgárd előadók ilyen-olyan módon felvett demói, koncertfelvételei, amelyeket ezrek másoltak kazettáról kazettára. Egy rádióadó szólt, de Göcsey Zsuzsa zenei szerkesztő komplett friss lemezeket játszott le, a Rockújság című havi műsorában. Az R-GO és Első Emelet mellett már a VHK vagy az Európa Kiadó is megszólalt, Herskovits Iván, Hajnóczy Csaba, Koszits Attila, Marton László Távolodó, Réz András, Zétényi Zoltán a jelen és a közelmúlt kultikus előadóit mutatta be vagy elemezte. Tévéadó is egy volt, de már VHS-en vettük fel a Rockpalast Magyar Televízióban leadott adásait, és fel volt véve a Sky Channel slágerlistája is a Rocky és a Missing In Action mellett.

A hivatalos újságok, folyóiratok mellett a magyar értelmiség Nagy Jenő szamizdat butikját emlegette. „A szamizdat illegális kiadvány a kommunista rendszerekben, amelyet azért írtak, nyomtattak és terjesztettek titokban, mert a rezsim cenzúrája betiltotta volna a közölt tartalmak terjesztését. A magyar szamizdat irodalom vagy hazai szerzők munkája, vagy külföldön készült magyar, illetve külföldi szerzők írásainak hazai terjesztése volt. Az írógépen másolt szamizdatot Magyarországon az 1970-es évektől butik-irodalom néven is emlegették.” – írja a jó öreg Wikipédia.

Ezzel párhuzamosan, a szamizdatmozgalom mintájára, a magyar fanzinmozgalom első kiadványai a nyolcvanas évekre vezethetők vissza, amelyek a Kádár-rendszer TTT-jellegéből adódóan a szamizdatokkal kerültek egy platformra, majd a rendszerváltás idején gombamód szaporodtak, összekötő kapcsot teremtve az underground különböző területei között, országhatárt nem ismerve, a zenétől az alternatív mozgalmakig, új és alkotó közösségeket hozva létre.

A fanzine szó – én maradok a magyarosított írásmódnál – az angol fan (rajongó) és a magazine szavak összevonásából keletkezett összetétel, amelyet eredetileg a huszadik század első felében a science-fiction klubjaiban megjelenő újságokra alkalmaztak, de később ez a kifejezés ragadt minden házilág készült, be nem jelentett, konkrét irányultságú amatőr sajtótermékre. Európában ezek főként politikai csoportokhoz és művészi mozgalmakhoz kapcsolódtak. Léteznek meta-fanzinek is, amelyek fanzineekkel és címekkel foglalkoznak. A legfontosabb talán közülük az 1982-ben, 25 példányban nyomtatott Factsheet Five, amely fénykorában 140 oldalas és 80000 példányban terjesztett kiadvánnyá dagadt.

1977-ban, a gyűlölet nyara idején, a punk teremtette meg a fanzin jelenben is érvényes esztétikáját: a fénymásolók elterjedése adott arra lehetőséget, hogy mindenki saját újságot jelentessen meg, így készülhettek a kézzel-lábbal, írógéppel készült lapok a csináld magad elv alapján. Az első és egyben legismertebb mintaadó Mark Perry (Mark P.) és lapja, a Sniffin' Glue. A 19 éves banki hivatalnok fanzinje ott volt minden korabeli brit punkkoncerten, idővel tízezres példányszámokat generált, Amerikában újráfénymásolták a megjelent számokat. Mark P. a fanzin árát egy font alatt tartotta. Számos szerzője később az NME vagy a Melody Maker újságírója lett.

A fanzin megjelenése lerövidítette az utat a zenekarok és a kiadók között, könnyebb volt célzott módon felhívni a figyelmet a produkcióra. Létrejött a hivatalos sajtó mellett egy második nyilvánosság, amely

a mainstream médiától függetlenül is fent tudott tartani zenekarokat. Talán a legjobb példa erre az anarcho-punk Crass esete, amely soha nem adott interjút hivatalos lapnak, csak fanzinnek.

És a külalak. Minden idők legfontosabb punklemeze a Sex Pistols *Never Mind The Bollocks, Here's The Sex Pistols* című albuma. Pont. A nagylemez és a kislemezek emblematisztikus dizájnját Jamie Reid, anarchista, szituacionista művész készítette, aki a névtelen levelek tipográfijára hajazó kollázstechnikával dolgozott. Fanzinek, lemezborítók, plakátok készülnek így a mai napig: nem véletlen, hogy a klasszikus fanzinek esetében már a tipo alapján is a punkra, a HC-re asszociálunk. Nincs ez másképp a magyar fanzinmozgalom első hullámánál.

Lábjegyzet 1.

Ne felejtjük el, hogy a punk és az új hullám megjelenése milyen további technológiai és szemléletbeli változásokat idézett elő. A hordozhatóság – azaz hogy mindenhol zene szóljon – generálta a kazettaforradalmat, amely a plebejus punk egyik fegyvere lett. A hetvenes évektől fogva egyre inkább magnókazettán terjedtek a zenék, amelyek a nagylemezekkel ellentétben másolhatók voltak, ráadásul olcsón. A jelenség lenyomta a vinyl árát is, így ez az út is megnyílt a kis kiadók előtt. Pár ezer fontból már független labelt lehetett indítani. A terjesztést a megnyíló kis független lemezboltok és egyes könyvesboltok végezték. Így, minden munkafolyamatot ellenőrizve sokszor több albumot lehetett eladni, mint nagy lemezcég támogatásával, hiszen ismerve a közönséget, célzott helyszíneken lehetett kínálni a produkciót.

Lábjegyzet 2.

A nagy kiadók mellett rengeteg kis, független kiadó jelent tehát meg: többségük egy adott stílus mentén jelentetett meg kiadványokat. A multikkal ellentétben a terjesztés nem egy központi elosztón keresztül zajlott, ehelyett minden országban, régióban külön megkeresték a megfelelő terjesztő partnert. A nyolcvanas évek második felére mindez annyira hatékony megoldás lett, hogy a multik elkezdtek felvásárolni a legeredményesebb függetleneket, de meghagyták az önálló döntéshozó jogot. Így innen ki tudták emelni a kiugróan sikeres előadókat.

Lábjegyzet 3.

A nyolcvanas évekre lett elérhető a mindennapok számára a video, egyre több családban már ott a videokamera, a VHS-lejátszó és a felvevő. Derek Jarman *Jubilee* című punkmozija még film alapanyagra készült, Super8-asra forgott a nyugat-berlini underground életét bemutató *Berlin Super80* is, de a video lassan mindent elsöpört. Kísérleti filmesek újították meg a műfajt és a videoklip formanyelvét. Nam June Paik videóművész, a Fluxus-mozgalom, de Bódy Gábor is innen merít vica és versa: a videoklipek megjelenésével pedig a vizuálban dolgozó produkciók jelentősége meghatározódik.

III.

Hogy ki volt itthon az első?

Első találkozásom a fanzinvilággal az első magyar art-punkzenekarhoz, a Nyugatra emigrálni kényszerült Spionshoz köthető, hiszen Molnár

Gergely dalszövegei a Sznob International művészeti szamizdatban jelentek meg 1982-ben, amelyet évekkel később, 1990-ben magunk is fénymásoltunk az IF Kiadó missziójaként. Persze ez a Papp Tamás által szerkesztett, és 1981-ben, valamint 1983 és 1984 között hat tematikus számot megélt folyóirat sokkal inkább a tiltott művészeti szamizdat kategóriába sorolható, hiszen a későbbi magyar fanzinmozgalom színe-java a rendszerváltáskor már szabadon garázdálkodhatott. A további zenés számok a new wave/punk a magyar avantgárdot megihlető emblematikus előadókkal foglalkoztak, David Bowie-val, Brian Enóval, a Residentsszel, a korai Cure-ral, interjúkat, írásokat, fordításokat tartalmaztak, valamint Gémes János (Dixi), Víg Mihály, Vető János, Csányi Attila, Klaniczay Gábor és Najmányi László írásait.

„Hogy mit jelent számomra a fanzin?”

Két idősíkban válaszolhatok: Azokban az években, főleg a legaktívabban, olyan 1986 és 1995 között a folyamatos támaszt, amivel a világban szörföztem, és valamiféle meghosszabbított érzékszervet, ami letapogatott és közvetített, mert oda-vissza működött köztem és a világ között, tehát kétirányú kommunikációs csatorna volt.

Inkább ezt mondom, mint a szokásos választ: önkifejezési forma. Mert persze az is volt, minden vele járó érzelmi és tudati következményével. Egyszerűen szólva imádtam csinálni. És szó szerint, mert a leg-sűrűbb időszakban évi 2-3 lapszám is kijött, tehát permanens vele való foglalkozást jelentett.”

(Mis/Második Látás)

„A fanzin számomra jelent egy szemléletmódot, egy kifejezési formát, és persze jelent egy adott történelmi korszakot, amihez tárgyak, illatok, mozdulatok, érzések és emberek kötődnek.

Amúgy meg a kamaszkort jelenti. Az embernek mindig az a kamaszkora, amikor még egyáltalán nem foglalkozik ilyenekkel, mint hogy mi lesz holnap, vagy, hogy minek mi a következménye, és megéri-e? A felnőtt már mérlegel. Mi akkor szerintem semmi ilyesmibe nem gondoltunk bele. A generációm egy része ma is ott tart, sőt, sokan az előttem lévőből is. Ennek van rossz és jó oldala – mint mindennek az életben. A gyermeki tisztaság megőrzése érték – bár egy szint fölött idegesítő –, az önmagunk tönkretévése kevésbé.”

(Pozsonyi úr/Genyó Szívó Disztrol)

„A csináld magad szabadságát.”

(Juhász Misi/Vitamin)

Persze. De miért éppen a fanzin?

„Valami nagyon mocorgott bennem, de nem öltött konkrét formát, mígnem találkoztam ’85 körül az amerikai Flipside magazinnal, ami a Maximumrockandrollnál jóval lokálisabban a kaliforniai színtérre koncentrált, de nem csak punkzenékre, és még lemezeket is adtak ki, szóval az nagy lökést jelentett, valamiféle ébredésélményt, hogy ilyesmit simán lehet csinálni. Miközben azért profi kinézetű nyomdatermék volt színes borítóval, komoly tördeléssel. Mindegy, láttam még egyéb fanzinokat is egy amcsi ismerősnél. Aztán a Flipside-nak írtam is, válaszoltak, küldtek kiadványokat, lemezeket, így indult el 1986-ban a dolog, és ’87 januárra összeállt az első Mély Vágás. Én azonban tettem bele egyéb dolgokat is, rajzokat, irodalmi próbálkozásokat, artworköket, humort stb.”

(Mis)

„Azért a fanzin, mert akkor az volt. Amiért tíz éve valaki YouTube-videós lett. Akkor az volt a friss, az izgalmas, valami olyasmi, amihez nem kellett tőke, nagy szaktudás se, elég volt pár ötlet. És kevés energiabefektetéssel szinte azonnal megkapta az ember az élvezetet, hogy benne van valamiben, valahová tartozik, valakikkel vagy valamivel szemben áll, és esetleg még tiltják is. Mi lehet nagyobb élvezet egy fiatalnak, mint hogy ő létrehoz valamit, és ezt még tiltják is?”

(Pozsonyi úr)

Ekkor még a rendőrség is hevesen érdeklődött a szamizdatnak minősülő Mély Vágás és szerkesztője után. Mégis a három lapszámot megélt fanzin megszűnése után nem sokkal később Misi Második Látás néven folytatta.

Ezzel párhuzamosan, 1987-ben két egri punk srác, Juhász Mihály és Naszi, azaz Németh Tibor a klasszikus gépíró-olló-ragasztó technikával, Vitamin címmel készítette el fanzinjét nyolcvan (!) oldalon, hamis impresszummal, hogy elkerülje a zaklatásokat, hiszen Juhász Misi Biztonsági Tanács nevű punkzenekarát egészen biztosan figyelte a rendőrség. Ennek ellenére a fanzin nem jelent meg, mert a fénymásolásban egy besúgó is közreműködött, így már megjelenés előtt elkobozták az összes példányt, beidézték a szerkesztőket, az éppen

negyedik Naszit pedig megfenyegették, hogy nem teszi le az érettségét, hacsak nem hagyják abba a szamizdatkészítést. Ennek hatására Misiék másfél évre pihentették ötletüket, cserébe viszont visszakapták az elkobzott oldalakat.

„A nyolcvanas évek punk/hardcore időszakában egyszer Grandpierre Attila (VHK) asztalán hevert a One World című új-zélandi fanzin első száma, ekkor láttam életemben először fanzint, amit Attila nekem is adott. Tele volt HC/punk-szintér beszámolókkal a világ legkülönbözőbb részeiből, zenekarok, kiadók, 'zinek stb. – nagyon-nagyon tetszett. A rengeteg infó között rengeteg fanzin postacíme is szerepelt, írtam egy párnak, akik azonnal küldték a lapokat, amelyek szintén tele voltak információkkal, kontaktokkal, mindennel. Nagy pörgés volt. Voltak fanzinek, akik kértek infókat a magyarországi színtérről, illetve a saját zenekarainkról, amiket aztán megjelentettek szerte a világon. (Ez ugyanígy ment a válogatás kazettákkal/lemezekkel is.) Ebben a közegben adta magát, hogy mi magunk is fanzint készítsünk.”

(Juhász Misi)

Az első Vitamin már beszámolókat közölt a korabeli görög, lengyel, olasz, dél-afrikai zenei színterekről. A magyarországinál lényegesen szabadabb légkörben tevékenykedő jugoszláv underground szcénában már korábban megjelentek magyar nyelvű fanzinek, így a Csipak József szerkesztette Öröm és a Kegyetlen Kereszt.

Lábjegyzet.

Nem csak a fanzinvilág, a magyar könnyűzenei újságírás is sokat köszönhet az újvidéki hetilapnak, a Képes Ifjúságnak, egészen pontosan a rovatszerkesztő Fenyvesi Koko Ottónak, aki rengeteg friss zenét mutatott be az undergroundból és számos szerző itt publikált nála először.

„Nos, a Vitaminnál a „jugóság” csak álca volt, eszünkben sem volt kint terjeszteni, itthon szerettük volna elsősorban. Mivel sok fanzint kaptunk külföldi barátoktól, szerettük volna mi is eljuttatni nekik a miénket, ezért volt az angol bevezető. Egyébként a bebukás után egy darabig kussoltunk (engem érettségi előtt ki akartak rúgani a gimiből), akkoriban pár barátunk másoltunk, csak évekkal később tudtunk szélesebb körben is terjeszteni. Ez persze a dokumentumértékéből semmit nem von le, csak az akkori gyakorlati hasznából. Nyilvánosság terén Ráczt volt az úttörő.”

(Naszi/Vitamin)

Nem sokkal az első Második Látás megjelenése után jött a Lévy Tamás szerkesztette Isten malaca, bár Lévy 1986 decemberéig vezeti vissza személyes történetét, hiszen ekkor jelentette meg Bleed For Me című, hardcore zenekarok dalszövegeit tartalmazó punk fanzinjét. De a Második Látás megjelenésével és a zaklatás, illetve a betiltások megszűnésével, továbbá a rendszerváltó hangulat megjelenésével valóban mintha egy gát szakadt volna át: 1990-től egy csomó önkifejezni vágyó kiscsávó és kiscsaj szabadult az új játszótérre: számtalan újság jelent meg nagyjából a kilencvenes évek második feléig, változó intenzitással, a magyar underground hírmondójaként.

IV.

Szóval a Misi. Akárhonnan is nézem, akárhány karakter bújt elő hirtelen a semmiből, az első generációs fanzines élet motorja egyértelműen ő volt, akinek határtalan tudni akarása a világról és az emberekről nemcsak a Második Látásból sugárzott az olvasókra, hanem valóban ilyen volt és ilyen a mai napig, bár 2014-ben megjelent, *A tékozló* című első kötetében ennél azért sokkal árnyaltabb és ellentmondásosabb képet fest önmagáról. Misi négy órában könyvet árult a Sugárban, majd egy bódében a Thököly út–Róna utca sarkán, ahol óránként váltották egymást az arcok információ-csereberére összegyűlve. Ismerkedtünk egymással, zenéssel, gondolatokkal, és Misi legalább nem unta magát halálra. Persze voltak ennek vicces momentumai: Mihál akaratlanul kisebbfajta sztár lett, akinek stílusát többen utánozni próbálták és mindez megjelent a fanzinekben is, szerkesztésben, tartalomban, kérdésfeltevésekben.

A magyar underground zenei hálózata korábban leginkább a személyes ismeretségeken alapult: leginkább a hetvenes évekbeli ifjúsági tévéfilmsorozatok gyerekbandázásaira emlékeztetett, ahol az *ismered a... -ot* kezdetű kérdés volt a belépő, melyet mindezen túl megmagyarázhatatlan Rejtő Jenő-i miliő is körbelengett. Ezek terepe leginkább a közös lakótér, a koncert, a klub, a kocsmá, a házibuli volt, mely fokozatosan bővült egy-egy kis lemez- és kazettakiadóval, terjesztő hálózattal, maszek lemezbolttal, koncertszervezővel és egy új médiummal, a fanzinnal. Ebből nőtt ki a Trottel Records vagy a Bahia, ez a környezet adott otthont és vica versa az új helyeknek a Fekete Lyuktól a Tilos az Á-ig, a Narancs kluboktól a Látomás klubig, a Zanzibártól a Vörösmarty moziig és a Tilos Rádióig. A fanzinek által generált sok ezres

táború levelezés egész gyorsan dobott a felszínre új figurákat az ország különböző pontjáról. Stílszerűen leginkább egy ki kit ismer névsort kel-
lene idézősíteni a kockás füzetből, címekkel, hatjegyű telefonszámokkal.

Prieger Zsolt / ÉV zenekar – Szombathely
Szabó Balázs Bazsa / Búvárok reménykednek és gól! fanzin – Nyíregyháza
Lakatos Sándor „Sumky” – Székesfehérvár
Arató Mátyás / koncertszervező – Szentes
Papp Béla / koncertszervező – Szolnok
Kaloczkai Attila / Debrecen
Kolosvári Attila / Debrecen
Nagy Elisabeth / Berlin
Farkas Zsolt / Szeged
Weigl András / Ragadó Macskakölykök
Juhász Mihály – Eger / MÁS klub
Szűnyog / Koyanishatzi / Tűzvonal fanzin – Szeged
Báthori Gábor „Ócskás” / Szeméttelp fanzin – Budapest
Pozsonyi Ádám „Bucó” / Genyó Szívó Disztroly – Budapest
Broder Ferenc és Gyökér Erika / Ordító Eger – Budapest
Kerekes Péter „Keri” / Tiszaújváros
Bischof Róbert / Zalaegerszeg
Stb., stb., stb.

„Aztán ugye lázasan váltottuk a rendszert, én meg megcsináltam a magam Olvasnivalóját, és nem igazán éreztem fontosnak a régi dolgokat. Misi tudná megmondani, hogy mennyit csinált, és hogy terült a Vitamin, később ő egyedül vitte tovább. Én az Olvasnivalót kisebb részt személyesen postán, nagyobb részt haveri lerakatokon, lemezboltokon, megymáson keresztül terjesztettem, számonként 3-500 darab ment el, de azóta többször sokszorosították egy-egy példányát (például az Autonóm antikvár, de mások is).”

(Naszi)

V.

Az IF Kiadót 1990-ben alapítottuk Túri Zoltánnal a Dózsa György úti Ofset és Játékkártya Nyomda portáján, ahol Zoli abban az időben játékkártya-árusként tukmálta rá a vevőkre a díszcsomagolású pakli-

kat. Zoli egyébként kiváló gitáros és énekes, a nyolcvanas években több zenekart alapított, játszott az Art Decóban és a Sziámiban is. Az IF megszületése teljesen logikus volt. Zenéltünk. Meg akartuk magunkat mutatni a külvilágnak is. Ahogy aztán hasonszörű ismerőseink zenéit. Írásait. Képeit. Is. Minden egybeesett.

Az IF első kiadványai, a Hajnóczy Csaba-féle Kontroll Csoportfüzet, a Mariahilfe!- és NeoDADAEast- és Túri Zoltán-kazetták mellé 1991-ben érkezett az első komolyabb anyag: az ML-ben megjelent hirdetésemre Göbolyos N. László jelentkezett, akinek Jim Morrison szövegfordításából szerkesztett, *A Sárkánygyík igézetében* című oratóriumát adtuk ki. Ekkor dolgoztunk először PC-n és Word kiadványszerkesztőn, ekkor tanultuk meg, hogyan kell használni. 1991-ben Morrison-évforduló volt. Igazából akkor esett le, amikor a Nap-Nap Fesztivál két napján az emberek megrohmozták a könyvespultot és elfogyott az összes kitett példány. Mondjuk azóta, ha kényszerítenék rá, akkor se vagyok képes meghallgatni egy Doors-lemezt. Pedig elég sok idő eltelt.

Zenevadászatom akkoriban szintén a fanzinek lemeztrecenzióin alapult, a lemezek egy részét már itthon is be lehetett szerezni, illetve azok az előadók, labellek, amelyekkel levelezni kezdtem, az esetek legnagyobb részében válaszoltak is, sőt az egyik legismertebb brit fanzin, a Grim Humour féloldalas hirdetésként tálalta felhívásomat, amikor egy filmes ötletünk kapcsán megkerestem őket. A filmből nem lett semmi, de e felhívás révén számos zenéssel és kiadvál kerültem kapcsolatba. Így kerültek ki zenéink (NeoDADAEast, Bihari Balázs) Norvégiába (Hypertonia World Enterprises), Franciaországba (Tears Compilations), Olaszországba (Old Europa Café) Belgiumba, az Egyesült Államokba és így tovább. Ezek többnyire home tape labellek voltak, amelyek többnyire kazettára készítették a válogatásaikat, vagy terjesztették egy az egyben az adott lemezt. Rengeteget lehetett találni belőlük a Maximumrockandrollban vagy a Factsheet Five-ban. Mostanában egyre többen digitalizálják és teszik ismét elérhetővé a kiadványaikat.

Ebből a környezetből jöttek a tematikus válogatások ötletei, így az *Artists In Solo* válogatáskazetta, amely Amy Deniőtől Kenderesi Gabin át Rácz Misiig, SHA261-től Kevyn Diamondig vagy a Drum Fonduig meglehetősen eklektikus lett, de eléggé hű lenyomata annak, hogy nagyon különböző zenei platformon, különböző zenei tudással rendelkező előadók mennyire hasonló környezetben mutatták meg magukat. Ekkor jött az első és egyetlen magyar audio fanzin ötlete. A Hang-

hordo-Zoo kazettafanzin 1992-ben készült el, 100 példányban jelent meg, interjúkat, kiáltványokat, zenéket mutatott be, mindehhez társult egy nyolcoldalas kis füzetke is.

Azt csináltuk, amit akartunk. Legalábbis úgy éreztük. És tényleg egész sokáig kitartott.

VI.

A korszak első virágkora 1989 és 1994 közé tehető, majd a generáció felnövésével egy időben a fanzinmozgalom tagjainak többsége lemorzsolódott, de jó néhányuk később a zenei-kulturális élet különböző területein bukkant fel mint újságíró, író, zenész, képzőművész, kulturális menedzser. A fanzinek szabadelvűsége élt tovább a Magyar Narancs zenei rovatában 1992 és 1996 között, ahova Marton László Távolodó ebből a körből gyűjtötte össze újságíróit (Rácz Mihály, Lévy Tamás, Déri Zsolt, Bihari Balázs, Németh Róbert, Prieger Zsolt, Kolozsvári Attila, Rakk László, Radnai Rudolf stb.), akik közül többen ezt vitték tovább a *Wanted* zenei-kulturális magazinban 1995 és 2002 között, de ebben a szellemben íródott Pozsonyi Ádám punktörténeti munkája is, a *Lenin szobor helyén bombatölcsér tátong*.

Mit jelent számodra a szabadság?

„A szabadság az egyik vezérmotívum az életemben. Állandó harcban állok az éggel emiatt is. Van fogalmam róla, mit jelent a szabadság spirituálisan, vagyis a jóra való szabadságot, azt, hogy saját szabad akaratomból választom az adott pillanatokban a helyes döntést, valamit, ami harmonizál a világ magasabb rezgéseire, ami túlmutatna a személyes szinten, de még nem megy. Sima szabadosságban élek, kényelemből, berögzülésekből, tudatlanságból, vagy akár agresszióból, összefoglaló néven egoizmusból hozott döntések során át vonul el az életem nagyja. Ez lehet, hogy agyonrágott közhely mára, de sokszor megégettem már magam életemben, és ha nem is döntök helyesen rendszerint, annak már tudatában vagyok, hogy másképpen is lehetne, sőt kellene, mert állandóan szembemenni a dolgokkal valamiféle képzelt szabadságból, a szélesebb érdekeket nem véve figyelembe, szimpla önzés, ráadásul rohadt fárasztó. Ez az állandó belső harc színtere. Napi szinten küszködök vele.”

(Misi)

„A szabadság, az az állapot, amikor nem korlátoznak annyira, hogy ne engedjék, hogy a határokat feszegetsem, de meghagynak annyi korlátot, szabályt és tiltást, hogy találjak értelmet és célt az azoknak való nekirugaszkodásban. A túl sok korlát és a semmi korlát egyformán a szabadság vége.”

(Pozsonyi úr)

A fanzinkészítés, a zenekészítés, a zenélés a boldog gyermeki tudatállapotnak a szinonimáját jelenti nekem, amikor megszűnik a külvilág, amikor egyfajta belső szabadság, béke áll be, amihez még most is igazodni szeretnék munkáim során, de egyre kevésbé találok, pláne multitasking funkcióban.

VII.

Erősen maszkulin világnak tűnik a fanzinmozgalom, pedig rengeteget köszönhetünk a lányoknak és a barátnőknek – nélkülük egészen biztosan nem lett volna ilyen sikeres az első hullám. Például Nagy Elisabethnek, aki Berlinben élt és él, és aki rengeteg interjút készített zenétől a filmig számos területen. Márton Mónikának, aki Rácz Misi mellett állt huszonnég órában, Gyökér Erikának, azaz Sünnek, aki Broci párjaként az Ordító Egér fanzin készítéséből vállalt oroszlán-részt, Bondár Henriettának, Dindának, aki nélkül nem lett volna ilyen a Pozsonyi-féle Genyó Szívó Disztroly. Sőt, neki belefért az is, hogy Pozsonyi úrral és Bánki Gáborral koncertezett, mint a Gecizők zenekar dobosa. Mi hasonlóképpen egymást inspiráló párként működünk Zsolnai Ritával, aki nélkül nem lett volna fanzin-, könyvkiadás, nem turnéztunk volna a NeoDADA EeSttal, nem lettek volna hangfelvételek. Nem lett volna semmi.

VIII.

Mit jelent számomra az idő?

„Múlik.”

(Juhász Misi)

„Permanens fájdalmat. Az a pasas vagyok, aki nem tud öregedni, és utálja az egészséget, ami ezzel jár. Sok bennem a nosztalgia, rengeteg régi zenét is vettem elő mostanában hatvanas évekből beattól a nyolcvanas évek new wave-éig, hallgatom is őket, leválogatom, mappákba rendezem, mintha ez bármin is segítene. Mindenesetre jól érzem magam mindeközben. Az idő egyébként objektív valami, ami áthat mindent, de nem egyformán, és nem homogén tempóban. Változik a ritmusa, és ennek semmi köze az ember életkorához, a fiam, aki tizenévesen is tudta ezt, simán közölte, hogy az idő ritmusa változik, és gyorsul. Talán a jövőben visszalassul majd és az emberek megnyugszanak kicsit, nem lesz besózva a seggük. Például az enyém se, de mindegy, mert akkor már nemigen leszek életben, mire igazán lenyugodhatnék. Amíg életben vagyok, még meg kellene írnom a második könyvem, amit végül is elkezdtem már.”

(*Mis*)

„Erre próbáltam valamit írni, de nem sikerült. Kérem, legközelebb azt kérdezze meg, mit jelent számomra az a fogalom, hogy »rossz«.”

(*Pozsonyi úr*)

IX.

A kilencvenes évek közepén egy újabb hullám, nagyjából az első Sziget–Pesti Est–Magyar Narancs-generáció tagjai, sorra alapítottak saját lapokat: így született meg a Z Magazin, a Free és a Wanted, amely 2002 júniusától WAN2 néven folytatta tovább, ezzel párhuzamosan pedig a fanzinmozgalomban is nemzedékváltás történt, megjelentek a második generációs hardcore-szintér első szereplői is, akik gyakorlatilag új löketet adtak szcénájuknak.

Sabján Bence, azaz xBencex, jelenleg grafikus. A Reaction fanzin szerkesztője. Korábban fel is dolgozta a magyar hardcore-szintér fanzintjeinek körülbelül 2005-ig tartó történetét.

Miért éppen a fanzin, hogyan találtátok meg egymást?

„Amikor megtaláltuk barátaimmal a magyar hardcore undergroundot, az első kazettákkal együtt jöttek azonnal az első fanzinok is. Nem is kevés. 1999 és 2000 körül elég sok jó kiadványt lehetett beszerezni és

egész könnyen, ha már bekerültél a körbe. Egyik barátommal szinte azonnal el is kezdtünk dolgozni a saját újságunkon, ami pár évvel később ahhoz a felismeréshez vezetett engem, hogy komolyan ki akarom tanulni a kiadványszerkesztés tudományát. Ez volt az első iskola, ahol szerettem tanulni, és ami végül eljuttatott oda, ahol ma dolgozom.”

(*xBencex*)

A fanzin kétezertizenvalahányban mégis él.

„Ezt nem tudtam. Ma is szerkesztenek fénymásolt lapocskákat, és terjesztik? Különös... Persze ma is vannak zenekarok, akik beat-formára vágatják a hajukat, és nem tesznek a gitárra torzítót.”

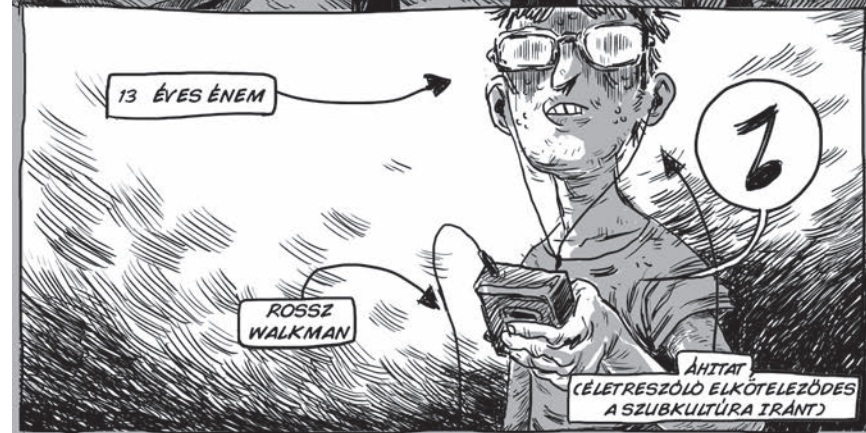
(*Bucó*)

„Él bizony és jól is teszi. A kedvenceim mostanában a képzőművészeti lövések, tele rajzokkal, montázsokkal, mini-sztorikkal, képregényekkel. Ez most nagyon megy, külön találkozói, fesztiváljaik vannak, és vidáman zsiszeg a szintér. Ráadásul barátságos és segítőkész, mindenki örül mindenkinek, aki benne van, nem úgy, mint mi annak idején. Sajnos a miénk tele volt ellenségeskedéssel és gyűlölettel, nem tudtunk uralkodni magunkon, óvodás szinten rugdostuk és köpködtük egymást verbálisan a kis fanzinjainkban. Úgy látszik, felnőtt egy új, jóindulatú nemzedék, aminek nagyon örülök. A zenei fanzinokat nem követem, de olyanok is vannak továbbra is.”

(*Mis*)

„Minden analóg formátum újra reneszánszát éli. Olvasni nem menő, főleg nem papírról, igazán divatos zenekarokról nem írok. Egy hardcore fanzine egy szűk réteg szűk rétegéhez szól, amitől nem jó befektetés, de annál jobb móka. És menő. :D A Reaction konkrétan 2015 nyarán tért vissza, szinte véletlenül. Egy barátom felkért, hogy csináljunk együtt interjút egy kedvenc zenekarommal egy online médium számára. Nagyon élveztem a munkát és olyan hosszú anyagot hoztunk össze, amit meg kellett vágni, hogy az internetes közönség szűkös figyelmére számot tarthasson. Adta magát, hogy kiadjam rendesen és annyira jólesett, hogy nem bírom abbahagyni. Szerkeszteni sokkal jobb, mint olvasni.”

(*xBencex*)

NINCS CSAJOD/CSÁVÓD?
GONOSZAK ATANÁROK,
VAGY A FŐNÖKÖK? MEG
AMÚGYIS CSAK EGY MA-
GADNAK VALÓ 15 ÉVES
KIS HÜLYEGYEREK VAGY?
ÚGY ÉRZED NEM AZÉRT
NEM TARTOZOL SEHOL,
MERT NEM FOGADNAK BE,
HANEM MERT TE NEM IS
IGAZÁN SZERETNÉL EGY
KÖZEGBE LÉTEZNI VELÜK?
LAZÁBBAN VEHEDEA FESZ-
KÓT HA MINDEHÉZ MOND-
JUK A DEADKENNEDY'S
SZOLGÁLTATJA AZ ALAFES-
TŐZENÉT. (NALAM BEVÁLT)

AZ ELROMANTICIZÁLT
ÖNPUSZTÍTÁS KIVÁLÓ
MÓDJA AZ ÁLTALÁNOS
ELÉGEDETLENSÉGÉRZET
IDEIGLENES ÉS FELÜLT-
ETES ELYNYOMÁSÁNAK.

A BULIZÁS EGYEDÜL IS
ELÉG JÓ, DE A HOZZÁNK
HASONLÓ FRIKES ÉS
SZOCIÁLIS SZÁMKI-
VETETTEK TÁRSASÁGÁBAN
A LEGTUTIBB. HANGOS
ZENÉRE MEG PLÁNE.

HA MINDEZ NEM ELÉG,
A SZKINHEDEK ELŐL
MENEKÜLÉS MEG A TÖ-
LÜK KAPOTT POFONOK
EDZÉSBEN TARTJÁK A
TÉSTET ÉS A LÉLKET.

SZÓVAL PUNKNAK LENNI
ÖSSZETETT DOLOG. A KÜL-
SŐSÉGEK MÖGÖTT VÍSZONT
EGY ÉLŐ-LÉLEGZŐ (ELLEN)-
KULTÚRA LAPUL. TITKOS
BULIHELYEKKEK, UNDER-
GROUND SZERVEZŐDÉSEK-
KEL FOLYAMATOSAN AKTÍV
KÖZÖSSÉGGEL, ZENEKAR-
OKKAL ÉS KONCERTTEKKEL.

PERSZE AZÉRT NEM KELL
SEMMILYEN SZÉKTÁS
BAROMSÁGRA GONDOLNI...
ASSZEM.

MINDENESETRE NÉHA ESZEMBE
JUT A KÉRDÉS, HOGY VAJON ÉN
VÁLASZTOTTAM A PUNKOT, VAGY
A PUNK VÁLASZTOTT ENGEM?

AZÉRT HALLGATOK ILYEN
ZENÉT, ÉS VAGYOK AKI LET-
TEM, MERT 13 ÉVESEN A KE-
ZEMBE ADTAK EGY KAZETTÁT?
VAGY ELEYE ÖRÖK KIVÜLÁ-
LÁSRA ÍTÉLTETTEM, ÉS A PUNK
CSAK EGY KÉNYSZEREDETT
MEGNYIVÁNLÁST FORMÁJA
A LELKEM MÉLYÉRŐL SÚVÍTÓ
MAKACS ELÉGEDETLENSÉGEK?

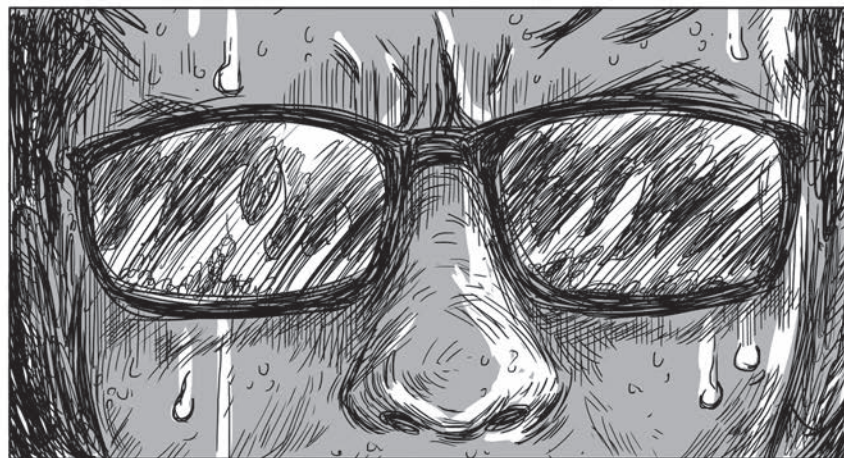
MEDDIG KELL MEG FÖLD-
ALATTI KOSZOS-DOHOS
PRÓBATERMEKBE SZÁM-
ÚZETYE ÜVÖLTENEM A
KITAGADOTTAK HARAGOS
SIRÁMAIT?

HA MÁGLYÁT RAKNÁNK A VI-
LÁG ÖSSZES RENDŐRAUTÓ-
JÁBÓL ÉS A MINKET SÚJTÓ
ROSSZ TÁRSADALMI BEIDE-
GZŐDÉSEKBŐL, A FELTÖRŐ
LÁNGNYELVEK TÚZE VAJON
ELÉG LENNE HOZZÁ HOGY FEL-
OLVASSZA A KAPITALIZMUS
HIDEG JÉGBÖRTÖNÉT?

HÁNY MILLIÓ DECIBELLEL
KELL LEJÁTSZANI A CRASS
DISZKOGRAFIÁT HOGY A
GONOSZ NYAKKENDŐS RO-
BOTEMBEREK IS MEGÉRT-
SÉK, AMIT ÉN?

AZ ÉV
VERSEI
2017

Szegő János (szerk.)

Szép versek 2017

Magvető Kiadó, Budapest, 2017

Zsille Gábor (szerk.)

Az év versei 2017

Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2017

Pataki Viktor

PÁRHUZAMOS JELENLÉT – MEGJEGYZÉSEK KÉT ANTOLÓGIÁRÓL

Amennyiben a kortárs magyar költészet helyzetéről, valamint az adott év líratermésének időbeli és térbeli keresztmetszetéről egy évente megjelenő antológia képes lehet valamit közölni, akkor a *Szép versek* és *Az év versei* antológiasorozatok idei darabjai egyaránt felismerhetővé tehetnék azt: a magyar líra egyre sikeresebb. Ennek igazolásához azonban pusztán abból a tényből lehetne kiindulni, hogy mindkét kötet, a szerkesztők és válogatók eddigi, a sorozat gondozásával eltöltött munkájuk alatt (*Szép versek* – Szegő János; *Az év versei* – Zsille Gábor) most a legkiterjedtebb és legterjedelmesebb. Ezt a hipotetikus kijelentést azonban alapvetően relativizálja az is, hogy a *Szép versek* sorozat több mint félévszázados hagyománya mellett már a másik „representatív gyűjtemény” is azt hirdeti: „*Az év versei* – *Az év novellái* című kötettel együtt – a magyar irodalmi élet színe-javát tárja az olvasók elé. A reprezentatív gyűjtemény – hagyományainkhoz híven – mintegy negyven magyarországi és határon túli magyar folyóirat közlése alapján az elmúlt év legjobb verseiből nyújt színvonalas, sokoldalú váloga-

tást.”¹ Ebben az esetben így már nemcsak az merülhet fel kérdésként az olvasóban, hogy miként vehetne a kezébe és hogyan olvashatna egy, az adott évben megjelenő versekből „representatív” igénnyel válogatott kötetet akkor, ha – merőben más módon ugyan, de mégis – kísértetiesen hasonlót kínál mindkét kiadó, hanem az is: miért tenné mindezt? Az ugyanis, hogy *Az év versei* sorozat bizonyosan nem könyvpiaci érdekek miatt jött létre, vagyis nem azért, mert a könyveladási mutatók szerint az ezredforduló után megérné egy antológia kiadásába fektetni, teljesen nyilvánvaló. (A *Szép versek* egykori példányszámát egyébként is szinte lehetetlen elérni vagy legalább megközelíteni.) A két gyűjtemény párhuzamos kiadása tehát elméletileg is aláássa azt a feltevést, hogy létezhet bármilyen „representatív” kiadvány ilyen téren. Nem is beszélve arról, hogy a *Szép versek* olvasóközönségét valamiképp megbontó „alternatív” hagyomány mellett a már említett könyvpiaci forgalmat is megosztja a két antológia együttes jelenléte.

Úgy tűnik azonban, hogy mégis ebből az utóbbi két szempontból nyerhető ki olyan, talán érvényesnek is nevezhető válasz, amely a *miért?* kérdésre – némileg paradox módon – az antológiák párhuzamos olvasását affirmáló formában adható meg. Ez pedig nem más, mint a kánonképző, kánonformáló erő. Ha ugyanis a kötetek olyan teret képeznek, amelyet a szerzők és szövegeik egymáshoz való viszonya rendez és alakít,² továbbá ennek a térnek valamilyen módon köze van a kortárs magyar költészetben uralkodó poétikai tendenciák formálásához vagy azok feltérképezéséhez, akkor joggal mondható, hogy az antológiák koncepciója és felépítése perdöntőnek bizonyul. (A csökkenő példányszámok ellenére fontos kiemelni még, hogy a könyvheti statisztikák alapján ezek az antológiák azért jelentős figyelmet kapnak.³) Ez pedig – amellet, hogy az olvasót végsősoron visszavezeti a *hogyan?* kérdéséhez – az antológiák összeállítására és szerkesztésére irányítja a figyelmet. Mindkét esetben arról van szó, hogy az adott évben a magyarországi és határon túli folyóiratokban megjelent versekből (csak) egy szerkesztő válogat. Ezt a *Szép versek*re vonatkozóan már többen olyan problémaként vetették fel, amely a sorozat megújulásának útjában áll, vagyis egy lehetséges társszerkesztésben készülő munka valamiképp,

1 Lásd <http://magyarnaplo.hu/konyvaruhaz/antologiak/az-ev-versei-2017/>.

2 Vö. LAPIS József, *Líra 2.0. Közelítések a kortárs magyar költészethez*, JAK–Prac, Budapest, 2014, 57.

3 A Magvető Kiadó maga is úgy jellemzi a sorozat irodalomban, az irodalmi kanonizációban betöltött szerepét, hogy „a Szép versek című költészeti antológia a mai napig meghatározó válogatása a magyar irodalomnak.” Lásd <http://www.magveto.hu>.

a hagyományt megtörve ugyan, de az adott szerkesztő védelmét is szolgálná, hiszen egy szerkesztőtárs szelekciós tevékenysége következtében megoszlaná a döntésekkel járó felelősség az antológiában szereplő névsor összeállításánál. Másrészt, nyilvánvalóan ez a fontosabb szempont, a szemlézés és a válogatás hatékonyságát növelhetné egy efféle megoldás. Nem tűnik azonban úgy, hogy az 1963-tól megjelenő *Szép versek* struktúrájában ilyen irányú változás következhetne be, már csak azért sem, mert a tárgyalt antológia eddigi történetében (tehát ez a ritka esetek egyike) Szegő János a harmadik olyan szerkesztő, aki több mint négy éve felel a kötet összeállításáért. Hasonló a helyzet a Zsille Gábor által szerkesztett *Az év versei* esetében is, hiszen a sorozat első kötete óta (akkor még Szentmártoni János válogatta a szövegeket) ugyanez a szerkesztési elv uralkodik. Mindez azt teheti felismerhetővé, hogy a vizsgált antológiák esetében elsősorban nem az egyszerkesztős rendszer termeli ki a különbségeket, hanem az, hogy az adott redaktor hogyan, milyen szempontok mentén, milyen nézőpontból válogatja és illeszti össze a szövegeket – persze ez éppen a szerkesztő személyes döntésein alapul. Szegő János alapvetően azáltal változtatott Péczely Dóra koncepcióján, hogy olyan ismertebb szerzőket emelt vissza⁴ a gyűjteménybe (például Aczél Géza, Ágh István, Gergely Ágnes), akik jelentős teljesítményt felmutatva járulnak hozzá a kortárs magyar költészet megítéléséhez. Ezen kívül kétségtelenül azzal a szándékkal is, hogy évről évre több szerző szövege kaphasson helyet a *Szép versek*-ben. Innen nézve nem véletlen, hogy a sorozat idei darabja a legterjedelmesebb, ugyanis a *Szép versek* 2012-ben megjelent kötetéhez képest több mint tizenöt szerző nevével bővült a lista. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a Péczely által összeállított listát Szegő János egyszerűen lecserélte volna, hanem sokkal inkább arról van szó, hogy azt bővítette tovább. Az, hogy egy-egy szerzőtől éppen kevesebb vers, de összességében több szerző és még több szöveg van, betudható annak is: kevesebb online tartalom mellett is több folyóirat kerül a szerkesztői figyelem fókuszába. A *Szép versek* Szegő által megalkotott kötetei hozzávetőlegesen hasonló arányokkal rendelkeznek: amíg tavaly huszonhét folyóiratból kilencvennégy szerzőtől százkilencvenhárom szöveg került be az antológiába, addig idén ezek a számok: huszonkilenc folyóirat,

4 Boldog Zoltán írása éppen azt vizsgálja, hogy a szerkesztőváltás következtében mennyire módosul vagy módosulhat a *Szép versek*: BOLDOG Zoltán, *Változik-e a Szép versek?*, Irodalmijelen.hu 2013. 10. 13., <https://www.irodalmijelen.hu/2013-okt-13-1521/valtozik-e-szep-versek>.

kilencvenhárom szerző és kétszáztizentkilenc szöveg.⁵ Azt azonban nem lehet hiányosságként említeni, hogy az idei kötet – a névsor vonatkozásában – ismételné a tavalyit, ugyanis összesen hatvannégy ponton, vagyis több mint a szerzői gárda felénél történt módosítás. Ami ezzel szemben egyáltalán nem változott, az a határon túli szerzők jelenléte. „Az antológia tehát továbbra sem igazán nyitott a vajdasági, a nyugati és a kárpátaljai magyar irodalom irányába.”⁶ *Az év versei* sorozat mindenekelőtt ezen a ponton tér el a Magvető gyakorlatától, ugyanis már 2002-ben, az első kötet megjelenésekor az volt az akkori szerkesztő (Szentmártoni János) célja, hogy a határon túli magyar szerzők kiemelt figyelmet kapjanak.⁷ Ez a figyelem továbbra is megmaradt, azonban Zsille Gábor szerkesztői tevékenysége is jelentősen eltér például Nagy Gáborétól, aki 2010-től négy éven keresztül szemlészett a „legjobb” versek közül, hiszen *Az év versei 2013* és *Az év versei 2017* köteteinek szerzői köre mintegy nyolcvan százalékban módosult. Zsille eddigi szerkesztői munkája alatt is hasonlóan változott az antológia struktúrája, mint a Szegő által szerkesztett *Szép versek* esetében – itt is jelentős mozgás figyelhető meg a kötetben belül, azonban ebben az esetben már nem annyira a szerzői lista frissítésének elve a domináns, hanem a terjedelmi expanzió: a 2015-ös és a 2016-os válogatásokhoz képest a hetven oldalnyi növekedés igen szembetűnő. Közel négyszáz vers összeállítása kétségtelenül nagy vállalkozás, mégis éppen ezért kérdéses, hogy mi indokolta az ilyen mértékű bővítést. Ez egyfelől magyarázható azzal, hogy 2016-ban olyan kiváló alkotások születtek, amelyeket csak bizonyos veszteségek árán (nívócsökkenés, a kötet ajánló funkciója stb.) lehetett volna kihagyni. Másfelől – s feltehetőleg inkább erről van szó – Zsille Gábor szerkesztési elveit a megtartó-kiegészítő stratégia jellemzi, ugyanis javarészt úgy kerültek be újabb szerzők a kötetbe, hogy csak kevés olyan „veszett el a helye”, aki már a tavalyi gyűjteményben is szerepelt.

Alapvető különbséget képez még a két antológia között, hogy a szerzők szövegei milyen sorrendben követik egymást. Mert az, hogy egyik kötetben sem található előszó, sem szerkesztői kommentár, sem pedig értékelői vagy bármilyen külső pozíció⁸ jelenléte, vagy éppen a váloga-

5 Az viszont érdekes, bővebben is tárgyalható kérdés volna, hogy *Az év versei 2017* csak folyóiratokból válogat-e. A kötet címnegyedében az olvasható: a „versek önálló kötetekben, valamint az alábbi irodalmi orgánumban jelentek meg”.

6 BOLDOG, I. m.

7 Ennek tárgyalásához lásd DUKAY NAGY Ádám, „Polcfalás”, *Kortárs* 2003/12., 102–104.

8 Nem úgy, mint a *Holnap*, az *Egészrész* vagy a *Költők egymás közt* antológiákban, vö. LAPIS, I. m., 56, 58–59.

tási szempontok ismertetése, végső soron arra utal, hogy mindkét szerkesztő „elrejt” magát, és csak az ekképp létrehozott szövegtér felületén, a válogatás íve által „tükröződnek” vissza. Ez a szövegtér azonban nagyon is jelentős, ugyanis a *Szép verseknél* a szerzők és szövegeik kapcsolatát és sorrendjét csak a betűrend határozza meg, ezért tulajdonképpen azt lehetne mondani, hogy ez egy alapvetően nyelvi-grammatikai környezet, amelynek célja a könnyű kereshetőség, azonosíthatóság és orientáció – Aczél Gézától Zilahi Annáig. *Az év versei* esetében azonban egy fordított születési sorrend építi fel a szövegteret, vagy pontosabban fogalmazva: egy olyan születési sorrend köré épül fel a szövegtér, amely talán a jelenről a jövőre irányítja az olvasói tekintetet. Az is lehetséges azonban, hogy az ilyen módon kirajzolódó ív (Vasadi Pétertől egészen Celler Kiss Tamásig) egy olyan hagyománytisztelőhez kapcsolódó gesztust tesz láthatóvá, amelyben „csak” az idősebb, már régóta pályán lévő szerzők versei után kaphatnak helyet a fiatalabb pályatársak szövegei. Ami *Az év versei 2017* esetében ennél nehezebben dönthető el, az a szerzők portréinak kérdése. Nem könnyű ugyanis meghatározni, hogy a kötet borítóján elosztott fotók az olvasással párhuzamos játékteret nyitnak-e meg, vagy csak véletlenszerűen kerültek oda. (A *Szép versek* vonatkozásában ez evidens.) Amennyiben az olvasó az első szerzői névhez (Vasadi Péter) arcképet kíván kapcsolni, akkor a képet a könyv hátsó kötetstábláján találja meg, a „tabló” első helyén, s onnantól a tartalomjegyzékhez hasonló sorrendben haladhat. Persze egyáltalán nem logikus, hogy miért kell a kötetstábla utolsó képe után előre, a fülszöveg helyére visszalapoznia annak, aki például Marno János arcképét keresi. Amit viszont általában a *Szép versekkel* szemben *Az év versei* javára szoktak írni, az a szerzői életrajzok kérdése, ami ebben az esetben talán nem feltétlenül igazolható vissza. Az tény, hogy a *Szép versek 2017* kötetéből az olvasó nem tájékozódhat arról, hogy az adott szerző milyen irodalmi díjakat kapott, helyette viszont azoknak a nevé is láthatja, akik a szerzői portrékat készítették – már amennyire ez helyettesítheti a biográfiai jegyzeteket. *Az év versei 2017* kötetének rövid életrajzi részeiben azonban – könnyű átláthatóságuk és rendezettségük ellenére – sok pontatlanság szerepel. Alapvetően ez csak némely szerző utolsó kötetének címére vagy a kötet megjelenésének időpontjára vonatkozik, azonban ezáltal mégis felmerülhet a kérdés, hogy a tulajdonképpen váratlanul mondható terjedelmi növekedésnek nem itt, az olvasókat másképp orientáló részben jelennek-e meg a korlátai.

Ami viszont már *Az év versei* antológiasorozat megjelenése óta a legnagyobb dilemmát jelenti, az a két gyűjtemény válogatott szövegei közti átfedések kérdése. Ez a dilemma ugyanis visszavezet ahhoz a feltevéshez, hogy amit a „mai magyar költészet pillanatfelvétele”⁹ rögzít, az nem tehet szert kizárólagos érvényre, mivel a *Szép versek* felvétele mellett, azzal egyidőben és hasonló céllal, készül egy másik felvétel is. Ez annak a kérdésnek is megelőlegezi, hogy amennyiben az egyik „representatív gyűjtemény” kánonalakító szerepben tűnik fel, vagy azt az irodalomtudományos diszkurzusban kánonformálónak tüntetik fel, úgy a másikat szükségszerűen ellenkánonként kell-e elképzelni.¹⁰ Azt, hogy ki és miért maradt ki a kötetekből, nagy valószínűséggel felesleges volna tárgyalni, arra azonban érdemes lehet rákérdezni: mely szerzők alkotják az antológiák közös metszetét? Az alábbi listán azoknak a szerzőknek a nevei találhatók, akik ebben az évben mindkét kötetben szerepelnek, zárójelben pedig a „közös”, mindkét gyűjteményben helyet érdemlő versek: Gergely Ágnes (*Kristálylapok*), Bertók László, Buda Ferenc, Ágh István, Takács Zsuzsa, Tandori Dezső (*Útfordulói*), Aczél Géza, Nádasdy Ádám (*Kopplalni készülök*), Marno János, Markó Béla, Zalán Tibor, Payer Imre (*Tudom, én kerültem sorra*), Vörös István, Fekete Vince (*Utasemberek. A visszaút*), Jász Attila, Röhrig Géza, **Tóth Krisztina** (*Szobák, Homokóra, Vasgolyó*), **Térey János** (*Udvari kultúra, Régi színészek a kőszínházban*), G. István László, Karácsonyi Zsolt, Szálinger Balázs (*360°*), Pollágh Péter.

Tóth Krisztina és Térey János neve azért szerepel félkövérrel szedve, mert előbbinek a jelzett három, utóbbinak pedig két, fent kiemelt szövege is szerepel mindkét antológiában. Az – ettől függetlenül – továbbra is kérdés marad, hogy a *Szép versek 2017* és *Az év versei 2017* névlistáinak közös metszetéből arra kell-e következtetnie az olvasónak, hogy az alábbi huszonkét szerzőnek valamilyen módon megszilárdulni látszik a kortárs magyar költészetben betöltött pozíciója, avagy pusztán ezen szerzők szövegei azok, amelyekre érdemes odafigyelni, esetleg csak szerencsés találkozásról van szó. Annak kérdését mindenesetre nem kerülheti meg egy alaposabb vizsgálat, hogy miért és hogyan kerülhetett centrális szerepbe Tóth Krisztina és Térey János költészete. A két

9 A *Szép versek 2017* kötetének a Magvető weboldalán található bemutatása: „A mai magyar költészet pillanatfelvétele az elmúlt esztendő legszebb, legkülönlegesebb, legemlékeztetesebb verseiből Aczél Gézától Zilahi Annáig. Pályakezdő tehetségek, a középnemzedék derékhada és a mai líra nagymesterei egymás mellett olvashatók az antológiában.”

10 A két antológia 2013-as kötetei kapcsán veti fel ezt a kérdést PÁL Sándor Attila, *Másak idén a szép versek*, Irodalmijelen.hu 2013. 10. 13., <https://www.irodalmijelen.hu/2013-okt-13-1529/masak-iden-szep-versek>.

szerző esetében továbbá az is megemlíthető, hogy szövegeik nemcsak az idei évben kerültek be a gyűjteményekbe, hanem évek óta beválogatják azokat. Ezt a képet azért valamelyest árnyalja, hogy a *Szép versek* idei válogatásában a legtöbb könyvoldalon Szijj Ferenc és Zalán Tibor szövegei szerepelnek (tizenegy oldalon), amíg *Az év versei 2017* kötetében Csontos János verse (hét oldallal) a leghosszabb. Ezek az arányok olyan további kérdésekhez vezethetnek el az olvasót, hogy miért kap egy adott szerző tíz oldalt, amíg átlagosan két-három lap jut minden „többi” szerzőnek. Ezt azonban talán éppen abból az okból céltalan tárgyalni, hogy „a kiadó égisze alá tartozó költők”¹¹ egészen más kapcsolattrendszerben is együttműködnek az adott kötet szerkesztőjével. A *Szép versek* esetében ez már számos diszkusszió vitapontját képezte, és az, hogy éppen Csontos szövegének „jut” a legtöbb tér, azt mutatja: *Az év verseinél* sincsen ez másképpen.

A kötetek felépítésére vonatkozó kritikai megjegyzéseket leszámítva összességében elmondható, hogy nehéz feladat, komoly kihívás és mindent egybevetve nagy teljesítmény a *Szép versek 2017* és *Az év versei 2017* antológiáinak szerkesztése és ilyen módon a hagyomány méltó folytatása.¹² Amit az antológiasorozatok eljövendő értelmezőinek és olvasóinak érdemes lehet majd figyelemmel követni, az a kötetek funkcióinak, önértelmezéseinek és pozícióinak a változása és cserélődése. Mert amíg *Az év versei* átemel, átsajátít bizonyos elemeket a *Szép versek* hagyományából (ezen a helyen elég csak a borítón elhelyezett arcképcsarnokra gondolni), addig a *Szép versek* utóbbi kötetei egyre inkább „visszahúzódnak” (itt is elég a borítóról eltűnő nevekre gondolni), s magukat emlékiratokként ajánlják. A kérdés már csak az: hogyan folytatódik jövőre ez a hagyomány?

- 11 Pál Sándor Attila egy másik írása az említett aránytalanságok kérdésével behatóbban is foglalkozik: PÁL Sándor Attila, *A Szép versek titkos jubileuma*, Irodalmijelen.hu 2013. 10. 13., <https://www.irodalmijelen.hu/2013-okt-13-1539/szep-versek-titkos-jubileuma>.
- 12 Érdemes itt még azt is megjegyezni, hogy amennyire a tárgyalt kötetek a „hagyományos” struktúrájú és elgondolású antológiák körébe tartoznak, annyira vagy majdnem olyan módon kívül is kerülnek azon. Ezek a gyűjtemények ugyanis nem egy bizonyos írói kör tagjainak vagy egyazon generációhoz tartozó szerzőknek a szövegeit ölelik fel, és nem is egy tematikus válogatást nyújtanak. Pontosabban fogalmazva tematikus, de csak abban az értelemben, ahogyan egy helyen olvashatjuk: „a sorozat címét éppoly értelmetlen szó szerint venni, mint a *Szép Szóét*” (PARTI Nagy Lajos, *Szép versek 1963*, Beszélő 1997/5., 89).

Tolnai Ottó
nem könnyű

Jelenkor Kiadó
Budapest, 2017

Mechiat Zina

BALKÁNI KALEIDOSZKÓP

„Tolnai Ottó életműsorozatának harmadik kötetébe 2011 és 2017 között írt verseit gyűjtötte egybe és komponálta »kései kísérleti költészete« nagyformájává [...]» – így indul a *nem könnyű* című grandiózus verseskötet fülszövege. Ez a félmondat olyan szövegfolyamat sejtet, amely egységes, összefüggő, váratlan költészeti formákkal és eszközökkel elbeszélte világot rejt magában. Az elsődleges tapasztalatunk azonban nem ez: le kell rágnunk magunkat a könyv gyökeréig, hogy aztán kettőt hátrulépve gyönyörködhessünk a kompozícióban, mely bizony nem fedi fel magát egykönnyen olvasója előtt.

De a fenti idézet sem vezet félre, a könyv nem árul zsákbamacskát. Aki túl van már néhány Tolnai-köteten, pontosan tudja, hogy nála a formák, a műfajok, a fantázia elemei és a referenciák makraméként összefonódva és csomózódva adnak ki semmihez nem hasonlítható mintázatot. A líra, esszé, hangjáték, valamint a kis- és nagypróza virtuóza számára idegenek ezek a műfaji különbségtételek – írásai legalábbis ezt sejtetik –, egy esszé néha költeménnyé válik, egy versből pedig olykor pontosabb képet kapunk egy festő munkájáról, mint a szerző képzőművészeti tárgyú írásaiból. A kötetben szereplő szövegek különböző műfajok között libikókáznak, ám mégsem válnak eklektikusá vagy modorossá, koherenciájuk megkérdőjelezhetetlen és többféle módon kimunkált.

Az egyik ilyen homogenizáló elem a versbeszélő hangja. A többi Tolnai-szöveghez hasonlatosan a beszélő alakja most is ingázik a szerző-alteregók között (T. Orbán Olivér, púpos tapőr, amadeó stb.), azonban a szerepváltások csak a szövegek színezetén, fűszerezésén változtatnak, hiszen eme beszélők azonos világból kerülnek ki, egymás változatai. Ebben rejlik a kötet egységessége is: amint beteszi a lábát valahova a beszélő, azonnal magához is igazítja az új teret. Teljesen mindegy, hogy Dél-Tirolba, Szabadkára vagy a Mediawave fesztiválra kalauzol, hiszen tekintetének iránya és érzékenysége saját világába emeli be környezetét. Így bármennyire sokoldalú a kötet, és bármilyen sokféle költői eszközzel él is, mégis nagyárává áll össze, amelynek az érzékek hangsúlyossága, a kisebbségi lét témája, a költészet működésmódjának tárgyalása és az elődök előtti főhajtások a legmeghatározóbb elemei.

A fent említett alakváltó beszélőt sokféle benyomás éri egyszerre. Környezetének tárgyai, szereplői, saját emlékei váratlan pillanatokban gyakorolnak rá hatást, s látszólag összefüggéstelen történetfolyamok és képek kerülnek így egymás mellé egy szövegen vagy akár egy-egy soron belül is. Ezek az egymáshoz képest távoli jelentésű elemek legtöbbször egy ideig önállóan, kapcsolat nélkül léteznek pusztán asszociációs folyamatot sejtetve, ám később összefonódnak, és a felrajzolt konstellációban elfoglalt helyük legitimálódik. De ahogy a beszélő ingázik különböző szerepek között, úgy a megénekelt tárgyak és hősök (akik lehetnek egy kisváros hősei, filozófusok, festők és írók) újabb és újabb alakokban térnek vissza az egyes versekben. Ismeretlen ismerősök, akik ugyan hordozzák magukban korábbi történeteiket, de minden felbukkanásukkor új színezetet is kapnak, amitől szerepük nemcsak bővül, de meg is változik. Ilyen például Pilinszky is, akiről olyan sokat olvashattunk már korábban is a Tolnai-életműben. Megismertük már árva kiskanalát a *Balkáni babér*-ban, nádszerkezetre applikált madárfejét egy újvidéki plakáton, most pedig vasgolyója kerül az egyik szöveg középpontjába: ezzel méri ugyanis Tolnai a meggyaláztatást (*Az izzó gyalázka*). A megénekelt művészekhez gyakran tárgyaik által kerülünk közel, ezeket a kis semmiségeket felrajzolva ismerhetjük meg filozófusok, írók és festők „kisemberi” oldalát és világlátását is. Ezek a viszonyok (például Füst Milán kapcsolata kézzel készült papucsához) nem nosztalgia vagy kísérletek az elődökhöz való közelebb férkőzésre, hanem az önértelmezés fontos gesztusai is. A *PIM. Füst papucs / avagy a magyar vers libre monumentális emlékműve* már címében is hordozza azt, hogyan terjeszthetjük ki a tárgyak értelmezését a világ- vagy az

irodalomértésre: „ó nem ellopni szándékoztam / a monumentális bivaly bőr papucsot / csak belelépni egy pillanatra / belülről érezni megizzó bűgykeit / majd vigyázva kilépni belőle” (234). Az énkép kialakításának gyermeki művelete (ha megismerjük a környezetünket, megismerjük magunkat) érhető tetten ebben a papucsba-lépésben, ahogyan sok más megénekelt viszonyulásban és működésformában is.

„[...] és hát ugye az ember felelős motívumaiért (metaforáiért) / úgy képzem a túlvilágon majd azt kéri számon / motívumaimat (metaforáimat)” (*Behemperedtél-e a rózsába* [92]). A visszatérő tárgyak és motívumok szerepeltetése eposzhoz teszi hasonlatossá a könyvet, amelynek szövegeiben újabb és újabb epizódokat ismerhetünk meg a flamingó, a tapőr, a táp, a borz vagy akár az egyes színek történetéből. Hőssé avanzsálnak ugyanis ezek a motívumok, amelyekre személyes vagy kollektív történetek rakódnak rá, s ezeket a jelentésrétegeket magukba zárva tündökölnek a szövegfolyamban. Ami viszont különösen izgalmassá teszi ezt a mechanizmust, az az, hogy nyelvi asszociációk segítik elő alakulásukat. Ezek természetessé teszik a távoli elemek összekapcsolódását, melyeket egy percig sem jut eszünkbe megkérdőjelezni. Ilyen például *Az ecetligetben* című két verset összefogó forma agancs-motívuma is. Először a „körösz tanya” fölött látjuk a tárgyat („körösz tanya az asztalon feküdt / halkan csöpögött a vér a hátán / a forró köpöly poharakba / valaki épp betámasztotta / az előtét a kemencén / a falióra erőlködött / kilökhethné még egyszer a kuvikot / az ajtó fölött továbbfinomítva érintését / pataszín penész szövődött / a rénszarvas agancsára” [196]). Már ebben a rövid részletben is megmutatkozik a „dísz tárgy” többoldalú jelentése. Először viszonyítási pontként jelenik meg a körösz tanya környezetének egy elemeként, amelyhez képest a rokon helye és állapota meghatározottatik. Ezt követően pedig, ahogy látjuk rajta a penészt, az egész helyzet megejtő hangulata kerül fókuszba. Amint felruházódik ezzel a szereppel, egyből nyelvi trambulinná válik: „mind puhább lesz a rém / mind rémesebb a vőfély aranyfogai / között a rím” (196). A rénszarvas, rém és rím összekötése által az agancs magába sűríti a jelenet tragikumát, és egyúttal a mesélés-megénekelés gesztusára is reflektál. Itt aztán ki is kerül látószögünkől ez a tárgy, ám a verspár következő részében újra felbukkan, akkor már magával hozva a beléivódott tragikumot is: „szépen letelepedhetnél közöttük / és végigénekelhetnéd / mit énekelhetnék végig / végigénekeltem / a boiótiai hiúsz szemű vőlegény / történetét a rézsza alatt / végigénekeltem a rénszarvas szarván / szövődő puha rémületet” (201). Itt már egy másik történet részeként

sejlik fel a motívum. Ebben a történetben ismeretlen népet keresi a szöveg egyetlen hőse, s közben egyéb tapasztalatait is megismerjük, amelyek még összetettebbé teszik a kompozíciót. Így a korábban pusztán személyes események apró dekorációjaként megmutatkozó tárgy már a kisebbségi lét témájához is elvezet. A rénszarvas réméből jutunk el a félelemig, a saját nép elvadásának víziójáig, a domesztikációig, a világból való kimenekülésig. „[...] rikoltozva fuss szétszéledt néped után / a rénszarvas szarván a puha rém / a vőfély aranyfogai között a rím / te csak rikoltozzál / te csak rikoltozzál kisfiam / rikoltozva fuss ki a világból / néped után” (202).

Az egész kötetre jellemző ez a típusú motívumhasználat, legyen szó rézszítáról, könyökcőről vagy akár nikkel szelfibotról. Nem marad el az önreflexió sem, ugyanis a *nem könnyű* bővelkedik olyan szövegekben, amelyek a versek működésmódjáról beszélnek: „szóval a szöveg még nincs meg / de a kellékek már összezsúfolódtak / akárha több darabról lenne szó” (*Kerítik* [80]); „kései kísérleti költészetembe keveredni fél / noha immár maga is látja nem fehér egerekkel / éppen hogy a sánta farkas fekete lányával dolgozom” (*Lábatlanok / avagy a kereszt megtalálása* [138–149]). Persze nem csak arról, hiszen a vers működésmódjának megértése vezet el a világ megértéséhez is, elbeszélőnk úgy fogadja be a világot, ahogyan megénekli, így ha közelebb kerül e megéneklés természetének megismeréséhez, akkor eljut magához és a világ hatásmechanizmusainak ismeretéhez is. Lerágja magát, egészen a tárgyak gyökeréig. A legtöbb ilyen írást a *Kibuggyan a vér a számon* című részben találhatjuk (91–249). Itt olvasható *Az a tatai is / avagy a szövegkódológép levédése* is, amelyben egy irodalmi esemény leírásával találkozunk, és ez a nagyformákról és a szövegszervezésről szóló siratóénekké változik át. Siratóénekké, mert a „nagyforma” bevezetése, Jugoszlávia és a Monarchia széthullásának feldolgozása a leghangsúlyosabb témái az írásnak, mely nem nélkülözi a repetitivitást és a zeneiséget sem. E történelmi egységek „szétcincálása” hasonlatos a Tolnai-történetek megakasztásához-feldarabolásához, a motívumok szétszakításához: „és meséltem tényleg végtelen / a monarchiáról talán / nagyformának nevezve az éppen / szétcincálódó jugoszláviát is / lévén hogy e nagyformákat / sajnos egyértelműen visszaigazolták / a későbbi események (kisformák)” (172). Így darabolódnak fel, és szerveződnek új rendbe a megénekelt történetek is.

De a különböző formák és szövegszervező elvek nem csak az irodalmi vagy tudományos műfajokból gyűrznek be a versekbe. A kulcs

valahol az érzékelés módjában keresendő, ugyanis a képeknek, hangoknak, illatoknak, textúráknak és tájaknak ugyanakkora jelentősége van az írásokban, mint az egyes megidézett életműveknek vagy formai átvételeknek: „ki dönti el mi ehető mi édes / mint a szar” (*Mi ehető mi édes* [53]); „és felragyogott a szemük / mind kék szeműek voltak / csak az én szemembe csöppent savó” (*A pesti partvis* [116]); „mind hosszabban álldogálva az estikeillatban / a birssajttá hűlő holdvilágban / (melyben kosztolányi szerint/dió van)” (*Estike* [250]). Ahogyan a nyelvi asszociáció trambulín egy következő gondolathoz, úgy egy szín vagy egy anyag is ilyen rugaszkodóvá válik. Ettől aztán a szövegek sokszor inkább emlékeztetnek egy filmre vagy egy képre, mint egy elbeszélhető történetre vagy érzésre. A külvilág elemei beivódnak a belső világba, és együtt, közösen állnak össze egy egésszé. Ezekre a nem textuális működésmódokra reflektálnak is az írások: a *Tapőr* című részben például többször témává is lesz a mozi, az itt olvasható szövegek pedig egyszerre járnak körül a filmszínház intézményét és követik le a mozgókép logikáját is. A szobrászat és a festészet is állandó témái a szerzőnek, aki emellett bizonyos jeleneteket, fogalmakat is színekhez és anyagokhoz hasonlít. Ahogy megragadja azok pontos érzetét, úgy mutatja meg, számára mit jelent az adott fogalom esszenciája és milyen hatásmechanizmust vált ki magából. Ugyanígy a zene is megkerülhetetlen, nem véletlenek az ismétlések, a megakasztások és szünetek, vagy az, hogy a kötet első ciklusa egy tangóharmonika márkájától, a Scandaltól kölcsönözte címét.

Ez az érzékiség olyan eleven szöveghúst eredményez, mely lüktet és dobog, akár a Balkán szíve, amelyről oly régóta énekel és mesél Tolnai Ottó. Ez a balkáni szív kidobogja magát minden kategóriából, hangja Orpheusz lantszavára emlékeztet. Sosem míves vagy mesterkélt, viszont aki meghallja, megérzi, az nem tud szabadulni tőle. Benne van az emberi kicsiség, a kisebbség, néhány száz év történelme, és a jelen ecet-, estike- vagy éppen rothadó illata is. Ebből talán kitűnik, hogy a *nem könnyű*vel kapcsolatban csak nagyon óvatosan tehetünk állításokat. A kötet valahogy úgy működik, mint egy kaleidoszkóp, amely szövegről szövegre fordul egy millimétert, míg végül teljesen körbe nem ér, s áll össze észrevétlenül egy új képpé, melyben a 360 fok megtételének minden pillanata benne van.

Háy János

Az öregtó feléEurópa Kiadó
Budapest, 2017

Kulcsár-Szabó Zoltán

AMIT AZ ÉN HÁTRA HAGY

Az életmű lírai tartományait összegző, 2008-as *Meleg kilincs* című válogatott kötet megjelentetése óta Háy János második alkalommal ad közre gyűjteményt újabb verseiből. *Az öregtó felé* a 2010-es, *Egy szerelmes vers története* kötet óta íródott verseket szervezi kompozícióba, még hozzá egy meglehetősen határozott elv szerint: a kötet szerkezete az életet úthoz, utazáshoz (itt inkább: valamiféle kiránduláshoz) hasonlító, ősrégi konceptuális metaforát újítja fel, oly módon, hogy mielőtt eljuttatná olvasóját a címben kitűzött öregtóhoz, az egyes versciklusokat néhány „pihenő” választja el egymástól, ahol vizet, almát, kenyeret, kekszet, majd „maradék vizet” vehet magához a túrázó. Az öregtó felé vezető út egy/az énnek az útja, életút, amelynek tétje voltaképpen nem más, mint annak a kérdésnek az – eddigi, például „földhözvágó” tapasztalatokról beszámoló recepció tanúsága szerint – kíméletlen körüljárása, hogy mi az, amit az/egy én végső soron e névmás alkalmazásával sajátjaként képes majd megtalálni vagy megőrizni, útja végéhez (vagy a kirándulás célpontjához) érkezve. Az út nyilvánvalóan veszteségek, csalódások, kiüresedések (akár, mint az még szóba kerül majd, jelentések kiüresedésének) sorozatával szembesít, az önmeghatározás olyasfajta kríziseivel, amelyek a kötet főszereplőjét, aki, nehezen eldönthető módon, lehet az én mint olyan vagy egy én, nem hagyják meg grammatikai vagy fogalmi absztraktságában – jellemzően a 20–21. századi

európai, (leginkább talán) városi élet keretei között (és az ezeket meghatározó társadalmi, családi stb. struktúrák és szerepminták által) formált én a kötet hőse, és ennek megfelelőek azok a szerelmi, családi, illetve – ritkábban – szociális vagy politikai krízistapasztalatok, amelyekről Háy széles panorámát nyújt – mint teszi-tette ezt újabb prózai munkáinak nem kis szeletében is.

Az öregtó felé verseinek poétikai arculata nem éri igazi meglepetésként a szerző korábbi lírai köteteinek olvasóit, még akkor sem, ha a korai költészet játékosabb hangvétele itt kevésbé érhető tetten. Gyakran egyszerű szerkezetű, jellemzően rövid, hat-nyolc szótagos sorokból építkező költeményekből épül fel a kompozíció, amelyek – Háytól megint csak nem idegen módon – látványosan többet bíznak a lírai műformák zeneiségére, mint a figuratív-képi dimenzióra. Ha egészen szabályos ritmikai vagy rímszerkezeteket nem is építenek ki ezek a versek, de viszonylag sűrűn élnek a rímelés, például a sok esetben domináns trochaikus-nőrímes lejtésű sorzárlatok, továbbá akár belső rímek és egyéb eufonikus eszközök akusztikus-zenei effektusaival, helyenként egyenesen a szóbeli előadás lehetőségeire (mondókaszerűsége, erősen ritmizált, távolról akár a rapszerű szóbeli előadásra) vonatkozó kérdést is megfogalmaztatva az olvasóval. A kompozíció szempontjából talán nem érdektelen, hogy a kötet vége felé, vagyis az öregkor élménykörére fókuszáló tematika megjelenésével viszont inkább egy epikusabb, helyenként aforizmatikus vagy anekdotikus szerkesztésű, az eufonikus eszközökkel immár jóval óvatosabban bántó versforma válik dominánssá, mely egyfajta monotóniát is kölcsönöz különösen az utolsó ciklusnak. Itt látszik a leginkább, de a kötet korábbi pontjain is megfigyelhető, hogy Háy versei kiteszik magukat az epikus-anekdotikus forma olyan vonzataiban rejlő esztétikai kockázatnak is, mint a csattanószerű, gyakran (mint például a *Nem szerette* című versben: „Mennyire kivert, / gondolta, megesett / magán a szíve, / belőlem minden / érzelmet az élet”) valamiféle paradoxonra épülő zárlat, melynek persze jelentős hagyománya van a modern magyar költészetben, például Szabó Lőrinc némely alkotói korszakára is lehetne hivatkozni, a kortársak közül pedig akár Oravecz Imre újabb költeményeire, amelyek, mint az később még említésre kerül, esetenként meglepő közelségben vannak *Az öregtó felé* némely darabjával.

Fontos sajátossága a kötet nyelvi világának a – különböző értelemben – „kész” nyelvi elemek vagy – egy Majakovszkij-formulát kölcsönvéve – „elölgártmányok” viszonylag sűrű alkalmazása. Elsősorban

a közkincszerűen funkcionáló szókapcsolatok vagy fordulatok jelenléte feltűnő, legyen szó köznyelvi klisékről, szólásokról, más típusú frázisokról, bibliai idézetekről – és persze irodalmiakról is, amelyek skálája a mindenki számára ismerősen csengő klasszikusoktól világirodalmi citátumokig terjed. Háy rendre oly módon vonultatja fel ezeket az idézeteket, hogy széttördeli, töredékformában építi be őket a versek szövegébe, vagy úgy, hogy egyszerűen kiszakítja őket eredeti értelemkontextusukból, vagy úgy, hogy egymással kombinálja, egymásba tördeli vagy egymásban tükrözteti a citátumait, irodalmi irodalmival, de akár irodalmi allúziót szólással egybedolgozva. Az előbbi esetre rögtön az előhangszerűen a kötet élére állított, pontosabban belső fülszöveggént kiemelt (és egy ponton Dieter Leisegang 1972-es, *Einsam und allein* című költeményére, az egykori „új szenzibilitás” egy antológiadarabjára emlékeztető) szöveg nyújt példát, amely – mint azt megtette korábban Parti Nagy a *Szódalovaglás* egy darabjában – az ismert Petőfi-vers egyfajta kontrafaktúráját valósítja meg („Itt van az ember, / itt van újra, / itt a feje, keze, lába, / itt a füle, szeme, szája, / itt az epéje, a mája, / itt a sorsa magára / hagyva vagy épp / együtt valaki mással, / itt van az ember, / itt van újra, / szép mint mindig”). A kötetnyitó vers (*Láttam őket*) alcíme, *The hollowman is howling*, két amerikai klasszikust, Eliotot és Ginsberget csengeti össze, de arra is akad nem egy példa, amikor – a *Nem ingere* versben – egy közismert Arany-sor egy szólás akusztikus kiindulását szétbontásában működik közre („Nem ingere se szemnek, / se szájnak, / Senkinek nem inge / és nem gatyája”), amelybe ráadásul nehéz nem belehallani a „nemi inger” formulát sem – mindezt nem sokkal később két másik szólás kombinációja is nyomatékosítja. Az *Úgy kelsz fel* című darabban egy köznapi frázis grammatikai transzformációja nyit utat ismét egy 19. századi klasszikus torzított idézéséhez („Nem emlékszel, ki vagy, / és mit kéne, ha volnál, tenned, / Idegen erők működnek benned. / Háznak volnál híve rendületlen”). Másutt, például az *Egyedül* című versben, egy szócsere révén eltorzított frazéma járul hozzá a vers címébe emelt kifejezés aktuális jelentéskörének megragadásához: „Egyedül lenni, mint / templomban az egér” – az *egyedül* itt valamiféle szegénységként is értendő, ami nyilván felveti a „gazdagság” vagy még inkább a ’valamivel rendelkezés, valamivel bírás’ mibenlétére irányuló, a kötetben végig központi mondható kérdést a vers és persze az egész kompozíció szemantikai hálózatában (az *Egerek* című darab bankszámla-kivonatokat rágsáló állatok képével kezdődik!) és így tovább. Utolsó idevonatkozó példaként legyen szabad még a *Ledobja*

című négysorost idézni, annak illusztrálásául, hogy az ilyesfajta citátumkombinációkból a populáris kultúra alkotásai sem hiányoznak, ez esetben József Attila híres verse egy szintén nem ismeretlen Kex-sláger szomszédságába lép: „Ledobja kék szemét az ég, / ledobja ruháját a fény, / mondd meg, ki vagyok, / ha vagyok, mért vagyok én.”

Noha nem mindig célszerű, sőt: célszerű inkább óvatosnak lenni az olyan értelmezési késztetésekkel szemben, amelyek egy megfigyelt poétikai sajátosságot az értelmezett szöveg valamely tematikus-tartalmi motívumának kiemeléseként vagy aláfestéseként igyekeznek funkcióhoz juttatni, itt mégsem igazán kockázatos arra utalni, hogy a fentebb jellemzett szövegalkotási mód által előtérbe állított benyomások vagy kérdések – például mit jelent a már rendelkezésre álló, kész megfogalmazások használata egy én önmagáról folytatott beszédében?; mit jelent az, hogy ezek a frázisok adott esetben szemantikailag félrevezető törmelékeként járulnak hozzá az én diskurzusának kiépítéséhez? stb. – nagyon erőteljes fénytörést kapnak azokban a krízisekben, amelyek a versbéli szubjektum öregtő felé vezető útját (amelyet a szerző egy interjúban „szétesésként” írt le) tagolják. Háy egyik központi kérdése ebben a kötetben ugyanis arra irányul, hogy miként tölthetők fel értelemmel azok a (szükségszerűen kliséként viselkedő) szavak, amelyek nem igazán hiányozhatnak egy én önleírásából vagy önmegértéséből – és amelyek (például az „élet” főnév, a „szeret” ige, illetve egyáltalán a „saját” vagy a hovatartozás különféle képzetait hordozó birtokviszonyok) ebben a kötetben rendre jelentésüket vesztettként, esetlegesként vagy önnön tagadásukkal egyenértékűként lépnek a színre: „kialudt, de nem belőled, hanem / benned valami, mondjuk, az élet” (*Énte*); „Nem szerette, / de megtartotta, / hogy legyen kinek / éjjel, részegen, / írni esemest, / hogy szeretlek, / holott nem. / [...] / Örült neki, / írta, hogy én is, / vagy én sem”; „szeretlek, ezt kell írni, / holott pont nem” (*Nem tudok*); „Egynek lenni közülük, / de egynek lenni” (*Otthon*). A kötet versei, végső soron legalábbis, azt a kérdést járják körül, hogy mi egy én, pontosabban fogalmazva azt, hogy mi mindenre referál, és persze referál-e bármire, mi kell ahhoz, hogy valami megragadhatóra referáljon ez a névmás. Innen nézve nyer jelentőséget az én és a te pozícióinak sokféle ütköztetése, így például egy gyakran egészen József Attila-i stílusú összegző-visszatekintő, leltározó modalitású önmegszólító szerkezet sűrű alkalmazása, de akár a fentebb már idézett *Énte* című költemény is, amelyik majdhogynem materiális értelemben emlékeztet a két névmás egymás (lét)feltételeként (is) megrajzolható viszonyára, és persze –

mintegy ellenpontként – az olyan, külső perspektívák is, amelyekben helyenként nehezen elhatárolható szomszédságban jelenik meg egy önmegszólító és egy vélhetőleg másik te-, illetve ő-szólam (például az *Az nevet, aki a végén* című versben: „s lám, mi lett belőled, / s persze az nevet, / aki a végén, / s most ő nevet, / ez nem kérdés, / nem itt, ahol látod, / majd otthon, / amikor beszámol / az öreg nőnek, / akit megtartott / egy életem át erővel” – nehezen eldönthető, az én vagy az ő szólamához tartozik az idézet első sora).

Bizonyára akad majd olyan kritikusa a kötetnek, aki túl szűkösnek fogja ítélni az ilyesfajta életútösszegzések perspektíváját, amely – egykét kivételtől eltekintve (ilyen lehet a fentebb idézett *Otthon* vagy az *Egykor*) – a családi élet magánszféráira, az öregedésre és más testi-biológiai folyamatokra fókuszál – nem mintha ezeknek ne volna politikai-szociális feltételrendszere és értelmezési kerete, de ezekre Háy versei, közvetlenül legalábbis, ritkán tekintenek ki. Még a legutóbb említett versben is, amely alcíme szerint egy – amúgy igen tanulságos – *Alkalmi költemény a Kádár-korról*, ugyanaz, nevezetesen az idő múlása bizonyul az egyetlen megragadható és az egyéni sorsra vonatkoztatva értelmezhető, bár értelemmel igazán el nem látható tapasztalatnak. Ez a tapasztalat uralja a kötet zárlatát, az öregő felé vezető út mondhatni ide vezet: az én itt leginkább saját testével való azonosságában kénytelen valamiképpen csatlakozni, valamint a visszatekintő összegzés lehetőségéről lemondani, vagy legalábbis azt valamiféle formális-tautologikus gesztusra redukálni. Ez utóbbi gesztusokról mondható el az, hogy sok párhuzamot találni számukra Oravecz Imre újabb, hasonló tematikájú és esetenként meglepően hasonló felépítésű öregségírájában (*A nap ára* vagy *A kezem* című versek szinte minden ellenállás nélkül foglalkoznak el a helyüket Oravecz *Távozó fa* kötetében, lásd például utóbbi zárlatát: „Megnézem, mit írtam, / mit ettem, mit ittam. / Ennyi maradt, / ennyi egy ember”).

Az út vagy a kirándulás végső pontja, mondhatni „célja”, az öregő az utolsó ciklusban ölt konkrétabb formát. Először a hiábavalóan, mert vízre leírt név képében ad hírt magáról (*Vízre*), majd a kötet voltaképpen *codájaként* elkülönített záróversben (*Mint akiben*) tárulkozik fel, ahol a tő képét a „megöregedett” nyálé készíti elő. Az út egy állott, kitisztítást igénylő, megzápult tónál ér véget, amelynek igazi gazdái azok a – szintén megöregedett – horgászok, akiknek „arra sem volt erejük, / hogy a tő körül a szemetet, / amit ők hagytak szét / valaha, üres / üvegek, zacskók / műanyag dobozok, / összeszedjék”. A Háy-kötet önorientá-

ciójaként kiemelt élet/út metafora itt kiélestitett megvilágításában, úgy tűnik, így néz ki az egyetlen lehetőség a visszatekintő számvetésre: az út végéhez közelítve mintha a saját múlt, a saját élet (valamiképpen: környezetszennyező) emlékezete gyűlne fel olyan üres vagy kiüresedett hulladékok formájában, amelyektől éppoly kevésbé lehetséges megszabadulni, mint ahogyan – éppen ezért – összegyűjtésük vagy összerendezésük is hiábavaló vállalkozásnak mutatkozik. Az, hogy ez a kettő (a hulladék összegyűjtése és eltávolítása) ebben a képben kézenfekvően egyazon műveletként képzelhető csak el, meglehetősen határozott állásfoglalásnak tekinthető a költészet gyakran magasztalt rekollekciós erejéről is.

Szálinger Balázs

360°

Magvető Kiadó
Budapest, 2017

Csécei Dorottya

A HAZASZERETŐ TOPOGRÁFIA FRAKTÁLSZIMMETRIÁJA

„Magában áll a hatalmas Öresund, és nem köt össze / [semmivel semmit” (40) – olvasom, miközben tízezer méter magasságban elrepülök fölötte, s az utasszállító 30×40 cm-es ablakán keresztül megpróbálom felfedezni Európa leghosszabb hídjának körvonalait, ám azokat csak sejthetem, hiszen innen fentről már térkép sem e táj. Az egymásba gabalyodó, gomolygó felhők „Álmos szemmel vonulnak” (*A skandináviai kirajzás* [32]) hóféhér batisztfüggönyként eltakarva minden földit, amint

azonban Szálingernél a nevezetes híd, végül a *kékből* mégis a *kékbe* vezetnek. Fehérbe hajló *kékszavar*. „Optikai csalódás” (40) – nyolc óránál járunk. Szálinger Balázs új kötetének cím nélküli nyitóversében ugyanekkor, „nyolc óránál”, a költő a környéket 360°-ban pásztázó (súlyom) tekintetét Franciaországra irányítja, ahol „kozák-horvát-magyar zászló alatt / barokk bombázóosztagok söpörnek / Párizs fölött át, aztán összenéznek: / mégsincs itt mondanivalónk” (7) – őket sem köti össze semmi. Reggel nyolcnál ugyan „elkezdődik a nap, / az oromra bükkök állanak”, ennek ellenére a további pillanatfelvételek sem kevésbé nyugtalanítóak: „fél kilencnél az invazív fajok [...] elrágcsálnak egy őshonos almát, kilenc óránál az iramszarvas” előtt nincs más, mint „kihalási bozót, negyed ötnél, ahogy sötétedik, / egyre látványosabban nincsen apa a tájban” (5–6) és így tovább. E vészjósló képsorok egyben kijelölik Szálinger Balázs 360° című kötetének tematikus súlypontjait, s a műhold-perspektíva speciális optikáján keresztül természet és történelem, környezet és kultúra, földtörténet és kulturális emlékezet közös térkép-ként olvasható, szimbiotikus egységben elválaszthatatlanul egymásra *rétegződik*. A természet Szálingernél már *nem pusztán* természet, az ember „kitörölhetetlen geológiai lábnyomát”¹ viseli magán, a történelem, illetve kultúra pedig nem *a* mindenkorai kultúráként, hanem akként értelmeződik, amely az előzőt felváltotta és a következőt pedig megelőzi. A természet azonban, úgy tűnik, kezdi megelégni az ember évezredes (önként)uralmát, lázadásra, partizánharcra készül, s „a berekben, a köd paplanja alatt / Minden hajnalban eligazítást tart [...] És kiosztja az illegalitás fegyvereit” (*A berek* [36]). A katasztrófa előtti nyomasztó csend posztapokaliptikus nyugalmat implicál, az ember szinte csak árnyék a távolodó horizonton, noha a térkép s a jegyzőkönyv (*Szakvélemény, Térképjelölések*) mint a természet birtokba vételének kvázi-hatalmi szimbólumai mégis az ember primátusát sugallják. *Fél hatnál* megérkeztünk az antropocentrikus tájköltészet korszakába.

Az ember birtokba veszi a tájat – „A föld betörni való vadló” (*Holvanmár* [18]) –, s birtokairól protokollt készít. A *Szakvélemény* című versben rögzített koordináták – „Az óholocén terasz a legdélebbi, 8.800 / jelzetű főmegtelepedés és a 8.800/1 és 8.778 jelzetű / megtelepedések között keskeny teraszszigetek formájában / jelentkezik” (13) – akár egy földmérő feljegyzéseiből kölcsönzött ready-made szövegek is lehetnének, a negyedik „strófától” („paragrafustól”) azonban eme

deskriptív, objektív-tudományos stílus egyfajta tárgyilagos líraisággal vegyül. Az „Elkülönülő, vékony rétegekben oxidáció következtében megbarnult emberi vér” (14) jelenlétét jegyző sorban az ember – az antropocén Paul Crutzen által felvázolt fogalmát alludálva, mely szerint a Földön hátrahagyott nyomainkat „semmilyen újabb közet- vagy növényi réteg nem képes eltüntetni”² – szimbolikusan is beleírja magát a természetbe. E tárgyilagosság a vers végére egyfajta – Szálinger korábbi köteteiből is ismert – „topográfiai hazaszeretet” formájában megnyilvánuló alanyisággal társul: „A területhez való emocionális kötődés, a felszíni / formák absztrakciója, megszemélyesítése, egyéb / jelentéstartalommal való felruházása népektől és koroktól / függetlenül állandó” (15). Amint a Principális-völgy, úgy a Szévíz és a Foglár patakok vidéke is új jelentéstartalmat nyer a ciklus nyitó versében: a négytagú családot szuronyosok kísérik ez utóbbi, „szinte még lakatlan” területre. Az erősebb egyén nem csupán a gyengébb ellen követ el erőszakot, hanem a természetre is rákényszeríti akarát – ez azonban nem mehet így örökké. „A hegyek összesúgnak / A völgy fölött” (*A Szévíz völgyéből a Foglár völgyébe* [11]), „A folyók egyre idegesebben vágódnak vissza, sietnek / [a legjobb / Mederbe, / mert a parton mindjárt fölberreg a betonkeverő” (18). A természet egyszer visszaveszi, ami az övé, s ekkor „A puszták fölött már erdei madár jár”. A „régí hódítók” emlékét, lenyomatát ekkor már csupán kőzetrétegek őrzik: a felszínen minden zavar-talanul zajlik majd tovább, és „semmi nem lengedez abból, amit egykor valakik éltek, / Hittek, szerettek, megjelöltek” (*Holvanmár* [18]). Az apokalipszis bekövetkeztéig azonban, amint eddigi történelmünk során, újabb hódítók jönnek, akik majd új dolgokban hisznek, új dolgokat szeretnek, új kultúrát építenek, majd *új*ból *régivé* öregszenek – tovább gazdagítva a földkéreg különböző rétegeit. Minden egyes felemelkedés és bukás egy-egy újabb 360°-os fordulat, időorsó, amit a ciklust záró, 1996 című költemény – kiváltképp a honfoglalás millecenáriumának kontextusában – még explicitebb módon kifejezésre juttat. „Ezerkilencszázkilencvenhat nyarán úszó lápszigetek / születtek a Kis-Balatonon”, amelyek „nem gyökereznek le, nem kapnak és nem / kérnek soha semmit, nem keresnek semmivel közösséget” (27), majd egy idő után megkapaszkodnak, megvastagodnak, s újabb rétegek rakódnak rájuk. A kisbalatoni lápszigetek keletkezés-, illetve fejlődéstörténete a magyarság honfoglalás óta eltelt mintegy ezeregy száz éves történetének – nem ke-

1 Eva HORN, *A holnapután időjárása*, Prae 2017/1., 42.

2 Uo.

véssé fájó iróniával és az aktuális viszonyokra is kiterjedő társadalomkritikával átszőtt – allegóriájaként is felfogható, amivel a vers egyúttal előkészíti a második (és a harmadik) ciklus politikai(bb) (táj)-költészetét.

Míg az 1996 című vers allegorikus olvasatában a népvándorlás honfoglaláskori víziója elevenedik meg, mely szerint a honfoglaló magyarok sokkal inkább bevándorlók, „behódolók”, „akik arra úsznak, amerre fúj a szél”, mintsem hódítók, addig a második ciklus első verse már a modern kori népvándorlási hullámra helyezi a hangsúlyt. *A kívándorlók szállodájának bizonytalan ambivalenciája*, a jobb élet egy „emeletes ágy melletti falra” (31) álmodott képsorai egy menekültszálló benyomását keltik, a második egységben a szocialista örökség ironikus nosztalgiába hajló megidézésével azonban maga Magyarország is átmeneti menekültszállóként értelmeződik. A kivándorlás, a kitelepülés a témája *A skandináviai kirajzás* című versnek is, noha ez a társadalomkritika kevésbé politikai, mint inkább kulturális aspektusait árnyalja. „Komp-ország megindult dühösen Kelet felé újra: egy kis sarka leszakadt a kompnak, ott maradt a nyugati partok táján vagy tízezer emberrel, mi lesz ezekkel?” (Ady Endre: *Ismeretlen Korvin-kódex margójára*). Szálinger versének egy erre adott lehetséges válasza szerint a diaszpóra-magyarok hasonlóan elkülönülő, „úszó lápszigetek”, akik ugyan nem asszimilálódtak a kinti, „őshonos” környezetbe (s nem is „invazív fajok”), de már hazájukkal való „emocionális kötődés”-ük is megszűnt. A haza, az otthon emléke már csak egy öröklött kulturális és nemzeti öntudat rekvizitumaként pislákol, amely olykor, „ha valaki szóba hozza a Balatont”, még fel-fellángol, ám rögtön ki is alszik, milyest a „fák te-tejét, mint egy vörös fűrészt / A felkelő nap fénye levágja” (32).

Az előző költemények alapján rekonstruált nagyobb gondolati ívet (a kultúrák kialakulásának, virágzásának és hanyatlásának analógiájára) a honfoglalás–honfeltés–honvesztés jelszavai mentén is értelmezhetnénk. Mindez madártávlatból (műhold-perspektívából) szemlélve egy olyan, 360°-os kört bezáró folyamatnak tűnik, amely „körbeérve” nem lezárul, hanem – a történelmi folytonosságból kiindulva – a mindenkorai viszonyoknak megfelelően újakezdődik, bizonyos értelemben ismétlődik. Nem lehet véletlen, hogy *A vihar nyugodt középpontja* (38) című vers (reflektálva annak médiumjellegére) a könyv közepén helyezkedik el, amennyiben megállapíthatjuk, hogy ezen körköröség – némiképp idealizált – képe legmarkánsabban e költeményben manifesztálódik. Míg az első és a második versszak egy egész társadalom képét zsugorítja egy mikroszkóp objektíve alá, addig a harmadik vers-

szak már a „területszerzés” és a „területfeltés” miatt folytatott háborúk „viharos, ricsajos, szörnyű” periódusait tematizálja, hogy a tragikus kört végül egy már nem is pusztán ironikus, hanem szinte szatirikus kép zárja, amely maga is egy a körön belüli körként értelmeződik: „Borul a tejpar, az istálló kiürül, / Az istálló kiürül, máshova megy a légy / Máshova megy a légy, nem jön vissza a fecske, // Nem jön vissza a fecske, nincs kit szeretni, / Nincs kit szeretni, nincs miért szaporodni, / Nincs miért szaporodni, borul a tejpar” (38). A mintegy bukolikus apokaliszt egy pillanatra ugyan felváltja egy némiképp Adyt idéző, bár szintén nem minden iróniát nélkülöző, indulatos, az erősebb győzelmét, a vért, az új mitológiát deklaráló képsor, a „vihar nyugodt középpontja” végül paradox módon mégis legitimálja azt, s kezdődik minden előről – esetlegesen más lefolyással, feltehetően azonban hasonló végkicsengéssel.

Az Ady-allúzió Szálingernél nem szokatlan, így talán a *Zuhatag* című, már a harmadik ciklusba sorolt kvázi-parainesis „papírcsónak”-ja és az „Ady-komp” közötti párhuzam gondolata sem túl merész vállalkozás. A költemény egy apa kisfiához intézett, (ál)imperatívuszokban megfogalmazott „intelme”, aki „vak volt és kicsi volt” és „Nem látta, hogy papírcsónakban ül, / Nem tudta, mit jelent abban ülni” (50). Bár a komp már Adynál sem „híd”, legfeljebb annak hazug illúziója (s itt, a hasonlatot megfordítva, visszautalok a recenzió elején említett Öresund híd „komp-jellegére” is), a papírcsónak metaforájából már az illúzió is hiányzik. Zuhatagtól zuhatagig sodorják a folyó kiszámíthatatlan hullámai a hajó könnyű testét, amelynek fala „nem egyszerűen fal. / Azon a falon túl nem tudni, hogy mi van. / Azon a falon túl amit mondanak, az van” (51). E tézisre épülnek az apának a költemény első öt egységében megfogalmazott, olykor a cinizmusig fokozott, de alapvetően keserűen ironikus intelmei, amelyek azonban a hatodik egységben visszafogott pátoosszá nemesednek – a szavak mögül eltűnik az irónia, amint az imperatívuszok elől az „ál”. Az örök eshetőségek hérakleitoszi zuhataga itt már inkább az örök lehetőségek meg nem szűnő zajlása, s líraiságában a „Legyél egy ötlet mellé adott megvalósítás” (54) „intelme” például a kötet egyik legszebb sora. A – természetesen nem kizárólagos – Ady-olvasat az apafigurát egyben a vátesz szerepére is predesztinálja, a népét a bűneiért és galádságaiért ostorozó költő soraiban pedig ismét a hazaszerető topográfia fraktálszimmetriája tükröződik.

E vátesz-tematika által a *Zuhatag*, amint az utána következő, Bődöcs Tibornak ajánlott – és tökéletesen eltalált – *Negyjegyű szám* című kétsoros a főként az első és a második ciklus között regisztrált átve-

zetésekhez hasonlóan tökéletes kiindulópontot, „hidat” jelenthetne a kötet művészetelméleti kérdésfeltevésekben is kifejezetten gazdag negyedik egységének vizsgálatához. Mivel azonban, mint tudjuk, napjainkban a nyugatra induló komp is gyakran keletre húz, a papírcsónakot pedig könnyen elfújja a szél, én is inkább a kerülőutat választom, és egy mindezidáig kevésbé recenzeált verssel zárom az elemzést. Kittenberger Kálmánt a legtöbben talán ismerik, valamint a róla elnevezett parlagi sast is sokan, ugyanakkor feltételezhetjük, hogy a magyar vadászirodalom klasszikusának méltán nevét viselő ragadozó 2013-ban történt megmérgezését és felgyógyulását, illetve azon ceremóniát, amelynek keretében a „miniszterelnök-helyettes úr” szabadon engedte e nagyobb testű madarat, viszonylag kevesen, talán csak a „tájmagazin” olvasói követhették nyomon.

A *Kittenberger* című költemény a bulvár világának gyanúsán csillogó kifutóján felvonultatott, álságos populizmus túsarkú illegetését neveltségessé tévő, fantasztikus aktuálpolitikai szatíra, ami részben ugyan *A százegyedik évről* is elmondható, míg azonban ennek „történetesei megeshettek volna bárhol Magyarországon”, addig a *Kittenberger* (újító) ereje annak diverz, indirekt referencialitásban rejlik. Szálinger-nél a természet, a táj mint denotátum korábbi költeményeiben (illetve eposzában, verses regényében és elbeszéléseiben) is fontos kiindulópont, a *360°* egyik nívumát azonban éppen az adja, hogy – a konfabulatív narratív struktúra, avagy az akár a végtelenségig leegyszerűsített költői képekből szőtt imaginatív háló nonreferencialitást sugalló elemei mint kvázi-dokumentatív referenciaforrások, visszakövethetők. Amint a kortárs (táj)költészetben, úgy Szálinger életművében is felfoghatjuk a *360°*-ot úgy, mint egy teljes kört – azonban csak egy, *A vihar nyugodt középpontja* által kiegyenlített, *360°*-os optika általi önvisszatérés, performatív folytonosság diagrammatikus ábrájaként. A *360°*-ban nem a forma az, ami forradalmat kiált, azaz nem a poétikum dekonstrukciója vagy a tudományos nyelv lírai re-kontextualizása az újítás – a háború előkészületei hermeneutikai síkon zajlanak, a természet élesíti fegyvereit, megelégtelve az ember általi, szünni nem akaró kizsákmányolást. Szálingernek ezzel a kötetével sikerült úgy beállnia a még mind a tudományos, mind a művészeti szcénában új és mindezidáig kevésbé reflektált trendnek számító antropocén-diszkurzusba, hogy közben korábbi költészetének „őshonos környezetét” is megóvta, s ez feltehetően nemcsak saját pályájának, hanem a magyar kortárs költészetnek is egy – ha nem is *360°*-os, de – fontos fordulópontja.

Rafi Lajos

Halottként él az IstenPolis Kiadó
Kolozsvár, 2017.

Vincze Ferenc

A MEGSZÓLALÁS IGYEKEZETE

Nehéz kontextualizálni és a kortárs magyar lírában elhelyezni annak a Rafi Lajosnak a költészetét, akit a gyergyószárhegyi cigány költőként szoktak emlegetni, már ha emlegetnek egyáltalán. Életében két kötetet jelent meg, 2007-ben a *Földhöz vert csoda* a L'Harmattanánál, míg 2012-ben, egy évvel halála előtt, *Az élet számlája* magánkiadásban. Legújabb, immár postumus verskönyve *Halottként él az Isten* címmel látott napvilágot, és összegyűjtött verseit tartalmazza, így az előző két kötet anyagán kívül fiatalkori zsengek, töredékek, kéziratban fennmaradt szövegek is felvételre kerültek. Mielőtt még azt gondolnánk, terjedelmes életműről van szó, fontos leszögezni: másfél száz oldalról beszélhetünk, egy éppen megkezdett vagy kialakulóban lévő életmű lenyomatáról. Úgy vélem, nem lényegtelen és mellékes ennek a megállapítása, hiszen meglehetősen ritkák azon szerzők, akiknek szövegeiből – legyen bár oly korai is haláluk – két megjelent verseskötet után postumus összegyűjtött kötetet rendeznek sajtó alá.

Ferenczi Attila, a kötet szerkesztője alapos munkát végzett, azonban a könyvhöz írt előszavában mintha a kultuszépítés útjára lépne. Egyrészt újra és újra Rafi Lajos sanyarú sorsát, szegénységét hangsúlyozza, mintegy ezt nevezi meg a versek egyik központi motívumaként, másrészt cigánysága és magyarsága közötti feszültség az, melyet a szövegek centrális kérdéseként látat: „Aki nem eléggé cigány a saját

tradícióihoz ragaszkodó kisebbségben, és nem eléggé magyar a többséget alkotó gyergyói-medencei magyar kisebbségben, az utóvégre a senki földjén, kiszorulva fogja átvirrasztani, illetve megsejteni a hátralévő mindennapjait. Ezt a kettős identitást felvállaló, de a kettőt egymással kibékíteni nem tudó költő a tehetetlenség büntudatától szenved, s a belőle fakadó tragikus életérzés ott lappang talán minden versnyi lélegzetvétele mögött” (5). Az etnikai identitásokból fakadó feszültség problematikája korántsem nyomja rá annyira bélyegét Rafi költészetére, mint amennyire azt az előszó hangsúlyozza, tovább a szegénység prezentációja ugyan erőteljesen jelen van e költészetben, viszont erről sem állítanám, hogy központi elem lenne. Mindezen kritikai megállapításokat azért tartom lényegesnek megtenni Rafi Lajos kötetéhez írt előszó kapcsán, mivel egy ilyen pretextus jelentős módon tudja befolyásolni azt, hogy az olvasó – legyen az laikus vagy esetlegesen kritikus – miként veszi a kezébe e könyvet.

Emellett Ferenczi írása arra is rávilágít, hogy mik voltak az összeállítás szempontjai: „A kötetbe összegyűjtött életmű darabjainak túlnyomó része szűk tizenhárom év alatt, 2000-től 2013-ig, a költő haláláig keletkezett. Mivel ez a termékenynek mondható alkotói időszak nem annyira hosszú, hogy megokolható módon, érdemlegesen korszakolni lehessen, a kötet szerkesztésekor nem tartottam elsődleges feltételnek, hogy a verseket szigorúan a keletkezésük ideje szerint rendezzem. Inkább úgy fűztem azokat egybe, hogy az olvasó a tematikák és motívumok koncentrikus ismétlődése mentén jusson a végkifejlet közelébe – mintegy a sejtések realizálódásának tanújaként” (5). A sajtó alá rendezés során a szerkesztő tehát nem a kronológiát követte, hanem a Rafi Lajos halála jelentette „végkifejlet” lenyomataként rendezte össze a verseket, hogy azokat olvasva mintegy megismerhessük és megérthessük a halálhoz vezető utat. Egy olyan célul, közben a verseket retrospektív rendszerező megoldást választott, amely egy erőteljes értelmezésben kínálja olvasásra Rafi Lajos életművét. Holott érdemes lett volna szem előtt tartani a kronológiát, és nemcsak azért, mert úgy az e lírában bekövetkező változásokat is tetten lehetett volna érni, hanem azért is, mert Rafi költészete nem egy kiforrott, sajátos hangon megszólaló líra, sokkal inkább a hangkeresés, a kísérletezés az, amivel jellemezhetjük. Éppen a megszólalás mikéntjeinek keresése az, ami miatt érdemes foglalkozni Rafi verseivel, és ennek változásait rejti el végeredményben az olvasó és kritikus szeme elől a kötet tematikus és célulvű elrendeztsége.

„Naiv voltál és bután bátor, / csak azt nem tudom fölfogni hirtelen, / hogy hová mélyedtél el, kis barátom?” (84) – írja *A láz* című szövegében Rafi, és a rövid vers egésze az idézett sorok végkicsengésével az önmegszólítást hangsúlyozza, egyúttal a lírai én egységének problematikusságát. A szubjektum megkettőződése és ennek érzékelése magas fokú (ön)reflexióról tesz tanúbizonyságot, amely más versekben is megfigyelhető. Ehhez az önreflexióhoz természetesen kapcsolódik a figyelés aktusa, mely megelőzi és így egyben annak feltétele is: „Mos-tanában sok mindent figyelek. / Itt kint fázom, s várom a hajnalt, / a sző-ke, deresedő kedvesemet. / Faggassam újra az életemet” (62). A *Szakmai levél barátomnak* című költemény figyelemre összpontosító sorai egyszerre jelzik a környezet iránt tanúsított kiemelt érdeklődést, ugyanakkor kiválóan mutatják, hogy a környezethez miként tartozik hozzá a megszólaló lírai én is, aki szintén a figyelem tárgya lesz. Éppen itt figyelhetjük meg, amint megkettőződik a szubjektum, magában a megfigyelésben válik ketté. A szemlélődés színrevitelét érhetjük tetten *A tudat ébredése* című darabban is, ahol viszont még inkább eltávolodik a megszólaló önmagától, még inkább tárgyiasul, hiszen a kívülről helyezett szempont ezt a distanciát tovább erősíti: „Egy deci csend s egy pernyi nyugalom, / vágyban ücsörgöm s öl az unalom. / Csapszékek ösztön-asztalánál / röhögnek rajtam a csillagok” (60).

A lírai én saját és mások általi megfigyelésének megjelenítése nem csupán a figyelés aktusára és az önreflexióra irányítja a figyelmünket, mindezt a megszólaló identitása felől is megközelíthetjük. A megszólítás alakzatában újra és újra változik a megszólított, hol a kedves vagy a feleség, hol Isten, hol egy barát vagy maga a cigányság az, aki beszédpartnerre válik. Így újabb és újabb viszonyokat fejthetünk fel, és ezen viszonyok változásán keresztül a lírai én önazonosságának változásait is megtapasztalhatjuk. A fentebb felsorolt partnerek és így viszonyok közül talán az Istennel való kapcsolat a legkiegyensúlyozottabb, talán ebben történik a legkevesebb változás: „A Föld tenyerén hever testem. / Istenem – én ma is elestem” (42); „Félig halottként él az Isten. Álmom erősíti, mint bátor” (53); „Bámulom a csorgó patakot. / Messze viszi én-jét, mely nagyobb / folyamokba érve mennydörög. / Istenkém, az éltem széttröött!” (94). Az állandóságot javarészt a partner megnyugtató és mindig számítható jelenléte adja, ugyanakkor ebben is történik némi változás: a „Félig halottként él az Isten” megállapításban már benne rejlik az elmozdulás, majd az *Ősz – 2010* című vers felkiáltásából – „[Fogva tartanak, néma Krisztusom!]” (88) – vádat érezhetünk ki, mely

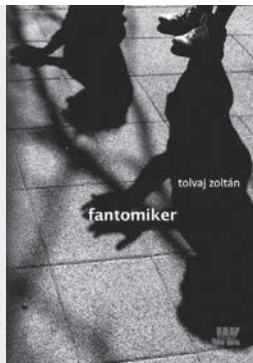
az általánosságban vett békés és tiszteletteljes viszony átalakulását jelzi, ahogyan hasonlóképpen vádat sejtet a magányra való utalás is: „Monologizálok magamnak. / Istenkém! – de magamra maradtam!” (120). Hasonló átalakulásként érthetjük Isten kizárólagosságának megszűnését is: „Röhögnek rajta az Istenek” (39); „S hogy törvénytápnám nem egészen tiszta? / Ezt döntik el néma istenek” (66); „Bocsánatra kész istenek / készítik el a Másvilágot” (69). Hogy az egyes szám leváltása többes számmal mennyire szándékos, vagy mennyire a változás jellemzője Rafi költészetében, nem derül ki teljesen, hiszen éppen a versek időrendben való közlésének hiánya teszi ezt számunkra eldönthetetlenné. Mindenesetre az megállapítható, hogy a transzcendencia osztódása erőteljesen jelen van, ugyanakkor ez nem feltétlenül jelenti a transzcendens hatalom megszűnését is – éppen ezért írtam fentebb, hogy ebben a viszonyban történik a legkevesebb változás.

A beszélő identitásának másik jelentős meghatározója a kedveshez, a feleséghez való viszony, az a másik, akinek tükrében az én talán a leghatározottabb, akivel szemben egyértelmű hangot képes megütni: „Ha Isten volnék, nem formálnálak újra, / maradj mellettem, mosolygó csodám. / Szemed tükrében fürdetem magam” (75); „Mellettem nőtt feleségem, / az én örök ellenségem” (51); „Szemei alatt a szép ráncok / a vad mezőkkel elsimulnak. / Csodás kis teste a néma őszben. / Csodás kis teste: hozomány” (46). Természetszerűleg nem konfliktus- és tragédiamentes a férfi–nő kapcsolat Rafi kötetében, viszont ennek bemutatásában és abban, ahogy ennek hangot ad a lírai én, található a legkevesebb bizonytalanság, kétely. És miközben az utolsó idézet éppen a testiséget, vagy továbbmenve: a nő testként kezelését emeli ki, mégis azt állapíthatjuk meg, hogy a társ hiánya az, ami visszavetül a megszólalóra, és a magányosság érzését erősíti fel.

Viszont nem mehetünk el szó nélkül a test felvetette problematika mellett sem, hiszen a „Csodás kis teste: hozomány” verssor a *Cigány hozomány* című szövegből származik, és mindez egy újabb tematikát nyit Rafi költészetében. A hozományként felfogott test a cigány hagyományhoz kapcsolódik, és oda kapcsolja maga a szöveg is – kellően tudatosan. Ez a tudatosság a saját származással, ennek sztereotípiáival való szembenézésben is megnyilvánul, hiszen e líra egyetlen pillanatig sem kerül meg ezt a kérdést. Már maga a kérdés ismételt felvetése jelzi, nem problémamentes a cigánysághoz való viszony. A versformákbeli megjelenés mellett (például a *Profán cigány dal* rölvasásszerű felépítése) több helyen is explicitté válik ennek vállalása, tudatosítása: „Kez-

dem megszokni ősiségem. / Szeretem e nehéz hűséget” (53); „Február rázza a szakállát, / a cigányok ezt gyengén állják” (54); „Rákfenés sors. Cigányok kínja. / Miért döntöttél a sötét sírba? / Miért az útra kiterítettél? / És csak neveltél. És csak neveltél” (67). Az identitás ezen aspektusa és ennek problematikussága minduntalan felmerül Rafi költészetében, és nem ennek kétségbevonása vagy megtagadása a jellemző, sokkal inkább az ezzel való szembenézés, az a típusú önreflexió, melyet korábban a lírai én kapcsán tárgyaltam. Már az is sokat elmond, hogy a származással, a cigány-léttel e líra folyamatosan szembe akar nézni, voltaképpen maga ez a szembenézés az, amely több esetben is ennek problematikus voltát érzékelteti. Eközben pedig elfogadása és rögzítése is megtörténik: „Vagyok cigány. / S a két szemem, azt mondják, hogy hamis. / Lehet igaz, döntsön az ég. / Engem a Nap tanít” (83).

Az önazonosság kérdése Rafi Lajos költészetében tehát Isten, a társ, a cigányság és a test viszonylatában kerül elénk, és úgy vélem, egyik lényeges közös pontja mindegyik kapcsolatnak a magány és annak fokozódó érzése. A megszólítások sorjázása gyakorta összekapcsolhatók a magány megszüntetésére tett kísérlettel, azonban úgy tűnik, ez a próbálkozás minduntalan elbukik. Míg a színre vitt lírai én törekvésének elbukása nem értékelhető negatívumként e költészetet illetően, addig a megvalósítás formai és poétikai kivitelezésének problematikussága annál inkább. Sok esetben azt tapasztalhatjuk, hogy e költészetben újra és újra kísérlet történik a nyelvi megformáltság megtalálására, ami némely esetekben tökéletesen, máskor részben vagy egyáltalán nem sikerül. Ezért jeleztem korábban, hogy sajnos tényleg hiányzik az időrendi elrendezettség, mivel abból éppen e kísérletezés változásai válhattak volna megpillanthatóvá. Azon nyelvi kísérletezés, mely kiemelt és sikerült pontjain a magány megszüntetésére tett törekvés elbukását jelzi. Mindez azért kivételesen izgalmas, mert a nyelvileg és poétikailag kevésbé sikerült darabok esetén úgy tűnik, mintha a megszólalás nyelvi akadályokba ütközne, és ezek az akadályok gátolják azt a beszédet, mely a magány ellenszere lehetne, holott – mint írtam – a sikerült versnyelv aztán pontosan az elbukás tényét rögzíti.

Tolvaj Zoltán

FantomikerJAK+Prae.hu
Budapest, 2016

Vigh Levente

FORMAVESZTÉS, ÖSZTÖNKÁROSULÁS

A *Fantomiker* rétegzett szöveguniverzumának egymásba nyíló terei mintha mind az olvasó, mind pedig a verssszubjektum számára egyféleképp volnának bejárhatók, egy csak nagy intenzitással végezhető helybenjárással, mely előbbit a kívülmaradás és a bennefoglaltság állapotai között tartja, utóbbinak pedig a még innen és a már túl pozícióit teszi egyidejűleg lehetővé. „A tüdő tágul, a lélegzet / nehéz, a poggyász súlya csak annyi, / amennyi. A megtett út nem juttat / se beljebb, se kijjebb, se arrébb” (*Békebeli tranzitállomás* [64]). De Tolvaj Zoltán legutóbbi kötetének gazdagsága, elmélyültsége, érzékisége ellenére is néha egészen vékonyknak tűnik a határ, hogy mikor válik ez a mozgás a befogadó részéről toporzékolássá.

A verssszubjektumnak viszont mindvégig elemi közegei maradnak a centrum és a periféria közti határhelyzetek, jellemzője továbbá az innen, a megrekedtségben kifinomodó perspektívából történő pásztázás. Izgalmas és magával ragadó a pontos megfigyelőkészségén alapuló tapasztaltsága, az ezáltal felsokszorozott, versről versre részlegességében újraszítálódó, sokszor máson és másokon tükröztetett „karaktere”, amely egyúttal önmaga megoszthatatlanságát és megismételhetetlenségét voltaképpen mégis a közöshöz képesti különbözőségében megmutatkozó egyediségével, kívülállásával állítja. Az identitás határhelyzet, egyidejűleg fennálló lehetőségek rögzíthetetlen, pillanatnyilag

összeálló konstellációja: „Egyszerre lenni brazilnak, cigánynak és zsidónak” (*Fürdőkúra: IV* [7]). Az én folytonos alakulása gyakran számolja fel a te kontúrjait is, az arcok elmosódnak, amint azokon keresztül önmagából is felmutat valamit: „Lekéstem a villámokat, amíg te magadra / borítottad az üres lakást. A zárok feszesen / kocogtak, és mint egykori távolugrók elmosódó / célfotóin, arcodba lebbent egy poros függöny” (46). És állandóan munkálkodik a fantomiker („Az ikerpárod helyetted / gondolkodik, tesz, mosolyog és meggebed” [35]), a verssszubjektum maga helyett és maga ellenében is cselekszik: „Összerezzensz. Nem tudod, épp ki végez / benned légzőgyakorlatot” (35). Ebben az „öszöntökárosult” szerepben mégsem válik cél nélkül önkényessé vagy kicsinyessé a beszéd, de rendszerint makacs és mindvégig vigasztalhatatlan, a versmonológokban döntésnek tűnik számos szükségszerűség és megválasztottnak a máshogy aligha végbemehető. Elsősorban az, ahogyan egyedül marad a saját szubjektum érzékelhetőségének más szubjektumoktól függetleníthetetlen tapasztalatával, amelyet egy felfüggeszthetetlen és kielégíthetetlen kallódásfolyamatban rövid és zártnak tűnő, mégis szervesen egymásra épülő és összekapcsolódó gondolat-egységekké szervez: „Ismerős, ahogy élsz, bárkivel / megszeretteted magad, aztán egyedül / lendülsz tovább” (74). Bár könnyen maga alá temetheti olvasóját ez a túláradó benyomástömeg és az annak elemeit zsongóan részletgazdaggá, nem egyszer képzavarokká összerendező versnyelv, a kötetet talán érdemes időnként letenni. Hagyni, hogy a szügesztív szövegek érzékisége és érzékletessége visszairányítsa olvasója figyelmét saját környezetére, ezen belül az egyszeriség kivételezett és kivettett állapotára, esetleg, ahogy e sorok íróját, az egyedüllét közönségi élményének generációs tapasztalatára. A *Fantomiker* egyik legnagyobb erőssége abban állhat, ahogy és amennyiféleképp képes eljut(tat)ni (olvasóját) a magány jelentősen különböző fokaira.

Amíg *A medve lépései* és a *Törésvessző* között a recenziók szinte egyöntetűen felismerik a közvetlen folytatatlagosságot és összecsengést, addig az új kötet már jelentősen más kérdésirányok felől látszik megközelíthetőnek, esetében a bevonódás másfajta lehetőségei kínálkoznak. Tolvaj Zoltán leginkább poétikai és esztétikai alapokon méltatott vagy vitatott első két kötetének a *Fantomiker* megemlékezően búcsút int, s bár kezdő versével mást ígér, hátrahagyja a rímek, a forma, a metrum jegyében kialakított és működtetett szövegeket. Amit a szerző e formaművészet bűvkörében fogant verseiből átemel, azok a jelentéssűrítő nyelvi megoldások, a kreatív képzettársítások és a rövid gondolategységeken

belül is egyszerre több mindenre ráirányított figyelem. Helyenként megmaradtak viszont a túlhajszolt képhalmazások („És most pocsolják / egy szénfűtéses vasalóval, / hogy hullámverésed csituljon – / mindez semmi ahhoz képest, / milyen mélyre merül majd / benned a króm.” [Chili bár –36]), és ezek mellett, bár csak elvétve, de megjelennek – kivált a narratív strukturáltságú versekben – az üresjáratok is. A forma immár nem tűnik keresetnek, sőt sokszor inkább találtnak, néhány versnél a ready made szövegalkotás alapjegyei is azonosíthatók (*A szív hamvad el; Szerelem*). A vitriolosággal együtt viszont eltűnik a játékos humor, melyben a többször felrótt manírosság gyakran kicsúcsosodni látszott – ez a merőben más alapokon nyugvó költészet ezzel felszámolta a bármikori feloldhatósága miatt jóformán csak pózként felvett, könnyen ismételt megrendültséget. Helyébe rezignált kibékíthetatlenség került, a legyintéseket felváltották a küzdelmesen kiharcolt és feltételeken megfogalmazott belátások. Viszont az új kötet bizonyos versmondait olvasva többször támadt az az érzésem, mintha a *Fantomiker* túlzottan is nagy lendülettel érkezett volna meg (vagy vissza) kortársai közébe; fel-felvillannak már sokszor és sokaknál látott, talán az utóbbi években közhelyekké is írt megoldások („Kihordaná az eszméletlenséget, / mikor a pánik alagsorában a lélek az idegen / természetére ébred, teljesen kitágul, egyszerre / észlel minden zajlást, térhajlatot, időben elvetélt / részletet, mint egy lassított bal esetben. Talán / ilyen lesz az a pillanat, amikor a kitárt ablakból / felível egy madárraj” [A szél külön nyelve – 12–13]). „Szinte a könyv összes verséből lehetne idézni jó, sőt elképesztő mondatkapcsolatokat, habár kevés olyan szöveg van a *Fantomiker*-ben, ahol ne érezhetnénk a továbbírás vagy a behelyettesítések lehetőségét” – írja kritikájában Boldogh Dezső.¹ Valóban megakasztanak, nemegyszer bosszantóak tudnak lenni az egyébként szárnyaló verssorok közé beékelődő, visszatérő egyenetlenségek vagy aránytévesztések, mégsem éreztem azt, hogy ezek ne tudnának szervesülni ebben a túltöltekezésekről és kiüresedésekről számadást végző „magánmitológiában”. Talán épp ebben mutatható fel a *Fantomiker* igazi ellépése a szerző első két kötetétől, a színrevitel és a színre vitt egymást kiegészítő és egymást erősítő kölcsönhatásban. Ahogy Kerber Balázs fogalmaz recenziójában: „Amíg az előző, *Törlesztet* című kötetben leginkább a nyelvi bensőségesség, a Parti Nagy-féle

nyelvjátékokat is megidéző beszédmód teremt valamifajta otthonközeget, ahogy erre Marno János utal a kötet fülszövegében, addig itt mintha már tudatossá és poétikailag is deklarálttá válna az a koncepció, hogy a szövegtér megképzése egyben a saját térnek is az építése.”² A formai merevség, lehatároltság által meghatározott mozgástér kibővül, a korlátozottan alanyi fókuszáltságú szövegek narratív és monologikus versbeszéddé alakulnak, amelyekben az ismerős toposzok és stílusimitációk már az én bolyongásának leképezésében, a viszonyhelyzetek kialakításában és kielezésében vesznek részt: „Aztán egy sín pár remeg az éjszakában. / Csuklók forgástengelyében álldogálok. / Egy halkan csukódó ajtó zárszavára / suhognak bennem metsző délibábok” (6).

A *Fantomiker* versei fellazítják a létezés és az abban történő tájékozódás olyan alapelemeit és -viszonyait, mint például a koherensnek és konzisztensnek tartott szubjektumszerkezet, a tér- és időkoordináták, illetve az ezekre történő rácsatlakozás lehetőségei a nyelv önmagán belüli feldúsításával. A legerősebb szövegek azok, ahol ezek az elbizonytalanított vonatkozásrendszerek átláthatóvá és átjárhatóvá válnak; a talált vagy késznek látszóvá alakított versek ezek, amelyek sziget-szerűen állnak a ciklusokra nem tagolt kötetben.

Ilyen *A szív hamvad el*, amely a krematóriumi munkálatok részletgazdag ismertetését és a hamvasztáskor átminősülő, átalakuló test klinikai pontossággal történő leírását végzi el: „A zsír, az izmok elégnek, a felszabaduló gőzök, / gázok táplálják az égést, de a kemencék kezelői / levegő befújásával szabályozzák a folyamatot. / Az emberi testből a szív áll ellen a legtovább / a gyorsított enyészetnek. A többi izom és szövet / rég elhamvadt, amikor az életünkben rengeteget / dolgozó izomdarab még izzó csomóként / pislákol a kemencében” (51). *A szív hamvad el*-ben nem áll fent az individuumok folyamatosan aktualizálódó, kölcsönható megértésének kérdéseket támasztó bizonytalansága. Ezzel együtt a versnyelv is letisztul, mintha a halál lenne az a küszöb, ahonnan már lehet a másiktól félreértések és félrevezetések nélkül beszélni. A másik szubjektum felszámolásával tiszta és átlátható viszonyok keletkeznek, nincs bennük öntükröződés. A *Szerelem*, a kötetzáró vers egy mélytengeri halfaj szaporodásának tárgyilagos leírásán keresztül viszi színre a veszteségekkel teli, önfelszámoló szerelmet, az én és az

1 BOLDOGH Dezső, *Szövegdelirium*, Irodalmijelen.hu 2017. 06. 13., <https://www.irodalmijelen.hu/2017-jun-13-1841/szovegdelirium>.

2 KERBER Balázs, *A „zugtálas” lehetőségei*, Kulter.hu 2017. 02. 27., <http://kulter.hu/2017/02/a-zugtalas-lehetosegei>.

általa látott/láttatott másik ideális metaforájának tűnnek ezek a lények, amelyek hozzászórtak a legtöbb testet összeroppantani képes nyomáshoz és az állandó sötétséghez. „Találkozáskor szorosan egymáshoz tapadnak, / összeolvadásuk nem lírai, leginkább csak végleges. / Kisvártatva a hím szíve leáll. Ritmusa már megzavarná / eggyé váló érrendszerüket. Teste a nőstény új végtagja lett” (90). A tárgyias versnyelv, a prózai kifejezőmód elemi erővel juttatja érvényre a legtöbb szövegben ott rejlő, de sokszor túlzottan is elmaszkolt, eleven gondolat- és tapasztalategyütteseket. A *Szerelem* plasztikus és transzparens. A cím rekontextualizálja a versben ábrázoltat, és a szöveg lassan bevezetett metaforizációval lépteti túl a megjelenített primér jelentésrétegein. Ekkor tud igazán elemi erővel és kifejezően működni a Tolvaj Zoltán-i versnyelv, amikor a különleges implikációrendszerek és a bevett közhelyek nem egymásra torlódnak, hanem lassan áramoltatva játszódnak egymásba. „Hormonok hatására időszakosan spermát fecskendez / a gazdaszervezetbe, mely közben a saját szöveivel élteti. / A közös vér összetételével és hőmérsékletével / feltámad egy új szövetség, lelket nem igénylő paktum” (91). Áttetszően fejeződik ki (és ezen a ponton megoldódni látszik) a *Fantomiker* folyton visszatérő problémája, az egzisztencia mozgalmasságának az a kettősége, hogy az énnel az individualizáló és dezindividualizáló tendenciák feszültségében akként kell(ene) kibomlania, hogy mindkettőt figyelembe veszi, mindkettőhöz közelít, de tudomásul is veszi egyidejű átfoghatatlanságukat. „A másik halála innentől egyiket sem érinti mélyen, / állagukból felszívódnak a nyelvtani személyek, / mielőtt alvó reflexeik szikrája öntudatra lobban / a közeg hideg méhébe oltott sötét utódaikban” (91). A kötet zárósortainak (*Átrium*) súlyos nyugalmát az ugyancsak emlékezetes apa-fiú versek bontják ki, amelyekben úgy tűnik, a fiú maga és felmenői számára is elszalasztotta beteljesíteni az utódként hordozott ígéretet, az ismétlődő, ciklikus körforgás megtörését. „Apa indul. Követem őt. Csend borul a házra. / Készülődnek. Anya külön-külön pénzt töm / zsebükbe. Nyugdíjat. Gallért igazít, szidja / apát a télihez képest vékony és slampos, / viseltes kabátért. Gyanakvó arcok. // Mennek inni. Apa és én. Nem látja senki, / egyik se sejti, hogy a másik – mindenki / inni megy” (43). Ami marad, hogy talán majd másokban kiigazítódnak saját hibái.

Nem tér haza és nem hagyja el otthonát az önmagát eltékozló fiú, mégis úton van, keres: a hétköznapi szituációk keresetlenségében komplexitást, majd a jelentésteli semmiségek összefüggései közt

betölthetetlen illeszkedési helyeket, megközelíthetetlen találkozási pontokat annak a mindig több énnel, aki oka és következménye, tárgya és alanya is kompenzatorikus keresőmunkájának. Fantomlények fantommozgása ez, sajátos „Szolipszizmus. / Fényderítés egy néma film noirban” (6). Ahol talán szabad és javasolt is az eltévedés.

2017. május–június

Repertóriumunk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2017. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent kötetekben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el.

A feldolgozott folyóiratszámok

Agria, 2017. 1.	Kalligram, 2017. 5., 6.
Alföld, 2017. 5.	Kortárs, 2017. 5., 6.
Élet és Irodalom, 2017. május 5., május 12., május 19., május 26., június 2., június 9., június 16., június 23., június 30.	Látó, 2017. 3., 4.
Életünk, 2017. 5.	Magyar Napló, 2017. 5., 6.
Eső, 2017. 1.	Mozgó Világ, 2017. 5., 6.
Ex Symposion, 2017. 1.	Múlt és Jövő, 2017. 2.
Forrás, 2017. 5., 6.	Műhely, 2017. 2.
Helikon (Kolozsvár), 2017. május 10., május 25., június 10., június 25.	Műút, 2017. 1.
Híd, 2017. 1–2.	Napút, 2017. 4.
Hitel, 2017. 5., 6.	Székelyföld, 2017. 5., 6.
Irodalmi Jelen, 2017. 5., 6.	Tiszatáj, 2017. 5., 6.
Jelenkor, 2017. 5., 6.	Új Forrás, 2017. 5., 6.
	Vár, 2017. 2.
	Vigilia, 2017. 5., 6.
	Zempléni Múzsza, 2017. 2.

Vers

1. ACZÉL Géza: *(színo)lira torzósztár*. álláspont. állástalan. állat. = Kalligram, 5/10–11. p.
2. ACZÉL Géza: *(színo)lira torzósztár*. alsóruha. alsós. álszemérem. = Forrás, 5/24–25. p.
3. ÁFRA János: *Ami a földé*. = Látó, 3/10. p.
4. ÁFRA János: *A barlang ébredése*. = Kalligram, 6/14–15. p.
5. ÁFRA János: *Tisztító főzet*. = Tiszatáj, 5/40. p.
6. ÁGH István: *Ártatlan szereplők*. = Kortárs, 6/13. p.
7. ÁGH István: *Discus hernia*. = Kortárs, 6/18–19. p.
8. ÁGH István: *Elvált özevegység*. = Kortárs, 6/15. p.
9. ÁGH István: *Eszembe sem jut*. = Magyar Napló, 6/3. p.
10. ÁGH István: *A forradalom halottai*. = Hitel, 5/33–34. p.
11. ÁGH István: *A forradalom legendái*. = Hitel, 5/34–35. p.
12. ÁGH István: *Földjeivel az ország*. = Székelyföld, 5/7–8. p.
13. ÁGH István: *A gyógyulás visszája*. = Kortárs, 6/20–21. p.
14. ÁGH István: *Haláljárás*. = Kortárs, 6/16. p.
15. ÁGH István: *Máskor ilyenkor*. = Hitel, 6/25–29. p.
16. ÁGH István: *Megenyhült fájdalom*. = Kortárs, 6/17. p.
17. ÁGH István: *Mire jut még idő*. = Kortárs, 6/14. p.
18. ÁGH István: *Műtét a semmiben*. = Kortárs, 6/19–20. p.
19. ÁGH István: *Székelykeve*. = Székelyföld, 5/5–7. p.
20. ÁGH István: *Szindbád 2017*. = Forrás, 6/27–29. p.
21. ÁGH István: *Útvesztő*. = Magyar Napló, 6/3. p.
22. ÁGOSTON Tamás: *Caliban*. = Tiszatáj, 6/50. p.
23. ÁGOSTON Tamás: *Hívás*. = Tiszatáj, 6/50–51. p.
24. AKNAY Tibor: *Amíg tudhatom*. = Agria, 1/288. p.
25. AKNAY Tibor: *Január*. = Agria, 1/288. p.
26. AKNAY Tibor: *Miniatűr*. = Agria, 1/288. p.
27. AKNAY Tibor: *Ráolvasó*. = Agria, 1/288. p.
28. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Az ajtón belül)*. = Agria, 1/188. p.
29. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Belépni)*. = Agria, 1/188. p.
30. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Katángkórók, számtartóvisek)*. = Agria, 1/188. p.
31. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Mint a tűz a bikavérrel)*. = Agria, 1/187. p.
32. AMBRUS Lajos: *Epitáfium*. = Vár, 2/31. p.
33. AMBRUS Lajos: *Pásztori ének*. = Vár, 2/31. p.
34. ANDRÁS László: *Délután*. = Műút, 1/4. p.
35. ANDRÁS László: *Nem fontos*. = Műút, 1/5. p.
36. ANDRÁS László: *Ötvenéves elmúltam*. = Műút, 1/3. p.
37. ANDRÁS László: *Sorompó*. = Műút, 1/5. p.
38. ANDRÁS László: *A telefon*. = Műút, 1/4. p.
39. ANDRÉ Ferenc: *Csak elhallgatni lehet*. = Látó, 3/5–9. p.
40. ANGA Mária: *Mögöttem fal*. = Agria, 1/18. p.
41. ANGA Mária: *A stációk*. = Agria, 1/18. p.
42. ANTAL Anita: *Huszáros idők rondója*. = Agria, 1/17. p.
43. ANTAL Anita: *Jó utazni most*. = Agria, 1/17. p.
44. ÁRMOS Lóránd: *Pastor John*. = Helikon, május 25. 5. p.
45. ARANY János: *A régi panasz*. = Látó, 3/109–110. p.
46. ASAF, Uri: *száraz szél hajtott*. = Műhely, 2/14. p.
47. ASAF, Uri: *téli halál*. = Műhely, 2/14. p.
48. BAGI István: *Belső fizimiskám*. = Agria, 1/185. p.
49. BAGI István: *D-dúr violín*. = Agria, 1/185. p.
50. BAGI István: *A bóbér sem*. = Agria, 1/185. p.
51. BAGI István: *Költők egymás közt*. = Agria, 1/185. p.
52. BAGI István: *Összefutottunk*. (lassított film). = Agria, 1/186. p.
53. BAGI István: *Urnafeleirat...* = Agria, 1/185. p.
54. BAKOS Gyöngyi: *Ezelőtt másbol*. = Híd, 1–2/14–15. p.

55. BAKOS Gyöngyi: *Snitt.* = Híd, 1–2/15–17. p.
56. BAKOS Gyöngyi: *Súrlódás.* = Híd, 1–2/17. p.
57. BALASKÓ Ákos: *Született özvegy.* = Műút, 1/28. p.
58. BALÁZS Imre József: *Elágazó sorsok erdeje.* (fészkek). (tűzikutya). (völgy). (aljasság). (elvétve). = Alföld, 5/29–30. p.
59. BALÁZS Imre József: *[Fakövület].* = Kalligram, 5/25. p.
60. BALÁZS Imre József: *[Ökológiai].* = Kalligram, 5/24. p.
61. BALÁZS Imre József: *[Parancs].* = Kalligram, 5/24. p.
62. BALÁZS Imre József: *[Sajátos].* = Kalligram, 5/25. p.
63. BALÁZS Imre József: *[Tengely].* = Kalligram, 5/25. p.
64. BARNA Júlia: *ködetetés.* = Napút, 4/87. p.
65. BARNA T. Attila: *Emlék nagyapámról.* = Agria, 1/204. p.
66. BARNA T. Attila: *Február.* = Agria, 1/204. p.
67. BARNA T. Attila: *Folyód vagyok.* = Agria, 1/204. p.
68. BARNA T. Attila: *Jégsziszegés.* = Agria, 1/204. p.
69. BARNA T. Attila: *Nyitott ablaknál.* = Agria, 1/204. p.
70. BARNA T. Attila: *Öled.* = Agria, 1/204. p.
71. BARTAL Klára: *Apám.* = Agria, 1/234. p.
72. BARTAL Klára: *A falánk pók.* = Agria, 1/235. p.
73. BARTAL Klára: *A három testvér.* = Agria, 1/235. p.
74. BARTAL Klára: *Örök szövetség.* = Agria, 1/234. p.
75. BARTAL Klára: *Rideg Karácsony.* = Agria, 1/234. p.
76. BARTHA Irénke, CSATÁNÉ: *Mosolya hóra parázslik.* = Agria, 1/200. p.
77. BARTÓK Ágnes: *ragozás.* = Napút, 4/99. p.
78. BARTÓK Ágnes: *reggel.* = Napút, 4/99. p.
79. BARTÓK Ágnes: *súly.* = Napút, 4/99. p.
80. BENEDEK Miklós: *A felfedezők.* = Napút, 4/6. p.
81. BENEDEK Miklós: *Az otthonulók.* = Napút, 4/6. p.
82. BENŐ Attila: *(fénypép).* = Agria, 1/19. p.
83. BENŐ Attila: *(bófolt).* = Agria, 1/19. p.
84. BENŐ Attila: *(ideiglenes párbuzamok).* = Agria, 1/19. p.
85. BENŐ Attila: *(kóristák).* = Agria, 1/20. p.
86. BENŐ Attila: *(kőtemplom).* = Agria, 1/19. p.
87. BERTÓK László: *Kiben van a hiba?* (Firkák a szalmaszára). Ember, 1. Ember, 2. Mentség. Lépcsőházi. Országházi. Úton álló. Vakond? Már csak. Tűnődő. = Vigilia, 6/427. p.
88. BÍRÓ József: *?* = Agria, 1/177. p.
89. BÍRÓ József: *!* = Agria, 1/175. p.
90. BÍRÓ József: *ám bejárat nincs.* = Agria, 1/175. p.
91. BÍRÓ József: *do it yourself.* = Agria, 1/175. p.
92. BÍRÓ József: *minek.* = Agria, 1/176. p.
93. BÍRÓ József: *ti.* ; = Agria, 1/176. p.
94. BÍRÓ Tímea: *Anyabaj.* = Tiszatáj, 6/3. p.
95. BÍRÓ Tímea: *Az éjszaka vasfoga.* = Látó, 4/22. p.
96. BÍRÓ Tímea: *Gyulladás.* = Irodalmi Jelen, 6/56–57. p.
97. BÍRÓ Tímea: *Ha még egyszer.* = Irodalmi Jelen, 6/57. p.
98. BÍRÓ Tímea: *Marhaszív.* = Tiszatáj, 6/4–5. p.
99. BÍRÓ Tímea: *Nem én voltam.* = Látó, 4/22–24. p.
100. BÍRÓ Tímea: *Opuntia tortispina.* = Tiszatáj, 6/3–4. p.
101. BÍRÓ Tímea: *Rekonstrukció.* = Látó, 4/21–22. p.
102. BÍRÓ Tímea: *Tisztogatás.* = Látó, 4/20–21. p.
103. BÍRÓ Tímea: *Várakozó ütem.* = Irodalmi Jelen, 6/56. p.
104. BIRTALAN Ferenc: *Cigányok.* = Eső, 1/56. p.
105. BIRTALAN Ferenc: *Futurológia.* = Élet és Irodalom, május 5. 14. p.
106. BIRTALAN Ferenc: *Szóvirág.* = Élet és Irodalom, május 5. 14. p.
107. BIRTALAN Ferenc: *Zoo.* = Élet és Irodalom, május 5. 14. p.
108. BOBORY Zoltán: *Hiány.* = Életünk, 5/51. p.
109. BOBORY Zoltán: *Kiültem a kertbe.* = Életünk, 5/52–53. p.
110. BOBORY Zoltán: *Lefagyott csillagképek.* = Vár, 2/47–48. p.

111. BOBORY Zoltán: *Román Károly a többieknél.* = Vár, 2/36. p.
112. BODA Edit: *Ridegen nevelt jószág.* Egy hal szemei. Vizenyős csillagokat látok. Csak szívem van. Platánmatrjoskák. Nem nővény vagyok. Algakatedrális. Mint egy tornádó. Macskakölykök. Barackfaliget. Így sügta fülembe. Másféle világosság. Testet nem érzektem akkor. Megütött. Utószó. = Élet és Irodalom, május 12. 17. p.
113. BODA Magdolna: *Anyám.* = Eső, 1/83. p.
114. BODA Magdolna: *Apám balmazállapota.* = Eső, 1/83. p.
115. BODA Magdolna: *apám utolsó útja.* = Műhely, 2/22. p.
116. BODA Magdolna: *Az eperfa alatt.* = Eső, 1/83. p.
117. BODA Magdolna: *úgy szerették.* = Műhely, 2/21. p.
118. BOGNÁR Anna: *Készülődés.* = Agria, 1/27. p.
119. BOGNÁR Anna: *A kulcs te vagy.* = Agria, 1/27. p.
120. BOGNÁR Anna: *Öröm, érzem.* = Agria, 1/26. p.
121. BOGNÁR Stefánia: *Újévi párbeszéd.* = Agria, 1/51. p.
122. BORDÁS Máté: *Szomjas, vörös sörényű.* = Eső, 1/92. p.
123. BORDÁS Máté: *Tűlfutott.* = Eső, 1/93. p.
124. BOZÓK Ferenc: *Évszakok.* = Agria, 1/28. p.
125. BOZÓK Ferenc: *Magányos vadász a szfv.* = Agria, 1/28. p.
126. BOZÓK Ferenc: *Mezőgazdasági verstan.* = Agria, 1/28. p.
127. BOZÓK Ferenc: *Rimbaud Pesten.* = Agria, 1/28. p.
128. BOZÓK Ferenc: *Szuropfény.* = Agria, 1/28. p.
129. BÖDECS László: *Esélytelen.* = Kalligram, 5/15. p.
130. BÖDECS László: *Megingathatatlan.* = Kalligram, 5/15. p.
131. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Búcsú Bodor Páltól.* = Irodalmi Jelen, 5/120. p.
132. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *A haszontalan táska.* = Irodalmi Jelen, 5/3–5. p.
133. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Hullámok tükreben.* = Irodalmi Jelen, 6/3. p.
134. BUDA Ferenc: *Foszlányok az időből.* = Magyar Napló, 5/3. p.
135. BUDA Ferenc: *Gyepűvidék.* = Forrás, 5/3–5. p.
136. BUDA Ferenc: *Két sóhaj.* = Magyar Napló, 5/4. p.
137. BUDA Ferenc: *Várom a vonatom.* = Forrás, 6/19–21. p.
138. BURJÁN GÁL Enikő: *Modern zseni.* = Napút, 4/86. p.
139. BÚZÁS Huba: *Feltámadáskor.* = Agria, 1/92. p.
140. BÚZÁS Huba: *Haramia-haragvás.* = Agria, 1/90. p.
141. BÚZÁS Huba: *Házmasternek, szerelmeim.* = Agria, 1/90. p.
142. BÚZÁS Huba: *Ihlehellet.* = Agria, 1/89. p.
143. BÚZÁS Huba: *Nyugtató.* = Agria, 1/90. p.
144. BÚZÁS Huba: *Remeték kocsmájához.* = Agria, 1/91. p.
145. BÚZÁS Huba: *Sírfeliratom.* = Agria, 1/89. p.
146. CAN TOGAY János: *Burnbank bazuútja.* = Műút, 1/14. p.
147. CAN TOGAY János: *Látogatóban Kantnál.* (versvázlat). = Műút, 1/15. p.
148. CAN TOGAY János: *Sigmund Freud rejtvénye.* = Műút, 1/14. p.
149. CELLER KISS Tamás: *infláció.* = Helikon, május 10. 10. p.
150. CELLER KISS Tamás: *egy sötét zsákban.* = Helikon, május 10. 10. p.
151. CZIGÁNY György: *Ajánék.* = Vigilia, 6/426. p.
152. CZIGÁNY György: *Dúdolni való.* = Vigilia, 6/426. p.
153. CSATÁNÉ BARTHA Irénke: *Esti csendben.* = Agria, 1/201. p.
154. CSATÁNÉ BARTHA Irénke: *Harangszó.* = Agria, 1/201. p.
155. CSATÁNÉ BARTHA Irénke: *Húsvétváró idők.* = Agria, 1/200. p.
156. CSATÁNÉ BARTHA Irénke: *A kedves közeleg.* = Agria, 1/201. p.
157. CSÁK Gyöngyi: *Szilánkok.* Még. Utánam. Éjszaka közelit. Otthon. = Agria, 1/238. p.
158. CSÁKY Anna: *A magyar Krisztus.* I. A fájdalom poklaiban. II. Megkötözve. III. Éneke piros virágaival. IV. A sugaras költő. V. A bánat iszapos gödrében. VI.

- A mindenség ágán. VII. Vaskerekek alatt. = Agria, 1/11–12. p.
159. CSEKE J. Szabolcs: *Egen, 2016.* = Agria, 1/25. p.
160. CSEKE J. Szabolcs: *Évfordulóra.* = Vár, 2/57–58. p.
161. CSEKE J. Szabolcs: *Közletről távol.* = Agria, 1/25. p.
162. CSEKE J. Szabolcs: *Lámpa kóma.* = Agria, 1/25. p.
163. CSEPCSÁNYI Éva: *hit és imádás.* = Agria, 1/77. p.
164. CSEPCSÁNYI Éva: *Karácsonyi korzó.* = Agria, 1/76. p.
165. CSEPCSÁNYI Éva: *Úton.* = Agria, 1/76. p.
166. CSETE Soma: *ha valami (exkaváció).* = Vigilia, 5/370–371. p.
167. CSETE Soma: *semmi pátoasz.* = Vigilia, 5/371. p.
168. CSOMA János, S.: *érik a kezdet.* = Agria, 1/105. p.
169. CSOMA János, S.: *látbatod* = Agria, 1/106. p.
170. CSOMA János, S.: *szerencsés vagyok.* = Agria, 1/106. p.
171. CSOMA János, S.: *tanul a tárgyakat szeretni.* = Agria, 1/105. p.
172. CSOMA János, S.: *Tehetsz?* = Agria, 1/105. p.
173. CSONTOS János: *Portorikó.* Gazdag kiadó. Sokminden. Lasz Piedrasz. Könyvbemutató. Szigetföld. Hippopotámusz. Szanhuáni szép napok. = Napút, 4/88–93. p.
174. CSONTOS Márta: *Állóképek.* = Agria, 1/72. p.
175. CSONTOS Márta: *Áramlatok.* = Agria, 1/71. p.
176. CSONTOS Márta: *Aurák találkozása.* = Agria, 1/73. p.
177. CSONTOS Márta: *Epilógus I.* = Agria, 1/48. p.
178. CSONTOS Márta: *In memoriam.* = Agria, 1/48–49. p.
179. CSORBA Béla: *Finnugrós.* = Híd, 1–2/13. p.
180. DEÁK Botond: *ébren.* = Kalligram, 5/33. p.
181. DEÁK Botond: *eltolódás.* = Kalligram, 5/33. p.
182. DEÁK Botond: *születés.* = Kalligram, 5/33. p.
183. DEMETER József: *Kivétel.* = Agria, 1/184. p.
184. DEMETER József: *Zeneiglen.* = Agria, 1/183. p.
185. DEMUS Gábor: *Ha azt mondom: Vers.* = Látó, 4/39–40. p.
186. DERES Kornélia: *DeGenerális.* = Tiszatáj, 6/48–49. p.
187. DEVECSERI Zoltán: *Nagy Gáspárra emlékezve.* = Agria, 1/40. p.
188. DIMÉNY H[ASZMAN]. Árpád: *hullám/törés.* = Helikon, június 25. 14. p.
189. DIMÉNY H[ASZMAN]. Árpád: *márciusi anziksz.* = Helikon, június 25. 14. p.
190. DOBAI Péter: *Eljönnek múltai évek, emberek...* = Kortárs, 6/26. p.
191. DOMOKOS Johanna: *E(c)setelem.* = Helikon, június 25. 6–7. p.
192. DRUBINA Orsolya: *Piaci reggel.* = Tiszatáj, 6/54. p.
193. EGYED Emese: *Levél a lélek ifúságáról.* = Látó, 3/37–38. p.
194. ERDŐDI Gábor: *Kis elégia.* (Füzérek). (Fejemen az ezüst fűszálak...). = Agria, 1/163. p.
195. ERDŐDI Gábor: *A maximalista sóbaja.* = Agria, 1/163. p.
196. ERDŐDI Gábor: *Őszi reggel, Melissza...* = Agria, 1/163. p.
197. ERDŐDI Gábor: *Szomoróda.* (Szonett-féle kérdések). = Agria, 1/163. p.
198. FALCSIK Mari: *Nefejejszokszorú I–VI.* részlet. Az idők előtt. Sebeszta Margit. Kisildi. Horváth Márti. Kovács Vali. Kele. = Eső, 1/57–61. p.
199. FALUSI Márton: *Október, utolsó áldozathozatal.* = Magyar Napló, 6/46–47. p.
200. FARKAS Anna: *Battisterio.* = Agria, 1/159. p.
201. FARKAS Anna: *Ca' d'Oro.* = Agria, 1/158. p.
202. FARKAS WELLMANN Endre: *Hannibal Lecter levele Starling ügynökhöz.* = Irodalmi Jelen, 5/27–28. p.
203. FAZEKAS József: *Anyám.* = Agria, 1/146. p.
204. FAZEKAS József: *Kagylóba zárva.* = Agria, 1/146. p.
205. FAZEKAS József: *Szárnya nőtt emlékem.* = Agria, 1/145. p.
206. FAZEKAS József: *Tangókaland.* = Agria, 1/145. p.

207. FECSKE Csaba: *Madarak.* = Agria, 1/69. p.
208. FECSKE Csaba: *Megpihensz.* = Vigilia, 6/458. p.
209. FECSKE Csaba: *A Ménes-patak.* = Agria, 1/69. p.
210. FECSKE Csaba: *Nem követted el.* = Vigilia, 6/457. p.
211. FECSKE Csaba: *Órség.* = Agria, 1/69. p.
212. FECSKE Csaba: *Seb.* = Vigilia, 6/457. p.
213. FECSKE Csaba: *Szappanbuborék.* = Vigilia, 6/457. p.
214. FECSKE Csaba: *Téli kép.* = Vigilia, 6/458. p.
215. FECSKE Csaba: *Zörgő nádasokban.* = Agria, 1/69. p.
216. FEHÉRVÁRI Judit, M.: *Búcsú.* = Agria, 1/211. p.
217. FEHÉRVÁRI Judit, M.: *A Hely.* = Agria, 1/210–211. p.
218. FEKETE Vince: *Kizökkent idő.* Membrán. A nulladik nap... A hiányzó H. Prizma. = Tiszatáj, 5/37–39. p.
219. FEKETE Vince: *Kizökkent idő.* Terepviszonyok. Részegség. A teremtés visszavonása. Áldozathozatal. = Élet és Irodalom, június 30. 17. p.
220. FEKETE Vince: *Nagytermészet.* = Irodalmi Jelen, 5/17–18. p.
221. FEKETE Vince: *Riadólánc. Kritikus távolság.* = Irodalmi Jelen, 5/19–20. p.
222. FEKETE Vince: *Vargaváros.* Bed disc. Miért is nem kell nekünk az ipari alpinista? Innap. Bronzvadász. = Látó, 4/5–11. p.
223. FEKETE Vince: *Vargaváros.* Erdőmező. P. E. Pánik. = Eső, 1/46–49. p.
224. FEKETE Vince: *Vargaváros.* Friss újság. Kinetofon. Tökeinfúzió. Tűszőnyeg. Eredményablak. Amerika. = Helikon, június 10. 6–7. p.
225. FELLINGER Károly: *Báronyszéken.* = Agria, 1/31. p.
226. FELLINGER Károly: *Installáció.* = Agria, 1/31. p.
227. FELLINGER Károly: *Most kezdődik.* = Agria, 1/31. p.
228. FELLINGER Károly: *Négysoros.* = Agria, 1/31. p.
229. FELLINGER Károly: *Szénakazal.* = Agria, 1/31. p.
230. FELLINGER Károly: *Vízkereszt.* = Agria, 1/31. p.
231. FENYVESI Ottó: *Trash Talk.* (fűj a szél vagy harangoznak). = Napút, 4/9. p.
232. FERENCZES István: *Drakula blues.* = Székelyföld, 5/9–20. p.
233. FILIP Tamás: *Haladék.* = Eső, 1/89. p.
234. FILIP Tamás: *Kibátrálás.* = Eső, 1/89. p.
235. FILIP Tamás: *Mindjárt, lebegve.* = Eső, 1/89. p.
236. FILIP Tamás: *Egy rétre.* = Eső, 1/88. p.
237. FILIP Tamás: *Sound.* = Eső, 1/88. p.
238. FILIP Tamás: *Zene esőre és végtagokra.* = Eső, 1/88. p.
239. FINTA Éva: *Marie haldoklása.* = Agria, 1/29–30. p.
240. GÁL Csaba: *Belső udvar.* = Vár, 2/48–49. p.
241. GÁL Csaba: *Magasra a szívárványig.* = Vár, 2/49. p.
242. GÁL Csaba: *Szavak embere.* = Vár, 2/48. p.
243. GÁT Anna: *A hám.* = Élet és Irodalom, május 26. 17. p.
244. GÁT Anna: *Persona 50.* = Élet és Irodalom, május 26. 17. p.
245. GÉCZI János: *...el.* = Híd, 1–2/12. p.
246. GÉCZI János: *Kíméletlenek.* = Híd, 1–2/11. p.
247. GÉCZI János: *...mandulafácscsa.* = Híd, 1–2/9. p.
248. GÉCZI János: *...visszacserélnek.* = Híd, 1–2/10. p.
249. G[ÉHER]. István László: *Bekeríti házát.* = Élet és Irodalom, május 19. 14. p.
250. G[ÉHER]. István László: *Bújdósódal.* = Kortárs, 5/10. p.
251. G[ÉHER]. István László: *Élni érdemes.* = Élet és Irodalom, május 19. 14. p.
252. G[ÉHER]. István László: *Hagyma.* = Mozgó Világ, 6/40. p.
253. G[ÉHER]. István László: *Nem nekem.* = Kalligram, 6/17. p.
254. G[ÉHER]. István László: *Nincs szeme.* = Kalligram, 6/16. p.
255. G[ÉHER]. István László: *Senkiföldjén.* = Mozgó Világ, 6/40–41. p.
256. GERGELY Ágnes: *1956–2016.* = Élet és Irodalom, május 19. 17. p.
257. GERGELY Ágnes: *Amikor imádkozom.* = Élet és Irodalom, május 19. 17. p.

258. GERGELY Ágnes: *Andersen a kastélyban.* = Élet és Irodalom, május 19. 17. p.
259. GERGELY Ágnes: *Januári éjszakák.* = Élet és Irodalom, május 19. 17. p.
260. GERGELY Ágnes: *Ónos eső.* = Élet és Irodalom, május 19. 17. p.
261. GERLEI Dávid: *Erdő.* = Új Forrás, 5/94. p.
262. GERLEI Dávid: *Haynau.* = Új Forrás, 5/93. p.
263. GERLEI Dávid: *Hazaút.* = Új Forrás, 5/92. p.
264. GÉCZI János: *Zsibvásár.* = Ex Symposium, 1/24–25. p.
265. GÖMÖRI György: *Aleppói helytörténész mondja.* = Élet és Irodalom, június 30. 14. p.
266. GÖMÖRI György: *Egy Arcimboldo-kép alá.* = Alföld, 5/28. p.
267. GÖMÖRI György: *Hasonlatok.* = Alföld, 5/28. p.
268. GÖMÖRI György: *Két napszak.* = Élet és Irodalom, június 30. 14. p.
269. GÖMÖRI György: *Petőfi kirándul Múrány várába (1847).* = Alföld, 5/27. p.
270. GÖMÖRI György: *Szerénytelen összevetés.* = Élet és Irodalom, június 30. 14. p.
271. GÖMÖRI György: *Útmuti.* = Alföld, 5/27–28. p.
272. GÓSI Vali: *A kereső.* = Agria, 1/32–33. p.
273. GÓSI Vali: *Misztériumok.* = Agria, 1/33. p.
274. GRANDPIERRE Attila: *Benned forog a világ kulcsa.* = Új Forrás, 5/83. p.
275. GRANDPIERRE Attila: *Az élet illata.* = Új Forrás, 5/80. p.
276. GRANDPIERRE Attila: *A tavasz üzenete.* = Új Forrás, 5/82. p.
277. GRANDPIERRE Attila: *Vándor a csillagfényben.* = Új Forrás, 5/81. p.
278. GRECSÓ Krisztián: *Amiből nekem kelene.* = Élet és Irodalom, június 23. 14. p.
279. GRECSÓ Krisztián: *Mire zöldül.* = Élet és Irodalom, június 23. 14. p.
280. GRECSÓ Krisztián: *Minden apróságban.* = Élet és Irodalom, június 23. 14. p.
281. GYÁRFÁS Endre: *Újabb ének a pesti ligetről.* = Élet és Irodalom, május 12. 14. p.
282. GYÖRI László: *Ami még hátravan.* = Forrás, 6/56–57. p.
283. GYÖRI László: *Fénykor.* = Új Forrás, 6/63. p.
284. GYÖRI László: *Főlakasztották Füvesit.* = Forrás, 6/55. p.
285. GYÖRI László: *Gyógytorna.* = Új Forrás, 6/64. p.
286. GYÖRI László: *A hegyi ház.* = Műhely, 2/9–10. p.
287. GYÖRI László: *Mécsláng.* = Új Forrás, 6/62. p.
288. GYÖRI László: *A nagy magány.* = Műhely, 2/9. p.
289. GYÖRI László: *A nyugalom.* = Új Forrás, 6/61. p.
290. GYÖRI László: *Páva.* = Hítel, 5/42. p.
291. GYÖRI László: *A rossz tanár.* = Forrás, 6/53. p.
292. GYÖRI László: *Sorok a végtelenről.* = Hítel, 5/43. p.
293. GYÖRI László: *Téavők.* = Forrás, 6/53–54. p.
294. GYUKICS Gábor: *bősök nélkül.* = Jelenkor, 5/580. p.
295. GYUKICS Gábor: *múltnak élő indián.* = Jelenkor, 5/581. p.
296. HABOS László: *Gyertyalángban.* = Napút, 4/95. p.
297. HABOS László: *A temetőkert csendje.* = Napút, 4/95. p.
298. HADNAGY József: *Csillagszerver.* = Agria, 1/134–135. p.
299. HALMAI Tamás: *Közbenjárók.* = Vigilia, 6/445–446. p.
300. HALMAI Tamás: *Mint az angyal.* = Vigilia, 6/445. p.
301. HALMAI Tamás: *A Mozdulatlan Áramlás.* = Vigilia, 6/445. p.
302. HALMAI Tamás: *Világmadár.* = Vigilia, 6/444. p.
303. HARKAI VASS Éva: *2016: Dance macabre.* Apokrif. = Forrás, 5/73–74. p.
304. HARKAI VASS Éva: *A folyónál.* = Forrás, 5/73. p.
305. HARKAI VASS Éva: *o. o. mint íróasztal és a tárgyak.* (ment-e elébb). = Forrás, 5/72. p.
306. HÁRS György Péter: *2014. február – Platon megőrül.* = Múlt és Jövő, 2/118. p.
307. HÁRS György Péter: *Csakhoggy.* = Múlt és Jövő, 2/88. p.
308. HÁRS György Péter: *...-ik szonett helyett.* = Múlt és Jövő, 2/119. p.

309. HÁRS György Péter: *Jézus és a parafrázis.* = Múlt és Jövő, 2/118. p.
310. HÁRS György Péter: *A kukázó.* = Múlt és Jövő, 2/69. p.
311. HÁRS György Péter: *Mutatvány hajnali 4-kor.* = Múlt és Jövő, 2/69. p.
312. HÁRS György Péter: *Őnarckép kutyával.* = Múlt és Jövő, 2/119. p.
313. HÁRS György Péter: *Piac.* = Múlt és Jövő, 2/68. p.
314. HÁRS György Péter: *Propolisz.* = Múlt és Jövő, 2/124. p.
315. HÁRS György Péter: *Vannak.* = Múlt és Jövő, 2/88. p.
316. HARTAY Csaba: *Alvók közül.* = Kalligram, 6/36. p.
317. HARTAY Csaba: *Áprilisi ébredés.* = Kalligram, 6/34. p.
318. HARTAY Csaba: *Piros viasz.* = Kalligram, 6/36. p.
319. HARTAY Csaba: *A színek kikiáltása.* = Kalligram, 6/35. p.
320. HARTAY Csaba: *A szomszéd évszaktól atkőszön valaki.* = Kalligram, 6/35. p.
321. HARTAY Csaba: *Távzásod elé.* = Kalligram, 6/34. p.
322. HÁY János: *Bomlás.* = Eső, 1/44. p.
323. HÁY János: *Egyszer még.* = Eső, 1/44. p.
324. HÁY János: *Házaspár.* = Eső, 1/44. p.
325. HÁY János: *Nem akartam.* = Eső, 1/44. p.
326. HÁY János: *Olyan cselekedetek.* = Eső, 1/44. p.
327. HÁY János: *Van neki.* = Eső, 1/44. p.
328. HEGEDŰS Gyöngyi: *Súlypontemelkedés.* = Új Forrás, 5/57–58. p.
329. HEVESI Judit: *Alfonz.* = Élet és Irodalom, június 16. 14. p.
330. HEVESI Judit: *Kiadói ügyek.* = Élet és Irodalom, június 16. 14. p.
331. HEVESI Judit: *Parkolózóna.* = Élet és Irodalom, június 16. 14. p.
332. HOLLÓ József: *Bűnbánat.* = Agria, 1/157. p.
333. HOLLÓ József: *Fényre vágyva.* = Agria, 1/155. p.
334. HOLLÓ József: *Egy időtálló arcél.* = Agria, 1/157. p.
335. HOLLÓ József: *Ködökbe falazva.* = Agria, 1/155. p.
336. HOLLÓ József: *Léttörvény.* = Agria, 1/157. p.
337. HOLLÓ József: *Március végi töprengő.* = Agria, 1/156. p.
338. HOLLÓ József: *Nyergestetői mementó.* = Agria, 1/157. p.
339. HOLLÓ József: *Záporra írt zene.* = Agria, 1/155. p.
340. HORVÁTH Benji: *Az eső szaga.* = Helikon, május 10. 12. p.
341. HORVÁTH Benji: *A részeg Hubble.* = Helikon, május 10. 12. p.
342. HORVÁTH Benji: *Rétegek.* = Helikon, május 10. 12. p.
343. HORVÁTH Benji: *Soha egy város.* = Helikon, május 25. 13. p.
344. HORVÁTH Veronika: *felzabál.* = Irodalmi Jelen, 6/50. p.
345. HORVÁTH Veronika: *bírvásárákoztatás.* = Irodalmi Jelen, 6/49. p.
346. IANCU Laura: *A kövek búsége.* = Irodalmi Jelen, 6/30–31. p.
347. IJJAS Tamás: *A bölcsességéről.* = Élet és Irodalom, június 16. 17. p.
348. IJJAS Tamás: *Emlékezni, amire nem lehet emlékezni.* = Élet és Irodalom, június 16. 17. p.
349. IJJAS Tamás: *A feltékenységről.* = Élet és Irodalom, június 16. 17. p.
350. IJJAS Tamás: *Hiba.* = Élet és Irodalom, június 16. 17. p.
351. IJJAS Tamás: *Nem száll fel semmi.* = Élet és Irodalom, június 16. 17. p.
352. ILLYÉS Krisztina: *bizalom.* = Irodalmi Jelen, 5/54. p.
353. ILLYÉS Krisztina: *felejtés.* = Irodalmi Jelen, 5/53. p.
354. ILLYÉS Krisztina: *kínzás.* = Irodalmi Jelen, 5/54. p.
355. ILLYÉS Krisztina: *kívánság.* = Irodalmi Jelen, 5/54. p.
356. ILLYÉS Krisztina: *nincstelenség.* = Irodalmi Jelen, 5/54. p.
357. ILLYÉS Krisztina: *önzés.* = Irodalmi Jelen, 5/54. p.
358. ILLYÉS Krisztina: *utánad.* = Irodalmi Jelen, 5/53. p.
359. IZSÓ Zita: *Belső naprendszer.* = Kalligram, 5/40. p.
360. IZSÓ Zita: *Csücsdész.* = Kalligram, 5/43. p.
361. IZSÓ Zita: *Fakír.* = Kalligram, 5/41. p.
362. IZSÓ Zita: *Magánbiológia.* = Kalligram, 5/39. p.

363. Izsó Zita: *A pusztulás létigéi.* = Kalligram, 5/40. p.
364. Izsó Zita: *Víz alatti felvétel.* = Kalligram, 5/42. p.
365. JAGOS István Róbert. *Csillaghalál.* = Agria, 1/78. p.
366. JAGOS István Róbert. *Kijelentések.* = Agria, 1/78. p.
367. JAGOS István Róbert. *neonfreskó.* = Agria, 1/78. p.
368. JAGOS István Róbert. *A vers.* = Agria, 1/78. p.
369. Jász Attila: *Befejezetlen kép.* = Vigilia, 5/355–356. p.
370. Jász Attila: *Fák üvegéből.* (bölcs, ülés). (hó, hullás). (bambusz, roló). (meztelen, fák). (idő, kiesés). (zúz, marás). = Műhely, 2/27–29. p.
371. Jóna Dávid: *abogy leng a hinta az almafán.* = Agria, 1/75. p.
372. Jóna Dávid: *mi már nem állunk lábujjhegyen.* = Agria, 1/74. p.
373. JUHÁSZ Attila: *egy.* = Műhely, 2/13. p.
374. JUHÁSZ Attila: *emelkedés.* = Műhely, 2/13. p.
375. JUHÁSZ Attila: *Szoba.* = Műhely, 2/13. p.
376. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Akit a gyerekek szájába vett ujjakkal néznek.* = Vár, 2/73. p.
377. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Don Juan.* = Vár, 2/73. p.
378. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Fantomvers.* = Vár, 2/73. p.
379. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Ötnegyedes időben.* = Vár, 2/73. p.
380. KAKUK Tamás: *Idegen virradat / Dickinson.* = Műhely, 2/15. p.
381. KAKUK Tamás: *Levéltelen vadon / Tar-kovszkij.* = Műhely, 2/15. p.
382. KAKUK Tamás: *Menekülés mind / Stevens.* = Műhely, 2/16. p.
383. KAKUK Tamás: *A pont a pín / Tandori.* = Műhely, 2/15. p.
384. KALÁSZ László: *56 október.* = Magyar Napló, 6/32. p.
385. KÁLDI Zoltán: *Ecce homo!* = Vár, 2/60–61. p.
386. KÁLIZ SAJTOS József: *Éppen úgy fekszem, mint.* = Agria, 1/107. p.
387. KÁLIZ SAJTOS József: *Már nem zörömbölök ajtódon.* = Agria, 1/108. p.
388. KÁLIZ SAJTOS József: *Megszakad szép imádkozásunk.* = Agria, 1/108. p.
389. KÁLIZ SAJTOS József: *Nagypéntek volt.* = Agria, 1/107. p.
390. KÁNTOR Péter: *Arannyal.* = Látó, 3/41. p.
391. KÁNTOR Péter: *A fehérló.* = Élet és Irodalom, május 26. 14. p.
392. KARACS Andrea: *Egy április.* = Mozgó Világ, 5/48. p.
393. KARACS Andrea: *Próbababák.* = Mozgó Világ, 5/48–49. p.
394. KARACS Andrea: *Tök és lánc.* = Mozgó Világ, 5/49–50. p.
395. KARÁCSONYI Zsolt: *Cantus Firmus.* = Székelyföld, 5/21. p.
396. KARÁCSONYI Zsolt: *Esti metró. Utóhang.* = Helikon, május 25. 5. p.
397. KARAKÓ Ádám: *Felajong.* = Új Forrás, 5/91. p.
398. KARAKÓ Ádám: *Meghasad az emberekben a tudat.* = Új Forrás, 5/88. p.
399. KARAKÓ Ádám: *Megtört fények.* = Új Forrás, 5/87. p.
400. KARAKÓ Ádám: *Egy országszegleti ponton.* = Új Forrás, 5/90. p.
401. KARAKÓ Ádám: *Papírfecnik.* = Új Forrás, 5/89. p.
402. KARINTHY Frigyes: *Tükör nyájas bájo kérem senkinek bajó.* = Jelenkor, 5/591. p.
403. KASSÁK Lajos: *Új versek, 1923.* 29. (Ködöt itatunk a szívünkkel). 30. (Fiúk szeretik a lányokat). = Látó, 4/109–110. p.
404. KEMÉNY Gabriella: *Házások.* = Irodalmi Jelen, 6/11. p.
405. KEMÉNY Gabriella: *„az holnapra csúnya lesz”.* = Irodalmi Jelen, 6/13. p.
406. KEMÉNY Gabriella: *Mátrix.* = Irodalmi Jelen, 6/12. p.
407. KEMÉNY Gabriella: *Second Star to the Right.* = Irodalmi Jelen, 6/12–13. p.
408. KEMÉNY Zsófi: *Hüvelyes zsenge borsó.* = Élet és Irodalom, május 5. 17. p.
409. KEMÉNY Zsófi: *Kudarc.* = Élet és Irodalom, május 5. 17. p.
410. KEMÉNY Zsófi: *Kukacfa.* = Élet és Irodalom, május 5. 17. p.
411. KEMÉNY Zsófi: *Prága.* = Élet és Irodalom, május 5. 17. p.
412. KEMÉNY Zsófi: *Tulajdonképpen szeretnéd.* = Élet és Irodalom, május 5. 17. p.
413. KENÉZ Ferenc: *Az Arany Jánost ünneplő Nagyszalontának. Zárókövek, nyitósza-*

- vak. Vasmariska. Szalonta malmai. = Látó, 3/42–46. p.
414. KERÉK Imre: *Balaton anizs.* = Magyar Napló, 6/24. p.
415. KERÉK Imre: *Egy Lorca-román prafrázisa.* (A hűten menyecske). = Kortárs, 5/25–26. p.
416. KERÉK Imre: *Szavak terelője.* = Magyar Napló, 6/24. p.
417. KERÉK Imre: *Utánunk.* = Agria, 1/144. p.
418. KERÉK Imre: *Visszhang.* = Agria, 1/144. p.
419. Kiss Benedek: *Álmodni is, csalódní is.* = Hítel, 6/41. p.
420. Kiss Benedek: *Babaváró.* = Napút, 4/98. p.
421. Kiss Benedek: *Az idő családja.* = Napút, 4/98. p.
422. Kiss Benedek: *Nyelvem! Anyanyelvem!* = Hítel, 6/40–41. p.
423. Kiss Benedek: *Ordas muskátliillat.* = Hítel, 6/42. p.
424. KORPA Tamás: *Okrúhly laz.* = Alföld, 5/30–31. p.
425. KOVÁCS András Ferenc: *A nyelszi bárdok.* = Látó, 3/47–51. p.
426. KOVÁCS András Ferenc: *Requiem londoni színházakért.* Dies irae. Liber scriptus. Kyrie. = Élet és Irodalom, június 2. 17. p.
427. KOVÁCS Antal: *Romvárosok csönd-elégijája.* = Magyar Napló, 5/10. p.
428. KOVÁCS Rita: *Üvegház.* = Műút, 1/42. p.
429. KÖKÉNY Éva: *Éhség.* = Agria, 1/228. p.
430. KÖKÉNY Éva: *A lélek szentélyében.* = Agria, 1/228. p.
431. KÖKÉNY Éva: *Rohanás.* = Agria, 1/228. p.
432. KÖKÉNY Éva: *Zene és csend csodája.* = Agria, 1/228. p.
433. KÖRÖSSI P. József: *Angyal hófúvásban.* = Eső, 1/45. p.
434. KÖRÖSSI P. József: *Váradí battyúk Benedekszabolcsnak.* = Eső, 1/45. p.
435. KUJON Ferenc: *hajléktalan költő balladából.* Testamentum. Ajánlás. Sírfelet. Ajánlás. = Életünk, 5/28–29. p.
436. KUN Árpád: *El kéne tűnni.* = Helikon, május 10. 3. p.
437. KUSTOS Júlia: *gyermekláncfű.* = Műút, 1/40. p.
438. KUSTOS Júlia: *Hamlet.* = Műút, 1/40. p.
439. KUSTOS Júlia: *egy pont.* = Műút, 1/41. p.
440. KÜHNE Katalin: *Ikon-arcod felfénylik.* = Agria, 1/268. p.
441. KÜHNE Katalin: *Lassú tánc.* = Agria, 1/269. p.
442. KÜHNE Katalin: *Óseid áldása kísér.* = Agria, 1/268. p.
443. KÜRTI László: *bevakult tükör.* = Magyar Napló, 5/44. p.
444. KÜRTI László: *Szívóhús-üzem.* = Magyar Napló, 5/44. p.
445. LANCZKOR Gábor: *Medium High.* = Forrás, 5/22. p.
446. LANCZKOR Gábor: *Nyolcsoros.* = Forrás, 5/23. p.
447. LANCZKOR Gábor: *Szökött Cézanne.* = Forrás, 5/23. p.
448. LÁNG Orsolya: *A barát.* = Székelyföld, 5/66–67. p.
449. LÁNG Orsolya: *A császárné panasza.* = Műút, 1/32–33. p.
450. LÁNG Orsolya: *Életjelenségek.* = Székelyföld, 5/68. p.
451. LÁNG Orsolya: *Függő.* = Helikon, május 25. 5. p.
452. LÁNG Orsolya: *A Kapcsos könyv egy lapja.* = Látó, 3/52. p.
453. LÁNG Orsolya: *Kétbalkezes.* = Székelyföld, 5/66. p.
454. LÁSZLÓ Liza: *Acel.* = Helikon, június 25. 11. p.
455. LÁSZLÓ Liza: *Nyok.* = Helikon, június 25. 11. p.
456. LÁSZLÓ Liza: *Ötezer.* = Helikon, június 25. 11. p.
457. LÁSZLÓ Noémi: *Anyavers.* = Helikon, május 25. 11. p.
458. LÁSZLÓ Noémi: *Lányvers.* = Helikon, május 25. 11. p.
459. LAUER Gábor: *elenged.* = Műhely, 2/20. p.
460. LAUER Gábor: *megreped.* = Műhely, 2/20. p.
461. LÁZÁR Balázs: *H. úrban is.* = Magyar Napló, 5/34. p.
462. LÁZÁR Balázs: *H. Úr léte.* = Eső, 1/43. p.
463. LÁZÁR Balázs: *Kérdés-válasz.* = Eső, 1/43. p.
464. LÁZÁR Balázs: *Kizökkent.* = Eső, 1/43. p.
465. LÁZÁR Balázs: *Lefekvés előtt.* = Eső, 1/43. p.
466. LÁZÁR Balázs: *Miután H. Úrnak.* = Eső, 1/42. p.

467. LÁZÁR Balázs: *Nem kolostorba*. = Eső, 1/43. p.
468. LÁZÁR Balázs: *Egy vers kapcsán*. = Eső, 1/43. p.
469. LEGÉNDY Jácint: *Csupán előadod*. = Alföld, 5/27. p.
470. LEGÉNDY Jácint: *Csupasz pofáboz*. olyanvers. = Kalligram, 6/47. p.
471. LEGÉNDY Jácint: *Kártyapaklidat a régi*. = Alföld, 5/26. p.
472. LEGÉNDY Jácint: *Kenőpénzt adsz*. zsírsvers. = Kalligram, 6/48. p.
473. LEGÉNDY Jácint: *Korántsem jelöl*. amügyvers. = Kalligram, 6/46. p.
474. LEGÉNDY Jácint: *Meglepett hogy dadogsz*. utca-vers. = Kalligram, 6/48. p.
475. LEGÉNDY Jácint: *Mint ezüstös*. porvers. = Kalligram, 6/47. p.
476. LEGÉNDY Jácint: *Mintha börtönben*. vízvers. = Kalligram, 6/46. p.
477. LESI Zoltán: *Illúziót sültkrumplival etetni*. = Látó, 4/56–57. p.
478. LESI Zoltán: *Tiszta kigyó*. = Látó, 4/57–59. p.
479. LIPCEI Márta: *Európai ősz*. = Agria, 1/225. p.
480. LIPCEI Márta: *Őszi képek*. = Agria, 1/225. p.
481. LÖVÉTEI LÁZÁR László: *Töredék*. = Látó, 3/60. p.
482. MADÁR János: *Megmaradsz immár*. = Műhely, 2/18–19. p.
483. MAKÁRY Sebestyén: *Erdő*. = Új Forrás, 5/84. p.
484. MAKÁRY Sebestyén: *A szoba megpillantása*. = Új Forrás, 5/85. p.
485. MAKÁRY Sebestyén: *Vízre*. = Új Forrás, 5/86. p.
486. MAKLÁRY Éva, P.: *A bizonytalankodó*. = Vár, 2/37. p.
487. MARKÓ Béla: *Csak kék*. = Eső, 1/3. p.
488. MARKÓ Béla: *Törtarany*. = Látó, 3/71–72. p.
489. MARKÓVICS Radmila: *Filmkockáim*. = Agria, 1/209. p.
490. MARKÓVICS Radmila: *Kőrforgás*. = Agria, 1/209. p.
491. MARNO János: *a cselekmény – isten ha egyszer lábrakap*. = Vigília, 6/438–439. p.
492. MARNO János: *Éjjel a szennyben*. = Jelenkor, 5/573–575. p.
493. MARNO János: *Az utolsó koporsóvacsora*. = Tiszatáj, 5/31–36. p.
494. MELIORISZ Béla: *Három kockadobás*. = Műhely, 2/11. p.
495. MELIORISZ Béla: *Lehet bogyó*. = Műhely, 2/11. p.
496. MELIORISZ Béla: *Milyen*. = Műhely, 2/11. p.
497. MENYHEI József: *Portréképeim előtt*. = Agria, 1/229. p.
498. MESTERHÁZY Balázs: *apró gond akad az örökléttel*. = Jelenkor, 5/579. p.
499. MESTERHÁZY Balázs: *Néha átereszt*. = Jelenkor, 5/578. p.
500. MESTERHÁZY Balázs: *Szívizomjáték*. = Jelenkor, 5/577–578. p.
501. MEZEI Gábor: *kiss józsefu*. = Kalligram, 6/27. p.
502. MEZEI Gábor: *rózsák*. = Kalligram, 6/28. p.
503. MEZEI Gábor: *salgótárjani u.* = Kalligram, 6/28. p.
504. MEZEY Katalin: *Ha megnyomják a gombot*. = Magyar Napló, 6/12. p.
505. MEZEY Katalin: *Vagy végleg elhajt*. = Magyar Napló, 6/12. p.
506. MEZŐ Ferenc: *Búcsúk*. Egyedül vagyok vele. Feküdtél. Nem. Össze. Állók. Reggel. A törzsvendég se. Freskó. = Élet és Irodalom, június 23. 17. p.
507. MIKLYA Csanád: *Bújócska*. = Helikon, június 10. 11. p.
508. MIKLYA Zsolt: *Dérszipkedal*. = Mozgó Világ, 6/44. p.
509. MIKLYA Zsolt: *Ganéjon is*. = Mozgó Világ, 6/43. p.
510. MOHÁCSI Árpád: *egy fényes év*. = Kalligram, 5/50. p.
511. MOHÁCSI Árpád: *hadd fájjon*. = Kalligram, 5/51. p.
512. MOHÁCSI Árpád: *köldökszész*. = Kalligram, 5/50. p.
513. MOHÁCSI Árpád: *rosszullétek*. = Kalligram, 5/51. p.
514. MOLNÁR Erzsébet: *Kánikula*. = Ex Symposion, 1/53. p.
515. MOLNÁR Erzsébet: *Kétezer tizenhárom november négy*. = Ex Symposion, 1/52. p.
516. MOLNÁR Krisztina Rita: *Bámuld a felbőit*. = Vigília, 6/447. p.
517. MURÁNYI Zita: 35. = Mozgó Világ, 6/42. p.

518. MURÁNYI Zita: *Csipesz*. = Eső, 1/90. p.
519. MURÁNYI Zita: *de mi nem*. = Kortárs, 5/28. p.
520. MURÁNYI Zita: *Királylány*. = Eső, 1/90–91. p.
521. MURÁNYI Zita: *mintha isten*. = Kortárs, 5/27. p.
522. MURÁNYI Zita: *princípium*. = Kortárs, 5/27–28. p.
523. MURÁNYI Zita: *Reménytelenség*. = Mozgó Világ, 6/41. p.
524. MÜLLER Péter Sziámi: *A penzum*. = Új Forrás, 6/79–80. p.
525. NÁDASDY Ádám: *Hallgass az öregre!* = Látó, 3/86. p.
526. NAGY Attila: *De van még egy kicsi lélek*. = Látó, 3/82–85. p.
527. NAGY Gábor: *Hármas szonett*. I. Vadkakaó. II. Görög nyár, taverna. III. A terrakotta asztalon. = Kortárs, 5/49. p.
528. NAGY Gábor: *Tér varjújával, villamossal*. = Magyar Napló, 5/50. p.
529. NAGY Lea: *Allandóság*. = Vár, 2/50. p.
530. NAGY Lea: *Átmenet*. = Magyar Napló, 5/43. p.
531. NAGY Lea: *Az ember nem komoly 17 évesen*. = Eső, 1/74–75. p.
532. NAGY Lea: *Kövek*. = Vár, 2/50. p.
533. NAGY Lea: *Légörvény*. = Magyar Napló, 5/43. p.
534. NAGY Lea: *A mulandóság költőibez*. = Eső, 1/76. p.
535. NAGY Lea: *Ómama*. = Eső, 1/77. p.
536. NAGY Tamás: *fuldoklás*. = Irodalmi Jelen, 5/122–123. p.
537. NAGY Tamás: *mindig más*. = Irodalmi Jelen, 5/122. p.
538. NAGY Tamás: *Valamilyen magyarázat*. = Irodalmi Jelen, 5/121. p.
539. NÉMETH András: *A gyönyör mindenhatóságáról*. = Napút, 4/100. p.
540. NÉMETH András: *Mások álmát meg sem zavarva, a klinikán*. = Napút, 4/102. p.
541. NÉMETH András: *Műtét utáni lábadozás ösztönösséggyümölcse*. = Napút, 4/101. p.
542. NÉMETH Gábor Dávid: *eleve*. = Kalligram, 6/65. p.
543. NÉMETH Gábor Dávid: *Feltételes reflex*. = Műhely, 2/17. p.
544. NÉMETH Gábor Dávid: *Hullám*. = Műhely, 2/17. p.
545. NÉMETH Gábor Dávid: *közelség*. = Kalligram, 6/64. p.
546. NÉMETH Gábor Dávid: *lelepleződés*. = Kalligram, 6/64. p.
547. NÉMETH Gábor Dávid: *post it*. = Kalligram, 6/65. p.
548. NÉMETH István Péter: *További ősz szonettékből*. XIII. Gyerekvers Londonból kapott szüvönirre. XIV. A Malom-tavi szonettékből. XV. Mindenszenteki lamentáció. XVI. Egy Halottak napi fellelve. XVII. Egy tapolcai páfrányfenyőre (rögtönzött köszöntés). XVIII. Tapolcai képeslap III. (Ady Endre utca). XIX. Örök hírnév helyett. XX. XXI. XXII. A fából faragott mondja. XIII. XXIV. = Agria, 1/120–125. p.
549. NÉMETH Zoltán: *A*. = Kalligram, 6/67. p.
550. NÉMETH Zoltán: *A szüzesség kerítése*. = Kalligram, 6/66. p.
551. NERHAFT Antalné: *„Hexameteres rondók”*. = Napút, 4/94. p.
552. NERHAFT Antalné: *„Mozaik”*. = Napút, 4/94. p.
553. NYERGES Gábor Ádám: *Kérésre sem*. = Eső, 1/63. p.
554. NYERGES Gábor Ádám: *Körülnézve sejtetted*. = Jelenkor, 5/576. p.
555. NYERGES Gábor Ádám: *Közletről nézve eltévesztetted*. = Jelenkor, 5/576–577. p.
556. NYILAS Attila: *Etűd*. = Műút, 1/22. p.
557. NYILAS Attila: *A Kaspersky Virus*. = Műút, 1/23. p.
558. NYILAS Attila: *Menüett*. = Műút, 1/25. p.
559. NYILAS Attila: *Pszichiatríai jegyzetek*. = Tiszatáj, 6/20–21. p.
560. NYILAS Attila: *Egy régi-régi töredék*. = Műút, 1/22. p.
561. NYILAS Attila: *Táltosbalál*. = Műút, 1/24. p.
562. NYIRÁN Ferenc: *Kentaur, a hegylakó*. = Műút, 1/6. p.
563. NYIRÁN Ferenc: *Kentaur, a megalkuvó*. = Műút, 1/7. p.
564. NYIRÁN Ferenc: *Kentaur, a menekülő*. = Műút, 1/7. p.
565. OLÁH András: *abban a házban*. = Vigília, 6/460. p.
566. OLÁH András: *[észrevétlenül]*. = Helikon, június 25. 9. p.

567. OLÁH András: *biabavalóságaink*. = Mozgó Világ, 5/45–46. p.
568. OLÁH András: *játszóterek*. = Helikon, június 25. 9. p.
569. OLÁH András: *kényszerűség*. = Vigilia, 6/460. p.
570. OLÁH András: *[kítakartál]*. = Vigilia, 6/460. p.
571. OLÁH András: *látomás*. = Helikon, június 25. 9. p.
572. OLÁH András: *[nem hiszem]*. = Mozgó Világ, 5/46–47. p.
573. OLÁH András: *Odüsszeusz töprengései*. = Helikon, június 25. 9. p.
574. OLÁH András: *véletlenjeink*. = Mozgó Világ, 5/46. p.
575. OLÁH József: *került kerub*. = Agria, 1/166. p.
576. OLÁH József: *naponként*. = Agria, 1/166. p.
577. OLÁH József: *ragaszkodásom*. = Agria, 1/166. p.
578. OLÁH József: „szép új...” = Agria, 1/166. p.
579. OLASZ Valéria: *Halk téli szonett*. = Agria, 1/24. p.
580. OLASZ Valéria: *Hazatérés*. = Agria, 1/24. p.
581. OLASZ Valéria: *Őszi tangó*. = Vár, 2/78. p.
582. OLASZ Valéria: *Pihenő idő*. = Agria, 1/24. p.
583. OLASZ Valéria: *Szárnyalás*. = Vár, 2/78. p.
584. PÁLFALVI András: *Tíz Igaz Szodomában*. = Vár, 2/3. p.
585. PÁLFALVI András: *A tó éji dala*. = Vár, 2/4–6. p.
586. PAPP Attila Zsolt: *Brazília*. = Helikon, május 25. 15. p.
587. PARTI NAGY Lajos: *nyugalomb*. = Jelenkor, 6/751–752. p.
588. PATAKI István: *barangolásaim*. = Agria, 1/165. p.
589. PATAKI István: *fulvédő*. = Agria, 1/165. p.
590. PATAKI István: *utólagos bölcsekedés*. = Agria, 1/165. p.
591. PATAKI Tamás: *alberleti ének*. = Irodalmi Jelen, 5/35. p.
592. PATAKI Tamás: *csendkirály*. = Irodalmi Jelen, 5/35. p.
593. PATAKI Tamás: *meditáció*. = Irodalmi Jelen, 5/36. p.
594. PATAKI Tamás: *nincs menekvés*. = Irodalmi Jelen, 5/35. p.
595. PAULJCSÁK Péter: *A fészék*. = Ex Symposion, 1/64. p.
596. PAULJCSÁK Péter: *A tükör*. = Ex Symposion, 1/64. p.
597. PAYER Imre: *Esős, sötét, hideg*. = Alföld, 5/23. p.
598. PAYER Imre: *Pince Tokajban*. = Alföld, 5/23–24. p.
599. PAYER Imre: *Úgy tűnt*. = Alföld, 5/23. p.
600. PENCs Attila: *Beszorulás, oldaltörés*. = Vár, 2/63. p.
601. PÉTER Márta: *álmjárás*. üdvözl. sasok. padlás. kör. gyűrűk. emléksúlyos. vers. vízi balett. meleg. bőrdöng. = Forrás, 5/36–43. p.
602. PETRŐCZI Éva: *A két gömbkőr*. = Vigilia, 6/459. p.
603. PINTÉR Lajos: *tóth menyhért-énekek*. gyerkőcök. gea. apám anyám a tenger. = Forrás, 5/26–28. p.
604. POLGÁR Anikó: *A fordított Gorgó*. = Tiszatáj, 6/53. p.
605. POLGÁR Anikó: *Pentheusz-puzzle*. = Tiszatáj, 6/52. p.
606. POLLÁGH Péter: *Eltöröm a javát*. = Vigilia, 6/459. p.
607. POLLÁGH Péter: *Nem fogja szellem*. = Vigilia, 6/458. p.
608. PÖDÖR György: *Őszi szomjúság*. = Agria, 1/178. p.
609. PÖDÖR György: *Vánkosát keresi*. = Agria, 1/178. p.
610. PUSZTAI Zoltán: *Becsöngetéstől kicsöngetésig*. = Élet és Irodalom, június 9. 16. p.
611. PUSZTAI Zoltán: *A béke éve*. = Élet és Irodalom, június 9. 16. p.
612. PUSZTAI Zoltán: *Dráma*. = Élet és Irodalom, június 9. 16. p.
613. PUSZTAI Zoltán: *Makony*. = Élet és Irodalom, június 9. 16. p.
614. RADNAI István: *4*. = Agria, 1/179. p.
615. RADNAI István: *Egyidejűségek*. = Agria, 1/179. p.
616. RADNAI István: *SZÜK*. = Agria, 1/50. p.
617. SÁITOS Lajos: *A csönd hangjai*. = Agria, 1/202. p.
618. SÁITOS Lajos: *...és porszemnek bizonyultál*. = Agria, 1/202. p.

619. SÁITOS Lajos: *Kozmológia*. = Agria, 1/203. p.
620. SÁITOS Lajos: *Nyitott könyv*. = Agria, 1/203. p.
621. SÁITOS Lajos: *Szeret – nem szeret*. = Vár, 2/38. p.
622. SAJGÓ Szabolcs: *épül*. = Agria, 1/14. p.
623. SAJGÓ Szabolcs: *három kérdés ráadással*. = Agria, 1/13. p.
624. SAJGÓ Szabolcs: *kifordítva*. = Agria, 1/14. p.
625. SAJGÓ Szabolcs: *nem csügged*. = Agria, 1/13. p.
626. SAJÓ László: *Versék a prospektúráról*. (mentsétek meg). (mútét). (h mint halál). (mosdatás). (az ajtón). = Műhely, 2/25–26. p.
627. SAJTOS Orsi: *Bakancslista*. = Vár, 2/61. p.
628. SAJTOS Orsi: *Margitszigeti andante*. = Vár, 2/62. p.
629. SÁKÁNY Miriám: *Amilyen lehet*. = Helikon, június 10. 10. p.
630. SÁNTA Miriám: *Árnyék*. = Helikon, június 10. 10. p.
631. SÁRKÁNY Tímea: *Kölcsonszavak*. = Helikon, május 10. 10. p.
632. SEBESTYÉN-JÁGER Orsolya: *Az anyák imája*. = Agria, 1/16. p.
633. SEBESTYÉN-JÁGER Orsolya: *A jó Pásztor*. (Jn 10). = Agria, 1/16. p.
634. SEBESTYÉN-JÁGER Orsolya: *A kút*. (Exupéry emlékére). = Agria, 1/15. p.
635. SEBESTYÉN-JÁGER Orsolya: *A kútnál*. (Jn 4). = Agria, 1/15. p.
636. SEBESTYÉN-JÁGER Orsolya: *Márciusi imádság*. = Agria, 1/16. p.
637. SEBESTYÉN-JÁGER Orsolya: *Pilinszky*. = Agria, 1/15. p.
638. SELÉNDY Balázs: *MonThib*. = Agria, 1/50. p.
639. SELÉNDY Balázs: *Ősz*. = Agria, 1/22. p.
640. SELÉNDY Balázs: *Semmi*. = Agria, 1/23. p.
641. SERFŐZŐ Simon: *Felragyogni*. = Agria, 1/99. p.
642. SERFŐZŐ Simon: *Földön jár*. = Agria, 1/100. p.
643. SERFŐZŐ Simon: *A fővendég*. = Agria, 1/101. p.
644. SERFŐZŐ Simon: *Ha látnátok*. = Agria, 1/99. p.
645. SERFŐZŐ Simon: *Hegyen-völgyön*. = Agria, 1/97. p.
646. SERFŐZŐ Simon: *Ki tudja*. = Agria, 1/97. p.
647. SERFŐZŐ Simon: *Napom ráment*. = Agria, 1/100. p.
648. SERFŐZŐ Simon: *Az út mellett*. = Agria, 1/98. p.
649. SERFŐZŐ Simon: *Vásári kikiáltó*. = Agria, 1/101. p.
650. SERFŐZŐ Simon: *Viharral pereltem*. = Agria, 1/98. p.
651. SIMON Adri: *Forrad*. = Magyar Napló, 6/48. p.
652. SIMON Adri: *Népligettő*. = Magyar Napló, 6/48. p.
653. SIMON László, L.: *Szarvasok*. = Magyar Napló, 5/21. p.
654. SIMON László, L.: *Úton*. = Magyar Napló, 5/21. p.
655. SIPOS Erzsébet: *Kilencvenéves lenne Szavaink Nagyfejedlme*. = Agria, 1/79. p.
656. SÓPOTNIK Zoltán: *Törmelek sóhaj*. = Új Forrás, 5/28. p.
657. STANCZIK-STARECZ Ervin: *Az araukán*. = Napút-füzetek, 114/9. p.
658. STANCZIK-STARECZ Ervin: *Eső*. = Napút-füzetek, 114/13. p.
659. STANCZIK-STARECZ Ervin: *Fényemlék*. = Napút-füzetek, 114/12–13. p.
660. STANCZIK-STARECZ Ervin: *Indiánokcsoma*. = Napút-füzetek, 114/8. p.
661. STANCZIK-STARECZ Ervin: *Indiánköltő*. = Napút-füzetek, 114/10–11. p.
662. STANCZIK-STARECZ Ervin: *Vadul tartott vadfőd*. = Napút-füzetek, 114/9. p.
663. STANCZIK-STARECZ Ervin: *Zátony*. = Napút-füzetek, 114/10. p.
664. STANDOVÁR Ágota: *láblobázva*. = Élet és Irodalom, június 2. 14. p.
665. STANDOVÁR Ágota: *lakótelepi keringő*. = Élet és Irodalom, június 2. 14. p.
666. SZAUER Ágoston: *Kényszer*. = Életünk, 5/23. p.
667. SZAUER Ágoston: *Letisztulás*. = Életünk, 5/23. p.
668. SZÁVA Csanád: *(addig)*. = Hitel, 6/58. p.
669. SZÁVA Csanád: *(bizonyosság)*. = Hitel, 6/57. p.
670. SZÁVA Csanád: *(elenyésző)*. = Hitel, 6/57. p.

671. SZÁVA Csanád: *(féledni)*. = Hítel, 6/57. p.
 672. SZÁVA Csanád: *(les)*. = Hítel, 6/58. p.
 673. SZÁVA Csanád: *(magányos)*. = Hítel, 6/58. p.
 674. SZÁVA Csanád: *(mozsár)*. = Hítel, 6/57. p.
 675. SZEGEDI KOVÁCS György: *Amikor hallgatom*. = Vár, 2/39. p.
 676. SZEGEDI KOVÁCS György: *Fény-képek*. = Vár, 2/39. p.
 677. SZEGEDI-SZABÓ Béla: *Filozófia*. = Új Forrás, 5/63. p.
 678. SZEGEDI-SZABÓ Béla: *Hazugság*. = Új Forrás, 5/64. p.
 679. SZEGEDI-SZABÓ Béla: *Költő*. = Új Forrás, 5/63. p.
 680. SZEGEDI-SZABÓ Béla: *Könyv*. = Új Forrás, 5/62. p.
 681. SZEGEDI-SZABÓ Béla: *Poétika*. = Új Forrás, 5/64. p.
 682. SZENTE B. Levente: *(élni, lehet-e?)*. = Agria, 1/223. p.
 683. SZENTE B. Levente: *(az igaz szónak)*. = Agria, 1/224. p.
 684. SZENTE B. Levente: *Jégtündérek*. = Agria, 1/223. p.
 685. SZENTE B. Levente: *Majd elválnék*. = Agria, 1/223. p.
 686. SZENTE B. Levente: *Szembe jöttek*. = Agria, 1/224. p.
 687. SZEPESI Attila: *Cantus firmus*. (barbár szonettek – részlet). Kísérletek. Harmszedéstől bögömetetésig. Komédiások. Vita brevis. Cafka Bözse. Pincebogarak. Panyigai. Csigakürt. Cantus firmus. = Kortárs, 5/3–6. p.
 688. SZEPESI Attila: *Kiszebábok*. (barbár szonettek). Ágbog-királyság. A rózsaszín szamarak szigete. Paradicsom. Zeppelin gróf léghajója. Hazátlanok. Pipafüst. Kiskakas. Damaszkusz felé. Hosszú percek. Batu kán. A törpe. Vámpirok bálja. Kiszebábok. Alkimia. = Forrás, 6/3–9. p.
 689. SZITA Szilvia: *Csomagol*. = Új Forrás, 5/26. p.
 690. SZITA Szilvia: *Hajnalvakság*. = Új Forrás, 5/25. p.
 691. SZITA Szilvia: *Utoljára kezelik*. = Új Forrás, 5/24. p.
 692. SZITA Szilvia: *Visszarepül*. = Új Forrás, 5/27. p.
 693. SZONDAY Szandra: *Huang Yang a porondon*. = Mozgó Világ, 5/47–48. p.

694. SZONDAY Szandra: *Nem bírányzol*. = Mozgó Világ, 5/47. p.
 695. SZUTORISZ Szabolcs Bence: *Ellenség*. = Eső, 1/92.
 696. SZUTORISZ Szabolcs Bence: *Október*. = Eső, 1/91. p.
 697. SZŰK Balázs: '56. = Agria, 1/180. p.
 698. SZŰK Balázs: '56 gyászszalag. = Agria, 1/180. p.
 699. SZŰK Balázs: *60 lépés a parlament előtt*. = Agria, 1/180. p.
 700. TAKÁCS Zsuzsa: *A pokol szintjei*. = Új Forrás, 5/5. p.
 701. TAKÁCS Zsuzsa: *Szénpor*. = Új Forrás, 5/3. p.
 702. TAKÁCS Zsuzsa: *Utolsó előadás*. = Új Forrás, 5/4. p.
 703. TAKÁCS Zsuzsa: *A Vak Reménnyel egy körúti kávézóban*. = Vigilia, 5/355. p.
 704. TAMÁS Dénes: *Rémegyszerű versek 5*. Ugyanazt. Mit látok. Összeomlik. Barátság. Mantegna krisztusa. = Látó, 4/41–42. p.
 705. TAMÁS Tímea: *A vakond utolsó verse*. elvesztem akár az ősz. = Agria, 1/21. p.
 706. TAMÁSI OROSZ János: *Lassan, szűnődve*. = Napút, 4/96. p.
 707. TARBAY Ede: *Esteli ének*. = Magyar Napló, 5/33. p.
 708. TARJÁNI Imre: *Az angyalok karjaiban*. = Vár, 2/51. p.
 709. TARJÁNI Imre: *Az ítélet nélkülüm is eljőn*. = Vár, 2/51. p.
 710. TARJÁNI Imre: *Marad a sötét*. = Vár, 2/51. p.
 711. TÉREY János: *Logisztika*. = Élet és Irodalom, május 26. 17. p.
 712. TÖBIÁS Krisztián: 3. (részletek). 1. A tisztulás. = Kalligram, 6/56–57. p.
 713. TÖBIÁS Krisztián: 3. A tisztulás. (részletek). = Új Forrás, 6/81–84. p.
 714. TÖBIÁS Krisztián: *Csak meg akartam nézni...* = Alföld, 5/25–26. p.
 715. TÖBIÁS Krisztián: *A mindenség eszmélete*. (részletek). = Tiszatáj, 5/41–43. p.
 716. TÖBIÁS Krisztián: *Szerelmes verset írni problémás...* = Alföld, 5/24–25. p.
 717. TOKAI Tamás: *Csónánapló – Indiai jegyzetek, 1892–93*. (részletek). fényei kitisztulnak. maradni idefent. idefent béke. megemeli a lombokat. = Új Forrás, 6/15–18. p.

718. TOLNAI Ottó: *A pestis óta*. = Ex Symposion, 1/96. p.
 719. TORNAI József: *Imádat-dinamit*. (Az eltűnt T-ről álmódva). = Életünk, 5/1. p.
 720. TORNAI József: *A lélek*. = Életünk, 5/1. p.
 721. TORNAI József: *Maximák*. = Forrás, 6/30. p.
 722. TORNAI József: *Mintha*. = Forrás, 6/30–31. p.
 723. TORNAI József: *A népdal szelleme*. = Hítel, 5/3. p.
 724. TORNAI József: *Ó, kettős ember*. = Alföld, 5/3–4. p.
 725. TORNAI József: *Röpülj, madár, röpj...* = Forrás, 6/31. p.
 726. TORNAI József: *A semmivel alattam és fölöttem*. = Hítel, 5/3–4. p.
 727. TÖTH Dominika: *árulásod*. = Irodalmi Jelen, 5/124–125. p.
 728. TÖTH Dominika: *cím nélküli szerelem*. = Irodalmi Jelen, 5/124. p.
 729. TÖTH Dominika: *csak firka*. = Irodalmi Jelen, 5/131. p.
 730. TÖTH Dominika: *egy független nő himnusz*. = Irodalmi Jelen, 5/127–128. p.
 731. TÖTH Dominika: *átlatok*. = Irodalmi Jelen, 5/125–126. p.
 732. TÖTH Dominika: *marlboro*. = Irodalmi Jelen, 5/129–130. p.
 733. TÖTH Dominika: *mióta folyókat rajzolsz*. = Irodalmi Jelen, 5/130. p.
 734. TÖTH Dominika: *nyers hús*. = Irodalmi Jelen, 5/131. p.
 735. TÖTH Dominika: *szétesünk*. = Irodalmi Jelen, 5/128–129. p.
 736. TÖTH Dominika: *tintamező*. = Irodalmi Jelen, 5/126–127. p.
 737. TÖTH Dominika: *visszhang*. = Irodalmi Jelen, 5/129. p.
 738. TÖTH Dominika: *zsebemben a világ*. = Irodalmi Jelen, 5/127. p.
 739. TÖTH Erzsébet: *A vér*. = Magyar Napló, 6/45. p.
 740. TÖTH Kinga: *Bébi C*. = Tiszatáj, 6/22–23. p.
 741. TÖRÖK Nándor: *Lebegés*. = Agria, 1/212. p.
 742. TÖRÖK Nándor: *Valami rám esett*. = Agria, 1/212. p.
 743. TÖRÖK Panka: *Absztrakció*. = Irodalmi Jelen, 5/47. p.
 744. TÖRÖK Panka: *Atlantisz*. = Irodalmi Jelen, 5/48. p.

745. TÖRÖK Panka: *Teremtés*. = Irodalmi Jelen, 5/47. p.
 746. TÖRÖK Panka: *Vízolygó*. = Irodalmi Jelen, 5/47–48. p.
 747. TURI Tímea: *Csupa magas C*. = Tiszatáj, 5/44. p.
 748. TURI Tímea: *Philemon emlékezik*. = Tiszatáj, 5/45. p.
 749. TURI Tímea: *A szövőszék*. = Tiszatáj, 5/44. p.
 750. VAJNA Ádám: *A Café Démagogue teraszán*. = Kalligram, 6/55. p.
 751. VAJNA Ádám: *Júliámmal Elzászban*. = Kalligram, 6/53. p.
 752. VAJNA Ádám: *Salomé*. = Kalligram, 6/54. p.
 753. VÁRADY Szabolcs: *Az elaggott fülemile*. = Látó, 3/94. p.
 754. VARGA László Edgár: *Arany János: Arany Jánoshoz*. = Látó, 3/91–93. p.
 755. VARGA László Edgár: *Rimbaud 2*. = Látó, 4/85–88. p.
 756. VÁRI FÁBIÁN László: *Két madármítosz*. (Szemadám György madarai). A madáristen fia. A holdmadár. = Kortárs, 6/27. p.
 757. VASADI Péter: *Asszonyok Vasváron*. = Vigilia, 6/425–426. p.
 758. VASADI Péter: *Tenger mögötte*. = Új Forrás, 6/50–51. p.
 759. VASS Csaba: *Semmi dráma*. = Helikon, június 25. 11. p.
 760. VASS Tibor: *Tiszta sor*. = Alföld, 5/4–6. p.
 761. VÉGH Attila: *Hamu*. = Irodalmi Jelen, 6/20–21. p.
 762. VÉGH Attila: *Nagymarosi temetés*. = Irodalmi Jelen, 6/22. p.
 763. VIHAR Béla: *A fehér ruhás*. = Múlt és Jövő, 2/43. p.
 764. VIHAR Béla: *A ház legendája*. = Múlt és Jövő, 2/61. p.
 765. VIHAR Béla: *Messze*. = Múlt és Jövő, 2/3. p.
 766. VIHAR Béla: *Pürimi tányér*. = Múlt és Jövő, 2/2. p.
 767. VIHAR Béla: *Tél*. = Múlt és Jövő, 2/4. p.
 768. VILLÁNYI G. András: *Niké*. = Kortárs, 5/11. p.
 769. VILLÁNYI G. András: *Niké szárnya*. = Kortárs, 5/11. p.
 770. VILLÁNYI G. András: *Oidipus és Antigóné*. = Műhely, 2/23. p.

771. VILLÁNYI G. András: *Pillanatsírok*. = Műhely, 2/23. p.
772. VILLÁNYI G. András: *Sivatag – szemel – vények*. Jokicsi hold-világa. Besötétedett. Jokicsi bírkózik álmával. Arra. Fuga. Épp a felhők vonulását élvezi, Látomásban. Johann. A tűz temploma. A lassan alkonyodó. Csieko a tarkóján. = Új Forrás, 6/34–43. p.
773. VILLÁNYI G. András: *Túlcsordulás*. = Műhely, 2/23. p.
774. VILLÁNYI László: *Ahol sohasem*. = Magyar Napló, 6/31. p.
775. VILLÁNYI László: *Idé érkezik*. = Élet és Irodalom, június 9. 14. p.
776. VILLÁNYI László: *Kindál eleted*. = Új Forrás, 5/23. p.
777. VILLÁNYI László: *Nyílna szemed*. = Élet és Irodalom, június 9. 14. p.
778. VILLÁNYI László: *Szavai közé*. = Új Forrás, 5/22. p.
779. VILLÁNYI László: *Tavaszt lép*. = Magyar Napló, 6/31. p.
780. VÖRÖS István: *Csaba bácsi*. Ballada. = Látó, 3/95–98. p.
781. VÖRÖS István: *Csöndbe dobott zaj*. = Helikon, május 10. 4. p.
782. VÖRÖS István: *Halotti szeszély*. = Helikon, május 10. 4. p.
783. VÖRÖS István: *Kinek az álma*. = Helikon, május 10. 4. p.
784. VÖRÖS István: *Kis és nagy történelem*. = Mozgó Világ, 5/44. p.
785. VÖRÖS István: *Egy város villamosútvonalai*. = Mozgó Világ, 5/44–45. p.
786. WIRTH Imre: *Ittjárt*. = Látó, 3/99–100. p.
787. ZUDOR János: *Bomolsz mára*. = Irodalmi Jelen, 6/40. p.
788. ZUDOR János: *A bosszú*. = Irodalmi Jelen, 6/39. p.
789. ZUDOR János: *Gyűlölet és kín*. (Egy macska félelmei). = Irodalmi Jelen, 6/38. p.
790. ZUDOR János: *A kígyó*. = Irodalmi Jelen, 6/41. p.
791. ZUDOR János: *Mintha félnégyes előtt!* = Irodalmi Jelen, 6/39. p.
792. ZUDOR János: *A szó ölet*. = Irodalmi Jelen, 6/42. p.
793. ZUDOR János: *A vakond legendája*. = Irodalmi Jelen, 6/40. p.
794. ZSILLE Gábor: *Aranyos*. = Hitel, 6/52. p.

795. ZSILLE Gábor: *Visszavedleni*. = Hitel, 6/51. p.

Rövidpróza

796. ACSAI Roland: *Csonthavazás*. = Irodalmi Jelen, 5/21–26. p.
797. AMBRUS Lajos: *A Szent György-kapu*. = Vár, 2/32–33. p.
798. AMRAN, Ahmed: *Ajándékom*. = Eső, 1/84–87. p.
799. ANDÓ Ildikó: *Édes megkísértés*. = Agria, 1/239–240. p.
800. BAKACSI Ernő: *Leltár*. = Agria, 1/181–182. p.
801. BALÁZS Attila: *Cédrus és Ciprus* – mese a Keletiből. = Ex Symposion, 1/93–95. p.
802. BALINT Péter: *'Tumeur'*. = Kortárs, 6/3–12. p.
803. BALOGH Robert: *Sün*. = Élet és Irodalom, május 26. 16. p.
804. BÁNKI Éva: *A becsbelyi Horváth Laci*. = Napút, 4/4–5. p.
805. BÁNYAI Tamás: *Utolsó cseppig*. = Irodalmi Jelen, 5/6–16. p.
806. BÁRDOS József: *Az egyetem szelleme*. (Örkény István). = Irodalmi Jelen, 6/129–134. p.
807. BARTÓK Imre: *Jerikó épül*. = Élet és Irodalom, május 26. 15. p.
808. BARTUSZ-DOBOSI László: *Lány kerékpárral*. = Vár, 2/74–78. p.
809. BÁTZYI Zoltán: *Nyolc zacskó por*. = Tiszatáj, 5/51–55. p.
810. BENE Zoltán: *Unalomművés*. = Hitel, 6/43–50. p.
811. BENEDEK István Gábor: *A jaki*. = Élet és Irodalom, május 5. 15. p.
812. BERTA Ádám: *Kéz szekrény, két kompartmentum*. = Új Forrás, 6/70–74. p.
813. BIHARI Csilla: *Ájtáró*. = Helikon, június 25. 16–17. p.
814. BÍRÓ Gergely: *Egy forint*. = Magyar Napló, 6/39–44. p.
815. BÍRÓ Zsombor Aurél: *Áloműző*. = Zempléni Múzsza, 2/63–65. p.
816. BOGDÁN László: *A meg nem történt találkozás*. = Látó, 3/13–17. p.
817. BOGNÁR Katalin: *Varázscseruza*. = Magyar Napló, 6/33–38. p.
818. BOZSIK Péter: *Bacchus az agorán*. = Ex Symposion, 1/26–30. p.

819. CSABAI László: *Fenyicska és Matyusa*. = Látó, 4/60–84. p.
820. CSAPLÁR Vilmos: *Kicsi ember, kicsi érzelmek*. = Alföld, 5/7–22. p.
821. CSAPLÁR Vilmos: *Láthatatlan angyal*. = Tiszatáj, 6/6–19. p.
822. CSENDER Levente: *Szilárd papa*. = Eső, 1/67–69. p.
823. CSERENKÓ Gábor: *Nem bírom...* = Agria, 1/236–237. p.
824. CSESZNÁK András: *Nagyapó ajándékai*. = Agria, 1/93–96. p.
825. CSÍK Mónika: *Liszka*. = Napút, 4/7–8. p.
826. CSIKÓS Attila: *Személyes lista*. = Új Forrás, 6/65–69. p.
827. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *A másik életem*. = Élet és Irodalom, június 23. 16. p.
828. CSÖRSZ István: *Nyugati szél*. = Napút, 4/126–133. p.
829. [DARVASI László] Szív Ernő: *Az a mozdulat*. = Élet és Irodalom, június 9. 14. p.
830. [DARVASI László] Szív Ernő: *Verecke, aprópenz*. = Élet és Irodalom, május 12. 14. p.
831. DÉCSY Eszter: *A hívatalnok*. = Helikon, június 25. 11–13. p.
832. DOBAI Lili: *Egy pár*. = Műhely, 2/30–31. p.
833. DÖME Szabolcs: *Egy csöpp őszinteség*. = Hid, 1–2/31–33. p.
834. DRAGOMÁN György: *Éhség*. = Élet és Irodalom, június 16. 15. p.
835. FECSKE Csaba: *Akvárium*. = Élet és Irodalom, május 12. 16. p.
836. FINTA Klára Enikő: *Lepelféber*. Arany-motívumokra. = Látó, 3/39–40. p.
837. FODOR Miklós: *Gyermekek*. = Műhely, 2/35–38. p.
838. GYÖRFI Viktória: *Paróka*. = Élet és Irodalom, június 23. 16. p.
839. HADY Nikolett: *Az én napom...* = Vár, 2/58–59. p.
840. HADY Nikolett: *Pillanat*. = Vár, 2/59. p.
841. HAJÓS Eszter: *Leér a földre*. = Helikon, június 10. 12. p.
842. HAJÓS Eszter: *Leér a szőnyegről*. = Helikon, június 10. 11–12. p.
843. HAKLIK Tamás: *Papagájszárnnyak*. = Helikon, május 10. 12. p.
844. HALÁSZI Aladár: *A Jankó-tó*. = Zempléni Múzsza, 2/75–76. p.
845. HEROLD Renáta: *Feldob pördül leesik*. = Új Forrás, 6/75–78. p.
846. HIDAS Judit: *Átmenni a kapun*. = Kaligram, 6/49–52. p.
847. HÍZSNYAI Zoltán: *Búcsú a vásároktól*. = Ex Symposion, 1/59–61. p.
848. HORVÁTH Péter: *Kutasi Jóska*. Ne tud meg, Peti! = Tiszatáj, 5/46–50. p.
849. HORVÁTH Péter: *Orvvadászok karácsonya*. = Élet és Irodalom, május 12. 16. p.
850. JÁSZBERÉNYI Sándor: *Nem könnyű*. = Eső, 1/50–55. p.
851. JÁSZBERÉNYI Sándor: *Szarvasvadászat*. = Jelenkor, 5/540–545. p.
852. JÓDAL Kálmán: *Vonzalom*. = Napút, 4/10–12. p.
853. JÓZSA Márta: *Tengerünk* – Egy másik part. = Ex Symposion, 1/70–72. p.
854. JUHÁSZ Tibor: *Egy este a Hiltonban*. = Hid, 1–2/38–41. p.
855. JUHÁSZ Tibor: *Megbő-lak*. = Helikon, május 10. 11. p.
856. JUHÁSZ Tibor: *Sodródók*. = Zempléni Múzsza, 2/61–62. p.
857. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Fióka*. = Vár, 2/71–72. p.
858. KÁCSOR Zsolt: *Apám nekiugrik Franciaországnak*. = Élet és Irodalom, június 2. 15. p.
859. KÁCSOR Zsolt: *Csendélet madárgyerekkel*. = Élet és Irodalom, június 23. 14. p.
860. KÁCSOR Zsolt: *Csendélet pompeji vérben*. = Élet és Irodalom, május 26. 14. p.
861. KALÁSZ István: *Hamarosan*. = Napút, 4/13–15. p.
862. KALÁSZ István: *Történet M*. = Műhely, 2/39–40. p.
863. KÁLI István: *Világtalanság*. = Székelyföld, 5/22–53. p.
864. KÁVAI Katalin: *Szüret*. = Élet és Irodalom, június 16. 16. p.
865. KECŐLI K. Gergő: *Rövid*. = Élet és Irodalom, május 5. 16. p.
866. KECŐLI K. Gergő: *Rövid*. = Élet és Irodalom, június 2. 16. p.
867. KEMÉNY Lili: *Gyártás*. = Jelenkor, 5/546–557. p.
868. KERÉKGYÁRTÓ Ádám: *Lázadás*. = Látó, 4/12–19. p.
869. KISS László: *A denevér*. = Tiszatáj, 6/42–47. p.
870. KOCsis Dorottya: *Az igazi veszedelem*. = Helikon, június 25. 15–16. p.
871. KONCZ Péter: *Tanyavilág*. = Zempléni Múzsza, 2/77–79. p.

872. KOVÁCS Jolánka: *A zöld kabát*. = Napút, 4/16–18. p.
873. KÓRIZS Imre: *Röptében az újpesti piacról*. = Ex Symposion, 1/84–85. p.
874. KÖRÖSSI P. József: *Bárányi vagyok*. = Élet és Irodalom, május 19. 15. p.
875. KÖTTER Tamás: *A film forgó tovább*. = Eső, 1/24–30. p.
876. KÖTTER Tamás: *A hetedik mennyország*. = Élet és Irodalom, június 30. 16. p.
877. KÖTTER Tamás: *Szabadíts meg a gonosztól*. = Forrás, 6/10–18. p.
878. LADÁNYI István: *Piaci nap* – három szólam. = Ex Symposion, 1/36–40
879. LÁNG Zsolt: *Kölesér*. = Látó, 3/53–59. p.
880. LÉNÁRD Róbert: *Zsé Ivánka virágot kap*. = Napút, 4/19–21. p.
881. MAGYAR László András: *Schraf és Fia Megőrzés és Letét*. = Élet és Irodalom, június 2. 16. p.
882. MAILÁTH Nóra: *Szokatlan események a virágverseny megyei fordulóján*. = Élet és Irodalom, május 5. 16. p.
883. MAJOROS Sándor: *Apámmal az ócskapiacra*. = Ex Symposion, 1/8–14. p.
884. MAJOROS Sándor: *A spártai fiú és a róka*. = Magyar Napló, 6/5–11. p.
885. MARNÓ János: *Bármilyen kórház*. = Élet és Irodalom, június 9. 15. p.
886. MÁRTON Evelin: *Nebeze*. = Helikon, június 25. 4–5. p.
887. MÁRTON László: *A Királyhágón át, előre!* = Helikon, május 25. 6–7. p.
888. MÁRTON László: *Orpheusz és az újságíró*. = Élet és Irodalom, május 26. 15. p.
889. MAYER Erzsébet: *A fogolytér látsai*. = Kortárs, 5/29–32. p.
890. MILE Viola Fanni: *Memento patri*. (Emlékezz az apámra). = Új Forrás, 5/59–61. p.
891. MIRTSE Zsuzsa: *Az ígéret hava*. = Magyar Napló, 6/29–30. p.
892. MOLNÁR Erzsébet: *Apport*. = Élet és Irodalom, június 16. 12. p.
893. MOLNÁR Erzsébet: *Tudatos vdsárló*. = Élet és Irodalom, június 2. 12. p.
894. MOLNÁR Miklós: *Lenin Caorlében*. = Irodalmi Jelen, 5/55–61. p.
895. MOLNÁR Miklós: *Magyar novellák*. Mások térsza kovászos uborkával. Az én földemre ömlik a fény. = Kortárs, 6/29–41. p.
896. MOLNÁR Vilmos: *Utazás a vonattal*. (Inglis lesszön námbör förtin). = Helikon, május 25. 7. p.
897. MUCHA Dorka: *Tükör*. = Élet és Irodalom, június 16. 15. p.
898. MURÁNYI Sándor Olivér: *Vine ursull!* = Műút, 1/26–27. p.
899. NAGY Gabriella: *Intarzia*. = Ex Symposion, 1/68–69. p.
900. NAGY György András: *Megtalálni*. = Zempléni Múza, 2/66–67. p.
901. NAGY Zsuka: *Esküvő*. = Eső, 1/64–66. p.
902. NAGYATÁDI HORVÁTH Tamás: *Bomlás*. = Vár, 2/40–41. p.
903. NAGYATÁDI HORVÁTH Tamás: *Egy márék dióhéj*. = Vár, 2/41–42. p.
904. NEHRER György: *Jó ötletnek tűnt*. = Vár, 2/79–86. p.
905. NEMES Z. Márió: *Kaoszetika*. = Ex Symposion, 1/92. p.
906. NÉMETH Ákos: *A könyvelő*. = Mozgó Világ, 6/45–70. p.
907. NÉMETH Gábor: *A vitorlarúdról, avagy a piréz szerzetes*. = Alföld, 5/32–35. p.
908. NOVÁK Zsüliet: *Pupek Pisti cigány akar lenni*. = Eső, 1/70–74. p.
909. NYERGES Gábor Ádám: *A szerelmes gyerek*. = Élet és Irodalom, június 30. 15. p.
910. OLÁH András: *Szavak nélkül*. = Híd, 1–2/34–37. p.
911. PÁL Szilárd: *Antal Dénkó hazatért*. = Látó, 4/43–55. p.
912. PÁLYI András: *Halálod óráján*. = Kalligram, 5/16–23. p.
913. PATAK Márta: *Full house*. = Híd, 1–2/26–30. p.
914. PATAK Márta: *A jehre várva*. = Vigilia, 5/366–370. p.
915. PATAK Márta: *Nincs, nem is volt*. = Új Forrás, 5/54–56. p.
916. PÉNTÉK Orsolya: *Jég*. = Ex Symposion, 1/63–67. p.
917. PINTÉR Viktória: *Műhely*. = Ex Symposion, 1/80–82. p.
918. PUNGOR András: *Három kiló*. = Élet és Irodalom, június 30. 15. p.
919. RÁCZ Péter: *Mint a folyók*. = Ex Symposion, 1/11. p.
920. ROSS Károly: *Két pobár száraz fehér bor*. = Kortárs, 5/7–9. p.

921. ROSS Károly: *Ne repülj messzire*. = Tiszatáj, 5/27–30. p.
922. RÖHRIG Eszter: *A méhek könnyei*. = Eső, 1/79–82. p.
923. SAMU János Vilmos: *Sizuka álma*. = Napút, 4/22–23. p.
924. SÁNDOR Zoltán: *Az idegen*. = Napút, 4/24–28. p.
925. SÁNTHA József: *A törköly*. = Kalligram, 5/34–38. p.
926. SCHREINER Dénes: *Öröknaptár*. = Műhely, 2/32–34. p.
927. SERESTÉLY Zalán: *Késés ötnegyvenkor – kilenc árulás*. = Helikon, június 10. 15–17. p.
928. SILLING István: *Nyugat-bácskai búcsúk*. = Ex Symposion, 1/31–35. p.
929. SINKOVITS Péter: *Amint Li Taj-po éppen mondana valamit Tóth bácsinak*. = Napút, 4/32–33. p.
930. SOMORJAI Réka: *Kutya*. = Irodalmi Jelen, 6/134–136. p.
931. STANCIK-STARECZ Ervin: *Az imakő*. = Napút-füzetek, 114/29–32. p.
932. STANCIK-STARECZ Ervin: *Karácsonyi félébő folyó*. = Napút-füzetek, 114/17–24. p.
933. STANCIK-STARECZ Ervin: *Lélekszűrés a mapuce indiánoknál*. = Napút-füzetek, 114/16. p.
934. STANCIK-STARECZ Ervin: *Találkozás Lautaro Feichivel, a legtiszteltőbb földművessel*. = Napút-füzetek, 114/14–15. p.
935. STANCIK-STARECZ Ervin: *Az utolsó jelenés*. = Napút-füzetek, 114/25–28. p.
936. SZALAY Zoltán: *TÜKÖRiszony*. = Kalligram, 6/29–33. p.
937. SZÁRAZ Pál: *A betörő*. = Vár, 2/67–71. p.
938. SZÁRAZ Pál: *Café Velence*. = Vár, 2/65–67. p.
939. SZATHMÁRI István: *Nappali kórház*. = Híd, 1–2/18–25. p.
940. SZÁVAI Géza: *A lábnymok*. Lábnymok hómezőben. Itt az idő nem telik. Egy ember megy az úton. = Kortárs, 5/12–19. p.
941. SZÁZ Pál: *A belédékfű meséje*. phytolegenda. = Helikon, június 25. 8–9. p.
942. SZÁZ Pál: *Boldogasszonytővisé*. phytoikon. = Helikon, június 25. 8. p.
943. SZÁZ Pál: *A díj meséje*. phytolegenda. = Helikon, június 25. 8. p.
944. SZÁZ Pál: *A fák munkái*. A szemzés. phytoenigma. = Helikon, június 25. 9. p.
945. SZÁZ Pál: *A fűszálak rengye*. phytoaforizma. = Helikon, június 25. 8. p.
946. SZÁZ Pál: *A pélva*. phytoanekdota. = Helikon, június 25. 8. p.
947. SZEIFERT Natália: *Az altatószerekről*. = Élet és Irodalom, május 12. 15. p.
948. SZERÉNYI Szabolcs: *Penész*. = Kalligram, 5/46–49. p.
949. SZERÉNYI Szabolcs: *Stresszlabda*. = Kalligram, 5/44–46. p.
950. SZOKÁCS Kinga: *Girolamo síralmai*. = Ex Symposion, 1/62. p.
951. SZŐCS Géza: *Párbeszéd a pokolban*. = Irodalmi Jelen, 6/58–59. p.
952. SZVOREN Edina: *Arról, hogy miért nem lehet gyertyaféjénél újságot olvasni egy Föld körül keringő űrhajón*. = Műút, 1/34–39. p.
953. TAMÁS Dénes: *(máj kell jackson)*. = Helikon, május 10. 15–17. p.
954. TAMÁS Kincső: *A szép aratóasszony*. = Látó, 4/35–37. p.
955. TÉREY János: *Premier*. = Élet és Irodalom, június 23. 15. p.
956. TÓTH Anna: *A 8. Országos Sírásverseny*. = Kortárs, 5/33–40. p.
957. TÓTH Gábor János: *Menedékház a Periódusos Rendszerhez*. = Élet és Irodalom, május 19. p. 16. p.
958. ÜRMÖS Attila: *Budapest Űrállomás*. = Élet és Irodalom, június 23. 15–16. p.
959. VÁRI Attila: *Szikoltzó platánok*. = Székelyföld, 5/54–65. p.
960. VÁRKONYI Judit: *43 másodperces novellasorozat*. = Élet és Irodalom, június 2. 15. p.
961. VASVÁRI Nikolett: *Apró pénz*. = Irodalmi Jelen, 6/23–29. p.
962. VONNÁK Diána: *Két halál*. = Élet és Irodalom, május 19. 15. p.
963. ZALÁN Tibor: *A piac* – avagy Békéscsaban mit érdemes reggel. = Ex Symposion, 1/72–77. p.
964. ZEKE Gyula: *Kijárat*. = Ex Symposion, 1/82–83. p.

Hosszúpróza

965. BÁN Zsófia: *Méreg*. regényrészlet. = Jelenkor, 5/529–539. p.
966. BÓDI Péter: *Hípster*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 6/58–63. p.

967. BOGDÁN László: *Napok a jósirodában*. [Regényrészlet – A katonája és a démon]. = Forrás, 5/6–21. p.
968. BOGDÁN László: *A Zóna*. [Regényrészlet – A katonája és a démon]. = Helikon, május 10. 6–8. p.
969. CSUDAY Csaba: *A kegyelem arca*. (regényrészlet). = Műhely, 2/41–51. p.
970. DARVASI László: *A Kollowitz-kert*. Regénykezdet. = Eső, 1/4–17. p.
971. GÁSPÁR Ferenc: *Trubadúrvarázs*. (Regényrészlet, 3.) = Irodalmi Jelen, 5/29–34. p.
972. GÁSPÁR Ferenc: *Trubadúrvarázs*. (Regényrészlet, 4.) = Irodalmi Jelen, 6/43–48. p.
973. GYÖRKE László: *Amerikai grafit*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 6/18–26. p.
974. HORVÁTH Benji: *Kísértetek*. (részletek). = Helikon, június 25. 10. p.
975. JÓNÁS Tamás: *Iskolaút*. Regénykezdet. = Eső, 1/31–38. p.
976. KÁCSOR Zsolt: *Harminckét BOLOND*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 6/37–45. p.
977. KONCZEK József: *A köasszony*. Szuszánna. = Agria, 1/80–88. p.
978. KÖTTER Tamás: *Ikea, vasárnap*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 5/12–14. p.
979. LADIK Katalin: *A Szerkesztőnő által homályosan*. részlet a Vadhús című regényes élettörténetből. = Kalligram, 5/52–54. p.
980. LŐRINCZ György: *Bécs fölött a Hargitát*. [Regényrészlet]. = Magyar Napló, 5/11–16. p.
981. LÖVEI Zsolt: *Fej, láb, potroh* – regényrészlet. = Ex Symposion, 1/86–91. p.
982. MIHÁLYCSA Erika: *Földközi 2*. Brindisi. Trani. = Látó, 4/25–33. p.
983. MOLNÁR Miklós: *Kapd el a birkát!* IV. közlemény. Tizedik fejezet. Dorottya új barátja tesz szert, és megütközik egy régi ellenséggel. Tizenegyedik fejezet. Dorottya előjön a rengetegből. Tizenkettedik fejezet. Dorottya az élen nyomában a többiek – és ami ezután történt. = Életünk, 5/30–50. p.
984. NAGY Zopán: *Latens, No II. – XVIII. rész*. = Irodalmi Jelen, 5/49–52. p.
985. NYERGES Gábor Ádám: *A tavasz elmarad*. (részlet a „Mire ez a nap véget ér” című, készülő regényből). = Zempléni Múza, 2/68–72. p.
986. ORAVECZ Imre: *Ókontri*. [Regényrészlet]. = Élet és Irodalom, május 12. 16. p.
987. PÁLFALUSI Zsolt: *A világ legszebb kutyatemetője*. [Regényrészlet]. = Magyar Napló, 5/35–42. p.
988. PATAK Márta: *Mindig péntek*. [Regényrészlet]. = Forrás, 5/29–35. p.
989. PETŐCZ András: *Ancika*. Részlet egy készülő regényből – bevezetés. = Eső, 1/39–41. p.
990. POÓS Zoltán: *ÉTVÁGY az imákra*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 5/26–32. p.
991. SAÁD Katalin: *A kipottyant fióka*. Részlet a Hálóban című regényből. = Eső, 1/18–24. p.
992. SZAKONYI Károly: *A csend napjai*. [Regényrészlet]. = Magyar Napló, 6/54–57. p.
993. SZELES Judit: *A borrei vásár* – részlet. = Ex Symposion, 1/54–58. p.
994. SZÖGI Csaba: *A kismadarak felfedik kiletűket*. (Részlet a Kismadár a csontketrecben című, kiadás előtt álló regényből). = Napút, 4/34–35. p.
995. SZÖLLŐSI Mátyás: *Esztena*. (részlet). = Tiszatáj, 6/24–41. p.
996. TALLÉR Edina: *Megszállott szellem*. (regényrészlet). = Műút, 1/30–31. p.
997. TAMÁS Dénes: *Az élő ház*. (Regényrészlet). (napfény és hús). = Irodalmi Jelen, 6/32–37. p.
998. TAMÁS Dénes: *(szagok)*. (részlet Az élő ház című regényből). = Műút, 1/18–21. p.
999. TEMESI Ferenc: *49/49*. (Regényrészlet). = Napút, 4/36–39. p.
1000. TÉREY János: *Abban a gödörben ölték meg Caesart*. (részlet a Káli holtak című regényből). = Műút, 1/8–13. p.
1001. TÉREY János: *Aspergere van?* [Regényrészlet – Káli holtak]. = Kortárs, 6/22–25. p.
1002. TÉREY János: *Próba Gróffal*. [Regényrészlet – Káli holtak]. = Forrás, 6/22–26. p.
1003. ÜRMÖS Attila: *Afrika, Afrika!* (Részlet a Családi tangó c. regényből). = Irodalmi Jelen, 6/51–55. p.
1004. VÖRÖS István: *A becsukott szem dilemmája*. [Regényrészlet – Thomas Mann kabátja]. = Vigilia, 6/440–444. p.

Képregények

1005. WODIANER-NEMESSURI Zoltán: *Alkony*. Regényrészlet. = Hitel, 5/5–32. p.
1006. ZELEI Miklós: *Mandulafejske*. [Regényrészlet]. = Forrás, 6/32–35. p.
1007. ZOLTÁN Gábor: *Véresmajor*. = Vigilia, 6/428–437. p.
1008. ZSIDÓ Ferenc: *Huszonnyég*. [Regényrészlet]. = Forrás, 5/44–49. p.
1009. ZSIDÓ Ferenc: *Színe és visszája*. Regényrészlet. = Irodalmi Jelen, 5/37–46. p.
1013. RÓCZEI György: *Sweet Brut*. Barta Sándor 1917–20 között írt szövegeinek és Bogdándy Szultán munkáinak felhasználásával. = Műút, 1/89–100. p.
1014. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Howyan itassunk lovat. Segédlet kezdőknek*. = Helikon, június 25. 22. p.
1015. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Jenőke kettő pont nulla*. = Helikon, május 10. 22. p.
1016. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Könyvbeti áldomás*. = Helikon, június 10. 22. p.
1017. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Tanár-diák foci*. = Helikon, május 25. 22. p.

Kevert műfajok

1010. BOTÁR Emőke: *Enyém a szerep...* [Képvess]. = Székelyföld, 5/69. p.

Átmeneti műfajok

1011. TANDORI Dezső: *Két*. = Tiszatáj, 5/3–26. p.

Közönség előtti előadásra szánt művek

1012. KERESZTESI József: *Medvevár* avagy tragikomédia a pannóniai Janus püspök végső futásáról és elragadtatásáról. = Jelenkor, 6/melléklet 1–46. p.

(Összeállította: ZAHARI ISTVÁN)

SZÁMUNK SZERZŐI

BIHARI BALÁZS (1967) zenész-producer, szerkesztő, újságíró

BÖCSKEI BALÁZS (1983) politológus, politikai elemző

CSÉCSEI DOROTTYA (1985) esztéta, az ELTE Germanisztikai Intézet doktorandája

KULCSÁR-SZABÓ ZOLTÁN (1973) irodalomtörténész, az ELTE oktatója

LÁSZLÓ MÁRK (1990) illusztrátor, képregényrajzoló

MECHIAT ZINA (1991) író, költő, kritikus

PATAKI VIKTOR (1989) irodalomtörténész, az ELTE BTK doktorandusza

SÁNTA MIRIÁM (1993) költő, mesteris hallgató

VASS NORBERT (1985) történész, kritikus, a Szépirodalmi Figyelő szerkesztője

VIGH LEVENTE (1993) a Debreceni Egyetem doktorandusza

VINCZE FERENC (1979) író, irodalomtörténész, az ELTE oktatója, a Szépirodalmi Figyelő főszerkesztője

2017
408 oldal
3500 Ft

Császtray Tünde az MTA Bölcsészettudományi Központ Irodalomtudományi Intézetének főmunkatársa, a Bibliográfiai Osztály vezetője. Textológiai (Reviczky Gyula verseinek kritikai kiadása) és bibliográfiai munkássága mellett erős a történeti érdeklődése. Kutatási témái nagyrészt a 19. század második fele, a 20. század első harmada magyar irodalmának társadalomtörténeti és szociológiai kérdéseit érintik. A dualizmus irodalmi és művészeti intézményhálózatának, kulturális- kiadói és sajtóéletének, gazdaságtörténeti kérdéseinek vizsgálata mellett a korszak irodalmi-művészeti világának életmód- és mentalitástörténete, valamint a tömegkultúra-kutatás és annak hatásmechanizmusa érdekli. Ez utóbbit öt éven át a gyakorlatban is kipróbálhatta mint a Magyar Nemzeti Múzeum általános főigazgató-helyettese.

A dualista korszak átnézeti képének felrajzolására, összefoglalására az elmúlt évtizedekben kevesen vállalkoztak. Sok még a homály, sok a felül nem vizsgált, elöregedett kijelentés, és még több a sok-sok évtizede magunk előtt görgetett, rég meghaladott vélekedés és beidégződés. De ma már nem vitatható, hogy az irodalom szociológiájának horizontjából is érvényes felvetések, vizsgálatok és válaszok, olvasatok és összehangzások születhetnek. Ma már nehezen hihető, hogy pár évtizede például az irodalmi értelmezések mezejébe a tömegirodalmi termékek – a magasirodalmat féltve – szinte egyáltalán nem kerülhettek be, hogy a marketing, a reklám, az üzlet problematikája nem talált utat az irodalmi értelmezésekhez, vagy hogy a szociológiai, a társadalomtörténeti, a gazdaságtörténeti, a mentalitástörténeti, a kommunikációtörténeti vagy médiatudományi – azaz kultúratudományi – kérdések nehezen vagy sehogy nem találkoztak és kapaszkodtak, kapaszkodhattak össze az irodalomtudományi megközelítésekkel.

Ebben a kötetben többféle út nyílik. Etűdszerű villanások, rövidebb-hosszabb írások és egy kismonográfia hosszúságú elemzés. Mind-mind lépésekről szól, amelyeket a modernitás útján tettek a 19. század végi irodalom nagyjai és kisebbjei. Gondolatokról – progresszívekről és regresszívekről. Teret és erőt nyerő gondolatokról, új erőteret nyitókról és alakítókról.

2017
408 oldal
3750 Ft

„Beszélhetnek a kortársak, / hogy így lássak, meg úgy lássak; / falon vakon kaparásznak, / ezt nevezik ők látásnak” – olvashatjuk a Rongyszőnyeg 150. darabjában. Költészetének fogadtatását illetően sohasem állt távol Weöres Sándortól az ironia, aki megsejthette: életműve hosszú időn át ad majd gondolkodnivalót az utókornak, ugyanakkor radikális poétikája, rendhagyó karaktere óhatatlanul különféle ideológiai megítélések alá fog esni. Vagyis egyúttal nekünk is üzent, mai kortársaknak, akik folyvást megkíséreljük modellekbe helyezni, irányzatok szerint besorolni a tudomány nyelvvel egységesen nehezen megközelíthető, káprázatosan sokrétű költészetet, amelyre egyébként, jobb híján, szokásunk kivételes, utolérhetetlen egyediségként is tekinteni.

A „költő nem került rangját megillető helyre”; „Még nem mértük fel eléggé a nagyságát” – ilyen és ehhez hasonló szövegek visszatérően és gyakran hangzanak el az életmű fogadtatás- vagy kutatástörténetét mérlegelők részéről. A Weöres-œuvre ma is nehezen lel termékeny visszhangra az értelmezők körében, amit jól mutat, hogy az utóbbi évtizedek irodalomtörténeti összefoglalásai is igencsak eltérő módon próbálták meg elhelyezni a kánonban.

Jóllehet kanonikus rangját vitathatatlanul bizonyítja a hetvenes évektől napjainkig (igaz, olykor évtizednyi kihagyásokkal) megjelenő monográfiák sora, az örvendetes szakirodalmi figyelem kiváló eredményei mellett láthatóvá válik a korpusz körüli még elvégzetlen témérdek irodalomtudományi feladat, egyszersmind az is, hogy korántsem beszélhetünk széles körű konszenzusról Weöres költésztörténeti helyét illetően.

Jelen tanulmánygyűjtemény a mai értelmezéstörténeti helyzetből kiindulva e költészeti teljesítmény tágabb irodalomtörténeti beágyazását, illetve újfajta, az irodalomértés ügynevezett kultúratudományi fordulatának szempontjait is figyelembe vevő megvilágítására törekszik. Az életmű vizsgálatában a líraelméleti megközelítések mellett a költői nyelvi (poétikai és retorikai) sokszínűség és hagyományteremtés, az egyetemes bölcsélet, az interkulturális és intermedialis kapcsolatok, illetve az újabb filológiai eredmények tanulmányozását és interpretációját emeli ki legfontosabb szempontokként.

2017
296 oldal
2750 Ft

Az irodalomtörténet-írást Lévy Józsefet az „Arany-kör”, az „irodalmi Deák-párt”, a „nép-nemzeti iskola” másodvonalának tisztességes, ám kevésbé izgalmas lírikusaként tartja számon. Minden bizonnyal ezzel a besorolással és értékeléssel magyarázható, hogy igencsak mérsékelt az életmű felé irányuló szakirodalmi figyelem. Látványosan jelzi ezt, hogy az első és mindmáig egyetlen Lévy-monográfia több mint száz évvel ezelőtt, még Lévy életében jelent meg. Szembetűnő ugyanakkor, hogy az irodalomtörténeti recepció által kijelölt – legfeljebb „kismesteri” – pozíció egyáltalán nincs összhangban a Lévyt övező kortársi tisztelettel. Feltűnő az ellentmondás Lévy irodalmi teljesítménye, illetve hivatalos és intézményes elismertsége között. Ez az ellentmondás magyarázatot igényel, így e könyv Lévy-kultusz gyűjtőcím alá sorolt fejezetei elsősorban arra a kérdésre keresik a választ, hogy a kortársi közvélemény miért emeli kultikus magasságba ezt a mérsékelt tehetségű költőt, hogy milyen tényezők alakítják irodalmi és (lokális) társadalmi státuszát. A Lévy-archeológia című második rész az – egyébként is elhomályosuló – életmű teljesen elfelejtett, illetve eleve ismeretlen szövegrétegeinek és az ezekhez kapcsolódó közösségi pozícióknak a feltárására vállalkozik. Az érdektelen szerzőnek tekintett (alig olvasott és alig interpretált) Lévy így társadalmi jelenségként válhat (remélhetőleg) érdekfeszítő vizsgálat tárgyává.

PÖRKÖLÁB TIBOR (sz. 1965) a Miskolci Egyetem BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetének oktatója, a 18–19. századi magyar irodalom kutatója. Könyvei: *Irodalmi emlékhelyek Abaújban, Borsodban, Gömörben és Zemplénben*, Miskolc, 1997; *„Nagyjainknak pantheonja épül”*. *Közösségi emlékezet, panteonizáció, emlékbeszéd*, Budapest, 2005. Szövegkiadásai: *Szentpéteri üres fészek. Lévy József naplója (1892–1917)*, Miskolc, 2001; *Virág Benedek' Poétai Munkái*, Budapest, 2011 (RMKT XVIII. Század, 12).

Szeretettel várja az érdeklődőket
a kápolnásnyéki

Halász Gedeon Központ

- kiállítások
- konferenciák
- koncertek
- bérelhető terek és termek

Velencei-tavi Kistérségért
Alapítvány

2475 Kápolnásnyék, Deák Ferenc utca 10.
level@vtka.hu

KONCERTEK A KANAPÉN AZ A38 HAJÓ A YOUTUBE-ON

A38 VIBES

ZENE A LEGEMLÉKE-
ZETESEBB ESTÉIDHEZ

A38 ROCKS

AHOL A HANGERŐ
MEGMOZGATJA
A HAJÓT

A38 WORLD

AHOL A ZENE NEM
ISMER HATÁROKAT

A38 FREE

AHOL A SZABADSÁG
SZÁRNYAKAT AD

NÉGY CSATORNA // TÖBB SZÁZ TELJES KONCERT //
TÖBB EZER SZÁM // LIVE STREAMEK // HD MINŐSÉG //
PLAYLISTEK // HETI FRISSÍTÉS // TIZENKÉT ÉV
TERMÉSE // A LEGNAGYOBB MAGYAR KONCERTKÍNÁLAT

HALÁSZ
GEDEON
KÖZPONT

Kiemelt támogató:

Halász-kastély

Kápolnásnyék,
Deák Ferenc u. 10.

A kápolnásnyéki **Halász-kastély**
új kiállítása

Egy család – három iskolateremtő művész

FERENCZY KÁROLY

FERENCZY NOÉMI

FERENCZY BÉNI

Megtekinthető
2017. május 1-től!

Ferenczy Károly: *Artistapár* (1912, olaj, vászon)

Ferenczy Károly (1862–1917) a századelő magyarországi festészetének kiemelkedően fontos mestere volt.

Lánya, Ferenczy Noémi (1890–1957) a gobelinművészet legnagyobb hazai alakjaként,

fia, Ferenczy Béni (1890–1967) a modern magyar szobrászat nagy hatású megújítójaként került be a művészet történetébe.

A szentendrei Ferenczy Múzeumi Centrum által rendezett kiállítás e három korszakos jelentőségű alkotó műveiből ad reprezentatív válogatást.

ISSN 1585-3829

9 771585 382140

Ára: 600 Ft

nka

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA